

ПБ 6 425/1928/1-2

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА
ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 1—2

ЈАНУАР—ФЕБРУАР 1927.

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОНДИНА УЛИЦА 2
1928.

САДРЖАЈ:

»ЕКОНОМИСТ« БРОЈ 1—2 ЈАНУАР—ФЕБРУАР 1928.

РАСПРАВЕ:

	Стр.
Горски, Комерцијализација жељезница - - -	1
Реља Аранитовић: Репарације и Немачка	30

ЧЛАНЦИ:

А. Алкалај: Државна Хипотекарна Банка и њен рад после рата - - - - -	51
А. Гавела: Неколико напомена поводом привредних невоља - - - - -	65
Гл. Стракачев: О потреби концентрације наших банковних капитала - - - - -	70
Д-р Драг. Т. Булизибарић: Учешће наше државе у Бугарском јавном дугу - - - -	72

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

Пан: Завршни рачун држав. расхода и прихода Краљев. СХС за буџетску 1924. и 1925. год.	80
Ј. Ловчевић: Предлог буџета за 1928-1929 год.	85
Н. Станаревић: Београдске банке у 1927. год.	89
Стање Народне Банке - - - - -	92

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

Драг. М. Бранковић: Питање станова у Европи и код нас. Драгиша Лапчевић - - - -	93
Љ. Косијер: Државни дугови Краљевине СХС	95

ПРЕГЛЕД ШТАМPE:

Преглед привредне штампе за октобар, новембар и децембар 1927. год. - - - - -	96
---	----

ВЕСТИ:

Нови чланови. Опште Југословенско Банкарско Друштво А. Д. - - - - -	102
---	-----

НОВЕ КЊИГЕ:

Уредништво и администрација „Економиста“ налази се у Кондиној улици број 2.

Претплата на »Економист« износи 140 Дин. на годишњу или полугодишње 70 динара. Поједини бројеви 12 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист за 100 динара.

Редовни чланови плаћају 1.000 динара једном за свагда. Утемељачи 5.000, а добротвори Друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство 250 Дин. годишње. — Излази један месечно. Прима огласе по умереној цени.

Претплату на »Економист« примају све поште у Краљевини на чековни рачун Бр. 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VIII

ЈАНУАР—ФЕБРУАР 1928

БРОЈ 1—2

РАСПРАВЕ

Горски

Комерцијализација железница

После рата наступио је преображај у схватању не само о режиму управљања на железницама него и о принципу њине унутарње организације. То је дошло отуда, што се прави значај и улога железница увидео тек за време овог светског рата, у коме су учествовале не војске, него читави народи, и што се исто тако увидело, од каквог су значаја железнице у лечењу ове послератне привредне кризе.

У државама, где су железнице биле приватна својина, појавила се тежња, која је готово свуда добила и санкцију закона, да се железнице ставе под јачу државну контролу, и да се, у интересу савршенијег и ефикаснијег функционисања, изврши унификација саобраћајне службе, другим речима, да се од разних железница једне државе начини једна органска целина.

Супротно томе, код држава у којима је експлоатација била у државним рукама, појавила се тежња, да се оне организују на комерцијалној основи, да се њихова администрација упро-сти, и да се служба ослободи баласта бирократских формалности, то ће рећи: да се железнице организују као једно државно индустријско предузеће с том разликом од приватног, што ће њихов задатак бити, не да задовоље своје сопствене интересе, већ интересе привреде целе нације. Данас су појмови о томе потпуно расчишћени, да на железничком саобраћају базира целокупна привреда и да због тога експлоатација железница, била она организована на трговачкој или бирократској основи, несме имати за циљ само интерес чисто фискалне природе.

Као примери завођења строжије државне контроле над приватним железницама и унификације саобраћаја служе нам Енглеска и Француска.

Пре рата у Енглеској су грађене и експлоатисане железнице готово без икакве контроле. Због тога је енглеска мрежа и енглеска експлоатација технички далеко заостала иза железница у којима је владало више система.

Капацитет возних средстава код ње је врло ограничен, јер се у почетку није могао предвидети овако силан развој машинске технике, услед чега су и слободни профили на пругама изграђени и сувише мали. Као карактеристичан податак цитира се да у Енглеској има 66 разних товарних профила и 150 разних секција на пругама, тако да се мора увек о овоме водити рачуна, кад се неки тип вагона има послати на извесну пругу. Од 100 компанија, које имају нормални колосек у Енглеској, Шкотској и Галској свега је њих 18 које могу примити веће, а не и највеће товарне профиле возних средстава. Константовано је, да због тога француски велики вагони не могу да саобраћају на енглеским железницама због свог широког профила, и ако су истог колосека.

Ови ограничени профили конструкција на пругама: тунела, мостова, перона, пролаза испод других комуникација јесу највеће препреке прогресу енглеских железница. Решење тога питања може се постићи по цену огромних новчаних жртава и тај се проблем поставља као национални проблем, који је могуће решити само о државном трошку.

Такво стање на железницама и натерало је Британску Владу, да, пре него што их понова врати компанијама, који се акт обавио 15. авг. 1921, г. изврши реорганизацију железничке администрације, заводећи режим јаке државне контроле.

Као прва мера образовано је министарство саобраћаја (27. II. 1919. г.) а затим је донет закон, који је извршио т. зв. »амалгамисање« спајање 250 енгл. компанија у свега 4 велике и унифицирао експлоатацију и тарифе.

Образовањем једног заједничког резервног фонда створена је и финансијска солидарност компанија на којој је основи извршено уједињење француских железница.

Француска је законом од децембра 1920. год. извршила унификацију својих железница. Остављајући свакој компанији самосталност у унутарњем уређењу и слободу у раду, тај је закон начинио једну органску целину од 5 компанија, којима су пришле и државне железнице, која се има првенствено ставити у службу националних интереса.

Врховни надзор над тим уједињеним компанијама врши »Виши Железнички Савет« састављен од 48 чланова, од којих

су 12 чиновници, који престављају државу, а ресто престављају компаније и привредне корпорације.

Овај Савет само даје преко Министра Јавних Радова директиве у вођењу националне саобраћајне политике, а директно вођење саобраћаја поверено је једном комитету који је састављен од преставника свих железничких управа.

Тиме је решено јединствено вођење политике: саобраћајне, тарифне и персоналне. Надлежност министра су послови заједнички свих компанија. Вишак прихода иде у једну заједничку касу, одакле се попуњава дефицит компанија, које нису активне, на који је начин створено и финансијско јединство железница.

Колико се схваћа важност јединства саобраћаја, види се најбоље по Немачкој, која је чак у нови устав унела једну овакву одредбу (чл. 89) »Задатак Рајха јесте да железнице које служе јавном саобраћају узме у своју сопственост и да њима управља као целином.«

Реорганизацију готово свих европских железница убрзала је тешка економска криза, која се нарочито одазвала на железницама. Криза код железница наступила је поглавито услед несразмерно јачег пораста расхода него што су се приходи повећавали. То је наступило услед наглог повећања издатака на персонал и материјал.

Тако су енглеске железнице, завођењем осмочасовног радног дана, морале повећати број особља за 76.000. Оне су издавале на персонал 1913. год. 47 мил. ливр. штерлинга, а 1921. год. та се цифра попела на 173 мил. штерлинга. Целокупни трошкови експлоатације порасли су од 76 мил. ливр. стерл. колики су били 1913. год. на 225 мил. ливр. стерл. у 1920. г. док је приход за то време порастао од 120 мил. на 228 мил.

Швајцарске железнице морале су повећати додатке своје особљу за време и после рата због поскупљавања животних намирница.

Број људства на швајцарским железницама био је 1913. године 37.626, а целокупни издаци за то особље износили су 101,519.000 фр., а 1921. год. број људства остао је готово исти (37.053) а издаци су се попели на 240,887.000 фр., дакле 137%. Угаљ за швајцарске железнице поскупљао 247% према оном од 1913. год. У опште може се рећи да је саобраћај поскупио после рата око 200%.

Без мало све железнице, како оне државне, тако и приватне, пале су у једну тешку финансијску кризу, из које су

се морале спасавати и оне су се готово све и спасле, путем реорганизације, која је експлоатацију поставила на једну савршенију основу. Искуства, која су у томе стечена на страни могу за нас бити веома драгоцене у санирању стања наших железница.

Нас нарочито интересује реорганизација државних железница, јер је код њих много теже извести реформе, због великих процедура и формалности него ли код приватних железница.

Навешћемо нарочито пример швајцарских железница, које су у саобраћају решиле неколико врло важних питања, која притискују и наше железнице.

За време од 8 година (1914—1922. г.) швајцарске железнице набрале су 210,757.283 франка дефицита или у нашој монети 2,318.000.000 динара.

За лечење ове кризе изабрана су два средства: смањивање трошкова експлоатације и повећање саобраћаја. За време рата саобраћај на швајцарским железницама јако се смањио, али чим је после рата почео понова да струји тако да је већ у 1924. год. прешао онај предратни и то путнички за 4⁰/₀, а робни за 14⁰/₀, одмах су железнице постале активне.

Вишак прихода експлоатације без амортизације износио је 1921. год. 12,064.000 фр.: 1922. год. 30,502.000 фр., а 1923 године 107,447.000 фр.

Међутим, док су приходи порасли од 353,972.000 колики су били 1921. на 403,497.000 у 1924. год. дотле су се добром организацијом трошкови стално смањивали што се види из овог прегледа. 1921. год. целокупни трошкови износили су: 341,918.000 фр., 1922. г. 313,713.000 фр., 1923. г. 260,247.000 фр.

Коефицијенат експлоатације сведен је од 96,59⁰/₀ у 1921. год. на 70,78⁰/₀ у 1922. год, и већ 1923. год. приходи су покрили целокупне трошкове експлоатације и амортизацију капитала и дала је та година чистог приноса 3,690.988 фр.

И тако су у 1923. год. швајцарске железнице испливале потпуно из кризе у коју су биле запале. Окуражена тим успехом Швајцарска Влада после 1923. год, већ је почела да смањује тарифе.

Циљ нове организације спроведене 1923. год. био је: »да упрости администрацију на железницама и да њину експлоатацију учини економичнијом.«

Та нова оргонизација, која је имала да упрости администрацију и учини експлоатацију економичнијом заснована је на ова два принципа:

- 1) Увођење у експлоатацију трговачке методе рада и
- 2) Аутономија администрације са засебним рачуноводством.

Врло је важно да видимо у чему се по мишљењу Швајцара састоји то упрошћавање администрације. Оно се састоји, укратко речено, у упрошћавању процедуре у раду, у смањивању на што мањи број надлежности, те да један исти посао не би више њих радило, услед чега се може особље свести на најмању меру, дакле ослобођавање од бирократизма, који се био укоренио и у администрацију швајцарских железница. Како ово питање реорганизације железничке администрације посматра швајцарска Генерална Дирекција видеће се из овога цитата извађеног из образложења новог пројекта, који је она поднела 6. августа 1917. год.

»Администрација федералних железница не може водити рачуна само о својим сопственим интересима. Она треба да служи земљи и према томе да се до извесне границе оријентише према политичким погледима, потребама земље и начину да се те потребе увиде. Оне у интересу свом сопственом, треба да се прилагоде, што је могуће више другим државним администрацијама те да не би са њима долазиле у сукоб и свој посао отежавале и губиле симпатије. Потребна је извесна популарност једној жел. администрацији, која је више него ма које друго предузеће у контакту непрекидном са властима и са народом. Њина организација несме се сукобити са идејама државе.«

Још кад су у Швајцарској одкупљене приватне железнице и уведена државна експлоатација 1897. год. стало се на гледиште да железницама треба дати широку аутономију и што већу независност. Овај је принцип једногласно усвојен и пракса је потврдила потпуно исправност таквог гледишта. Једно предузеће какве су железнице са карактером трговачко-индустријским има потребу за већом слободом акције него ли друге администрације. Поред тога изражено је мишљење да железнице не би требало директно подчинити Министарству да се оно не би оптеретило ситним свакидашњим пословима експлоатације и то без потребе.

Исто тако и врховна управа железница не би требала да се бави ситним питањима, која су у надлежности егзекутивног

нижег особља. Али је исто тако изражено мишљење, да не треба ићи опет у другу крајност и створити апсолутну независност железница. С обзиром на важност улоге железница у целокупном привредном животу нације у њеној националној и одбранбеној политици, железнице треба да буду под врховним надзором Владе, која има да даје директиве у саобраћајној политици у циљу, да је саобрази општој политици државе.

Поставило се питање у Швајцарској, као у осталом и свугде, где се вршила реорганизација: да ли у унутарњој организацији администрације завести систем централистички или децентралистички? Швајцарски стручњаци мисле да се у напред не може дати прецизан одговор за апсолутну централизацију нити пак за просту и чисту децентрализацију. Самим тим што железнице имају да служе потребама становништва широм целе земље, није могуће све те потребе па чак и оне најмање задовољити с једног места. С друге стране опет у интересу рационалније техничке организације саобраћаја мора се унифицирати служба, методе рада и донети прописи, који ће важити за целу земљу.

И у место поставити питање централизације или децентрализације у апсолутном смислу речи, треба ствар проучити и испитати: које гране службе у интересу рационалније и ефикасније експлоатације треба централисати, а за које треба оставити пуну слободу рада извршним органима.

Али се из праксе утврдио један несумњив факат, да слобода рада оних најнижих и најважнијих извршних органа повлачи за собом и већу личну одговорност. Човек чијој савести држава поверава тако деликатну службу осећа у себи понос, јер је то доказ његове личне вредности и самим тим осећа већу моралну обавезу да оправда поверење, које му је друштво поконило. Он ће са више воље и одушевљења свој посао радити и уложити више труда и иницијативе на усавршавању метода рада.

Министарство је највећу пажњу поконило овој реформи и за то је уз припомоћ персонала покушало да реши то деликатно питање о компетенцији средњих и најнижих органа, пошто је за највише органе то лако законом или уредбом решити.

Држава администрира и експлоатише железнице »према принципима трговачким, али чувајући у потпуности интересе националне економије.«

»Управљање експлоатацијом припада једној аутономној државној администрацији у границама овог закона. Једна комплетна независност, у колико је могуће, биће дата разним службама ове администрације да би се осигурало просто и брзо извршење послова.«

Органи су администрације:

1. Управни Одбор.
2. Дирекција.
3. Железнички Савет.

Управни Одбор има 15 чланова, рачунајући председника и подпредседника, које поставља Влада на 3 године.

Овај Управни Одбор врши надзор над вођењем послова и даје одобрење на крупнија решења, склапа буџет, испитује годишње рачуне и извештај о раду који се има поднети Влади; он врши расподелу разних служби и предлаже именовање председника Генералне Дирекције, директоре Генералне Дирекције и обласних дирекција, а сам именује начелнике одељења Генералне Дирекције. Железницама управља директно Генерална Дирекција и три обласне дирекције.

Генерална Дирекција подељена је на три департмана, који скупа сва три имају 13 одељења. На челу сваког департмана стоји по један генерални директор, од којих је један председник Генералне Дирекције. Та три департмана јесу: Председништво; Радови и Експлоатација; и Тарифе и Рекламације. Велике радионице и Економат такођер су директно под Генералном Дирекцијом. Ови генерални директори постављају се на 6 год.

Генерална Дирекција именује свој персонал и начелнике одељења обласних дирекција.

Као врло важно треба напоменути да закон није фиксирао ни одељења ни одсеке Генералне Дирекције остављајући то да регулише Уредба и Управни Одбор са Генералном Дирекцијом.

Обласне дирекције добиле су новом организацијом једну велику независност. Обласни директор преставља своју дирекцију код власти, држи везе са привредним круговима и стара се да потребе саобраћаја на територији његове дирекције буду задовољене и саобраћај унапређен. Он се стара о персоналу: поставља, одређује надлежности и отпушта особље ниже од начелника одељења. Обласног директора поставља Влада на 6 година.

Обласна дирекција има 3 одељења: а) административно; в) за радове и с) за експлоатацију.

За сваку обласну дирекцију образован је један железнички савет као саветодавно тело састављено од 25 чланова, од којих 6 именује Влада а ресто та област.

Задатак је овог савета да износи жеље народа тог краја у погледу задовољења потреба саобраћаја.

Рачуноводство на железницама одвојено је од других државних административних грана. Оно је тако организовано, да се у свако доба може констатовати право стање финансија код железница.

Законом је регулисано питање фонда за обнову и резервног фонда за тим начин амортизације уложеног капитала.

Пример швајцарских железница за нас је веома инструктиван, јер су то државне железнице, чија је експлоатација постављена на комерционалну основу, истина не потпуно, али највише што се могло.

Многи проблеми у организацији саобраћаја нашли су овде решење, која су и праксом потврђена као исправна, јер су Швајцарци ово питање студирали пуних 20 година.

Врховну Управу швајцарске железнице имају типа приватних предузећа. На челу администрације стоји Управни Одбор који је по старом закону имао 55 чланова, а по новом свега 15, да би био што еластичнији. У рукама је тог управног одбора вођење послова на железницама и његова функција разликује се од оне код приватних железница, само у томе, што се изнад тог одбора налази Влада и Парламенат који имају више утицаја на вођење послова, него што то има код приватних друштава збор акционара.

Непосредна врховна извршна управа, Генерална Дирекција има колегијалну организацију. Сва стручна одељења њих 13 на броју подељена су у 3 групе (департмана) и свака од тих група има на челу по једног генералног директора и та тројица чине директоријум у коме је један председавајући. Генералне директоре поставља Влада, а не Управни Одбор који само предлаже кандидате, исто тако и обласне директоре и тиме је Влада задржала право да на та места поставља људе, у којима има поверење.

Карактеристично је то код ове организације што се директори не постављају као стални чиновници већ на рок од 6 година. На тај начин хтело се, да се поставку највишим функционери на интезиван рад, јер даљи њихов избор зависи од резултата и успеха који буду показали за прву изборну периоду.

Као у осталом и код свих других држава, које су се нормално развијале и у Швајцарској се увукао у администрацију бирократизам, који се нарочито као терет осећао код железница.

Дуго су мислили стручњаци како да се ослободе тог терета и најзад су дошли до овог решења.

Да би се смањило непотребно пискарање они су унели чак у закон, да начелници одељења у Генералној Дирекцији и начелници одељења у обласним дирекцијама подносе своје реферате директорима усмено, а само у изузетно крупним питањима писмено.

Даље, да би смањили оне многобројне надлежности између оног органа који ради и оног органа који има у последњој инстанцији да доноси одлуку, они су унели такођер у закон, да начелници стручних одељења обласних дирекција имају директно општити са начелницима одговарајућих одељења Генералне Дирекције обилазећи на тај начин обласне и генералне директоре.

Даље, одељењима обласних дирекција дата је потпуна слобода рада а за то су тиме примили и потпуну одговорност за свој рад. Генерални директори и обласни директори задржали су за себе само право давања директива својим стручним органима, који стварно и управљају саобраћајем.

То је једна крупна новина, која изгледа решава једно од најосетљивијих и најделикатнијих питања у организацији железничке администрације у државној режији.

У пуној мери треба да користимо ово искуство швајцарских железница.

Италијанске железнице. Један веома интересантан пример реорганизације државних железница дају нам италијанске железнице.

Послератна криза и економска и морална повукла је за собом италијанске железнице, које су биле доведене 1922. год. пред формално банкротство.

Непрекидно и то рапидно рашћење расхода услед поскупљивања радне снаге и материјала и смањивање прихода услед смањеног саобраћаја италијанске државне железнице имале су 1922. год. један огроман дефицит од 1,431.764.000 лира, поред хаоса који је владао у њеној администрацији.

Видећи пред собом неизбежну катастрофу ако се тако и даље продужи, италијанска Влада 31. децембра 1922. год. указом Краљевим укине Управни Одбор, који је до тада управ-

љао железницама на основу закона од 1907. год. и постави свог комесара, чији је секретар примио функције Генералног Директора, који је дао оставку. Влада је сматрала да ће спасавање железница путем једне темељне реорганизације моћи најлакше спровести, ако их преда у руке једном свом комесару.

Владин комесар почео је одмах енергичним мерама заводити дисциплину код персонала где је владало расуло, на који је начин успео да заведе ред и у самом саобраћају.

На санирању стања на железницама радило се у два правца: прво смањивањем трошкова експлоатације и друго повећањем саобраћаја чиме се повећавају аутоматски и приходи.

У погледу смањивања трошкова експлоатације почело се са смањивањем личних и материјалних издатака.

Као и код других држава, које су учествовале у рату тако и у Италији, масе које су остале без посла, јуриле су, да се запосле у државним предузећима. Број персонала је нагло растао, тако, да је 1922. год. достигао једну велику цифру од 240.915 лица, што на 15.700 км. колико је држава имала у експлоатацији, долази по 15 лица на 1 км. дужине пруге. На персонал се издавало 2.285.000.000 лира годишње.

Али није само да је особља било превише за толику мрежу, већ је њихов ефекат рада био веома мали. Заведен је био 8-часовни радни дан а радило се стварно света 4—5 сахати дневно.

Нова организација решавала је персонално питање прво смањивањем броја особља и друго повећањем ефективног рада код оног особља које је задржано.

Од 1922. год. до јула 1924. год. смањен је број особља од 240.900 на 175.180 дакле отпуштено је 65.720 лица или 27% целокупног броја. Уштеда само од тога изнела је 430.000.000 лира и она би била још већа, да није било давања пензија онима, који су отпуштени.

Што се тиче повећања ефекта рада особља, уведено је недељно радно време од 48 часова, а не дневно 8 час. т. ј. за недељу дана сваки мора имати 48 часова стварног рада, тако да се по некад морало радити по 10 часова дневно те да би се надокнадило евентуално изгубљено радно време прошлих дана.

Та реформа повећала је ефективно радно време за 13% што је имало за последицу излишност 6000 лица возног и машинског особља.

Бољом организацијом особље је несразмерно боље искоришћено него што је раније било.

Тако у 1921. год. на 1 милион осовинских км. долазило је 64,3 службеника док је 1925, год. на толики исти број осовинских км. долазило свега 35,45, дакле без мало два пута мање.

Завођењем реда код особља и његово боље искоришћавање омогућило је завођење економије на материјалним издатцима. Природно почело се са горивом.

На 1000 бр. тон км. трошено је угља 1922. г. 78,6 кгр. а у години 1925. свега 58,7 што представља уштеду у 1925. год. од 1.700.000.000 лира.

Чим је васпоставио ред на железницама саобраћај је почео нагло да се развија. У 1923. год. порастао је према оном из 1922. год. за 16⁰/₀; а у 1924. год. порастао је према предходној години за 11,82; тако да је повећање за две године изнело 29,8—30⁰/₀.

Али је у 1925. год. повећење робног саобраћаја према пролој години изнело је свих 20⁰/₀.

Према 1914. г. саобраћај у 1925. год. порастао је и то путнички са 68⁰/₀ а робни за 72⁰/₀. Овом повећању саобраћаја има се благодарити што су приходи нагло расли, повећање тарифе 1923. г. и 1925. само су у том порасту прихода играли споредну улогу.

И тако талијанске железнице, које су 1922. год. имале дефицит од 1.431,764.000 лира, а у 1924. год. дефицит од 298,000.000 л. у 1925. год. потпуно су пребродиле кризу, јер је та година завршена са суфицитом од 175.791.000 лира.

Већ 22/V-1924. год. укинута је ванредно стање на железницама и организована стална управа. Једним указом од 30/IV-1924. г. образовано је Министарство Саобраћаја коме су придодате све железнице.

Врховна Управа се састоји из Управног Одбора и Генералне Дирекције.

Управни Одбор састоји се из 10 чланова:

- а) Директор Државних Железница;
- в) два члана се узимају од персонала држ. железница;
- с) три државна функционера, од којих један представља Министарство Финансија, други државну благајну а трећи Министарство Јавних Радова;
- д) четири се члана узимају из редова грађанства, дакле чиновничког кадра и то који су дали доказа велике способности техничке и административне.

Управном Одбору председава сам Министар Саобраћаја. У Генералној Дирекцији организоване су службе у две групе

I група: служба експлоатације

- 1) саобраћај
- 2) возна средства и вуча
- 3) радови и нова грађења

II група: Администрација

- 4) персонал и општи послови
- 5) снабдевање
- 6) рачуноводство.

Санитетска служба и институт за испитивање додати су одељењу 4. Исто тако учињено је велико упрошћавање службе рачуноводства.

Под Генералном Дирекцијом стоје 12 обласних дирекција свака са по три одељења и три одсека: рачунски, правни и санитетски. Одељења обласних дирекција опште директно са одговарајућим одељењима Генералне Дирекције а међу собом су самостална.

Ова Одељења врше свој посао самостално и обласни директор који је непосредно под Генералним Директором нема права мешати се у чисто стручна питања. Он председава обласном железничком савету, и скупу начелника одељења.

Простор листа не дозвољава да детаљније наведемо реорганизацију и других железница као: у Немачкој, Аустрији, Белгији, Чехословачкој и Француској. Код свих тих реформи испољиле су се напред две поменуте идеје: што јача контрола државе над саобраћајем и упрошћавање метода рада те да би се железнице учиниле приступачнијим публици и појевтињала експлоатација. Немачка се борила пола века да унифицира под државном управом своју железничку мрежу и да је стави у службу националне привреде и успела је у томе тек по свршетку светског рата, у коме су сломљене сепаратистичке струје, које су то уједињење ометале. Данашња немачка организација железница има карактер принудне организације, коју је наметнула Репарациона Комисија да би осигурала уредно отплаћивање ратних дугова. Према томе ова организација и ако савршена у техничком смислу по свом задатку не може се применити и у државама, које се у том питању могу слободно опредељивати. Пре ове наметнуте орга-

низације, Немачка је сасвим друкче своје железнице била организовала.

Аустријске железнице својом пасивношћу биле су главни узрок великом дефициту у државном буџету и њихова реорганизација имала је за циљ поглавито упрошћавање администрације, рационалнији рад и појевтињавање експлоатације. Поред свих тешкоћа у којима се наша Аустрија после слома, она није хтела железнице отуђити, већ их је задржала у државној режији, само разуме се реорганизоване. Одвојила је железнички буџет од општег државног буџета и администрацији дала велику аутономију. Влада је задржала право не само постављања високих функционера већ и чланова Управног Одбора сем преставника персонала и енергично се успротивила да јој чланове Управног Одбора намећу привредне корпорације. Упрошћавањем администрације и рационалном организацијом рада аустријске железнице испливале су из тешке кризе у коју су биле упале.

Белгијске железнице једине су које су принцип комерцијализације спровеле до краја и то сопственом иницијативом. Влада уверење да су белгијске желез. предате приватном предузећу у експлоатацију, међутим то не стоји. Белгија је образовала једно национално друштво са капиталом од 11 милијарди франака са циљем: »да би се државним железницама, које експлоатише држава управљало по методама индустријским, али увек чувајући интересе националне економије«.

Управни Одбор има 21 члана од којих Влада поставља 15, персонал бира 3 и Виши Савет за Индустрију и Трговину 3.

Што се тиче годишњег збора акционара, тај збор има само да прими к знању годишњи извештај и нема права да мења Статут Друштва који је законом утврђен.

Капитал се састоји из 20 милијона приоритетних акција, које престављају капитал од 10 милијарди франака и ове се акције продају публици. Сваких 10 ових акција има 1 глас на годишњој скупштини, дакле приватни би могли имати највише 2 милиона гласова, кад би се све ове акције продале публици.

Основних акција, које остају својина државе има 10 милијона и оне престављају капитал од 1 милијарде и свака таква акција има по 1 глас т. ј. држава има 10 милијона гласова. Према томе у најгорем случају држава има на годишњем збору пет пута више гласова од приватних и овај је збор само једна формалност, а у ствари он нема никаквих права.

Циљ ове комерцијализације у Белгији, за коју се незна да ли ће уопште успети, јесте да се експлоатација железница постави на трговачку основу и да се отплата државних дугова пренесе на железнице и на тај начин скине са државе један тежак финансијски терет.

Чехословачка је исто тако радила на реорганизацији својих железница и она је том послу приступила са највећом опрезношћу. За сваку грану службе одредила је по једну стручну комисију, која има да ту своју грану организује. После темељних студија дошло се до уверења да овде није главна комерцијализација већ рационализација т. ј. упростићавање администрације и метода рада на који ће се начин најпре смањити трошкови експлоатације и железнице учинити приступачније публици.

Ово је један карактеристичан пример који може за нас бити веома поучан.

Идеја да се железнице отуђе у Чехословачкој није нашла одзива на против, тамо је донет закон, да се и споредне пруге граде као државне.

Какви се закључци могу извести из решења реорганизације страних железница? Као што је било већ речено, код свих реорганизација испољиле су се јасно две тенденције. Прво, државе, у којима су железнице у приватној експлоатацији после искуства из минулог рата и настале економске кризе, завеле су после рата *већу контролу* над железницама и натерале разне железничке компаније, да се уједине, на који је начин од разних мрежа и разних начина експлоатације створена јединствена национална мрежа са унифицираним саобраћајем. Над тако јединственом мрежом држава се ставила као највиша надзорна власт, која има да пази, да се експлоатација на железницама не води на штету националне привреде и опште националне политике.

На другој страни, код држава, које експлоатишу железнице у сопственој режији појавила се тенденција да се експлоатација постави на трговачку базу, али само у погледу рационалног искоришћавања људства и материјала, али никако и у погледу циљева саме експлоатације. Ту у тим циљевима постоји диаметрална разлика, јер док је циљ експлоатације приватног предузећа — једино чиста зарада акционара, дотле је циљ државних саобраћајних предузећа, општа корист — дакле корист целе нације а не појединаца. На тој, може се рећи

трагичној заблуди, да је циљ државних железничких предузећа чисто фискалне природе, да попуњавају дефицит у државном буџету, решавају се код нас многа државна питања, која могу бити фатална по будућност нације.

Нарочито пада у очи са колико се лакоће, да не кажемо лакоумности при најмањој тешкоћи, предлаже да се железнице предаду приватним предузећима и то код нас, где железнице имају да реше многобројна економска а нарочито национална питања и да осигурају безбедност нашег уједињења.

Код других држава, које имају железнице у државној експлоатацији није било озбиљнијих покрета за њихово отуђивање, већ за њихово реорганизовање на савременој основи. То треба нарочито истаћи, јер и белгиске железнице, које су у тој комерцијализацији отишле најдаље, остале су искључиво у државним рукама.

Приликом реорганизације државних железница, на комерцијалној основи, о којима је било напред речи, свуда је усвојен један готово општи тип формирања централне управе. Свуда су образовани управни одбори, којима се негде више негде мање предаје потпуно управљање над железницама. Тај Управни Одбор или сам именује или предлаже централну управу, која преко својих органа обавља саобраћај. Та централна управа готово свуда, под именом Генералне Дирекције, организована је или као колегијално тело (Швајцарска) или је одговорни чинилац сама личност генералног директора (Немачка).

Та се централна управа бира код неких на ограничено време, (Швајцарска, Немачка) што је имало за циљ да се држав избор може кориговати после извесног времена и да се изабрани труде да својим радом стекну права на поновни избор. То је једна значајна реформа, о којој треба водити рачуна.

Као карактеристика организације железница на комерцијалној бази, како оних приватних тако и оних државних, јесте то што се тежило стварању независности и самосталности рада, не само појединих грана службе, већ и појединих извршних органа. То је имало за циљ упрошћавање процедуре рада и преношење одговорности на оног који стварно и ради,

За нас је врло важна још једна констатација да је реорганизација страних железница извршена свуда путем закона и да ниједан закон о реорганизацији железница није се упу-

штао у деталну организацију не само егзекутивне службе по пругама и обласним дирекцијама, већ чак ни оне у централи. Шта више, у те детаље нису су се упуштале ни уредбе, већ је то остављено у надлежност самих шефова појединих грана управе. За то је постојао један крупан разлог, који су уважиле све железничке управе и о чему ће бити накнадно речи приликом расправљања о нашој уредби Министарства Саобраћаја.

Наше железнице. Неоспоран је факат да се наше железнице данас налазе у једној доста тешкој кризи. Два су узрока који су до ове кризе довели, један је спољни, који је дошао услед стицаја разних околности нарочито услед опште привредне кризе, која је захватила сва предузећа па и она државна, а други је унутарњи оличен у рђавој администрацији и нерационалној организацији службе, коју још више погоршава несавршеност мреже, која оваква каква је, онемогућава рационално искоришћавање људства и материјала.

Ако железничка администрација није у стању да се бори против опште привредне кризе, премда је може у многоме ублажити, она се може борити против оних унутарњих фактора, који ту кризу на железницама све више заоштравају.

Кроз овакву исту кризу прошле су готово све европске железнице, како држава, које су учествовале у рату, тако и оних које су биле неутралне, као Швајцарска и Холандија. Карактеристично је и то што је врхунац кризе код европских железница био 1920 и 1921. г. док код наших железница криза је најакутнија данас.

Али оно што је најважније јесте питање шта је узрок овом стању на нашим железницама. Ви хоћете да лечите једног болесника и природно морате пре свега да поставите тачну дијагнозу његове болести. То исто важи и за овај комплицирани економски организам какве су железнице, јер иначе ако не знате тачне узроке данашњем стању у саобраћају ви нећете бити у могућности да нађете одговарајући лек који ће их исцелити. Нас нарочито интересу је шта о овом стању мисле меродавни фактори, они у чијим се рукама налази судбина овог предузећа и који га имају спасти из једног по све тешког стања.

Да би се знало од чега болују наше железнице треба знати до детаља њихово данашње фактичко стање. Међутим може се позитивно тврдити да меродавни то стање нити познају нити ће га моћи лако упознати. Као доказ за то служи факат, да

је Министарство Саобраћаја образовало једну анкетну комисију, која тек има да испита данашње стање у саобраћају и да о томе поднесе свој реферат.

Са том анкетом неће ићи лако због тога, што нема података по дирекцијама из којих би се могла саставити једна економска и техничко-саобраћајна статистика, која би дала јасну слику данашњег стања и указала на узроке саме болести. Оно што многи незнају и не могу ни да замисле, да се у опште може десити, да једно овако привредно предузеће нема своје статистике, случај је код наших државних железница.

Код њих се не зна ни колико их стварно кошта извршени рад, пошто потребе појединих јединица још нису нормиране, нити се зна колико за тај извршени рад примају. Троши се све дотле докле има кредита и новаца не питајући да ли је какав издатак заиста требало учинити. Гледа се једино на то да ли су при куповини и исплати извршене све формалности, које су многобројне и често бесмислене. Званично се тврди да су наше железнице пасивне, а колики је стварно тај дефицит то нико није у стању да утврди. Наш се саобраћај нагло развија, у 1923. године наше су железнице учиниле 8,83 милијарди бруто тон. км. а у 1926 г. 13,14 милијарди то значи да је саобраћај за три године порастао за око 50%. Нормално рашћење саобраћаја пре рата било је 4—5%, према томе наше железнице не би требале с обзиром на развијање саобраћаја да падају у све већи дефицит, већ напротив, оне би могле и да буду активне. На нашим железницама не постоји контрола над газдовањем, већ формалистичка бирократска контрола, која се брине и то често скрупулозно о празним формалностима па ма милијарде биле бескорисно потрошене. Методе рада нису засниване на научној основи, већ се ради рутинерски, по традицији, како су наши стари радили, када је саобраћај био ништаван према овом данашњем. Ниједна служба није темељно организована нарочито у централи и што се ова гломазна машина и овако креће има се благодарити инерцији оних маса, које овако нерационално расипају своју енергију. Додајте томе још и страшну бирократску администрацију па ћете имати слику једног тешког стања

Да ли је могуће сада тражити од онога који управља железницама, да да неке позитивне резултате, кад он није у стању да позна своје предузеће. Тражити од њега, под оваквим околностима да покаже неке успехе, исто је као кад би

тражили од команданта лађе на пучини да без компаса нађе свој пут или од некога да из пушке погоди у мету са завезаним очима. Мора се дакле променити цео систем организације, па тек бити у стању онда управљати овим предузећем. О тој промени система организације на железницама говори се и ради већ година дана и по ономе што је до сада учињено, види се, да ни овде не постоји једна јасна идеја, коју треба спровести, већ се непрекидно лута.

Као што смо напред рекли они који треба да нађу лека овом стању нису у стању да констатују природу болести и зато и примењују лекове који ће овај организам пре убити него излечити.

Мислило се да је овом стању крива Уредба од 1921. год. по којој је било организовано Министарско Саобраћаја те је донета друга 30. марта 1927. г. Када се ова стара Уредба од 1921. г. пажљиво проучи, онда се може код ње ово запазити: прво, она је тип предратне уредбе срп. држ. железница, чија је опет организација пресађена са стране. Централна Управа код ове Уредбе заснована је на једној савршено бирократској основи, која би могла још како тако поднети за неко друго административно Министарство а никако за једно привредно предузеће и друго, и поред овакве Уредбе ипак је служба могла бити боље организована, него што је то био случај, јер она има масу добрих страна. Најгоре је решење у тој Уредби организација централне управе, где су створена два надлештва: Генерална Дирекција и Министарство Саобраћаја са готово истоветним паралелним одељењима. Иста се таква паралелна одељења налазе и по обласним дирекцијама. Али оно што је најгоре овде, то је побркана надлежност ових појединих инстанција услед чега долази међу њима до колизије, што укочи цео рад. Карактеристика функционисања ове организације јесте та, што више инстанције по бирократском принципу све више и више привлаче себи послове одоздо, а међу тим су неспособне да те послове обављају. Ту лежи основни узрок оваквом стању железничке администрације.

И ако је организација обласних дирекција типична организација, каква се готово свуда види, оне су ипак најбоље организоване и премда су сувише гломазне и нееластичне ипак се њима има благодарити што наше железнице како тако функционишу. И у новој организацији ма она била постављена и на комерционалну основу, обласне дирекције неће

моћи много променити свој данашњи тип; према томе тежиште те ствари у новој организацији налази се у организацији Централне Управе: Генералне Дирекције и Министарства Саобраћаја.

И код решавања сваког другог питања а тим пре код ре-организације железница треба почети од принципа, а не од детаља; треба прво решити начелна питања организације, међу којима на првом месту долази питање Централне Управе па после питање шта ће радити онај најнижи функционер.

На први поглед изгледа сасвим логично да се на чело железница постави једна Генерална Дирекција, као централа, која ће управљати железницама и да се изнад ње постави Министарство Саобраћаја, које ће управљати Генералном Дирекцијом. Тај спољни изглед ове организације и навео је оне што су радили Уредбу од 1921. г. да на чело железница поставе две генералне дирекције и то потпуно идентичне: једна са именом Генералне Дирекције а друга под именом Министарства Саобраћаја. Та логичност изгледа само с поља, али кад се загледа у суштину ствари, кад се функције појединих инстанција анализирају, инда излази сасвим обрнуто, да је формирање Генералне Дирекције после формирања Министарства била највећа погрешка, јер она преставља у оваквој организацији једну административну аномалију.

Сви се слажу у томе да је Генерална Дирекција централна управа над железницама, а међу тим ретко је ко запазио, да та централ. управа, па ма била најбоље снабдевена стручним особљем, нема један од најважнијих атрибута да она заиста и буде централна управа — нема власти над железницама. Она не може ниједно мало важно питање да реши док се не обрати ономе, који то право има, а то је Министарство Саобраћаја. Према томе, да Генерална Дирекција буде заиста централна управа над железницама мора њен Генерални Директор имати власт Министра Саобраћаја т. ј. имати право одлучивања нарочито у финансиским питањима. Међутим у једној парламентарној земљи каква је наша, искључена је могућност бар за сада да један сталан чиновник, па ма био и тако високог ранга, какав је Генерални Директор може добити исто право решавања као један члан парламентарне владе. Према томе Генерална Дирекција јесте само једна надлежност више, односно једна сметња више, поред оних других многобројних. Могло би бити речи само о преношењу путем закона извесних

права министрових на једно колегијално тело као што је Управни Одбор какав је случај код иностраних железница.

Али код нас усвојити тај европски тип управних одбора било би и сувише ризично с обзиром на оваку неорганизованост самих железница, а нарочито с обзиром на стање наше данашње друштвене средине.

Да би се отклониле те многобројне надлежности није тешко поставити принцип на коме треба да почива једна еластична и за рад способна администрација. Тај би принцип гласио : довести у непосредни службени однос оне стручне органе, који рукују саобраћајем са оном инстанцијом, која има право одлучивати.

Тај принцип нису схватили они, који су радили Уредбу од 1921. г. те су између органа, који врше саобраћај, овде областних дирекција, и инстанце, која има право решавања, овде Министра Саобраћаја, интерполовали још једну инстанцију, која нема атрибуте централне управе. То је направило највећу пометњу у врховној управи над железницама.

Да видимо сада како изгледа нова Уредба од 30. марта 1927. године.

Пошто је за доношење ове Уредбе постојало само законско овлашћење а не и сам закон, који би имао да реши принципијелна питања у организацији железница, какав је случај код свих без изузетка иностраних железница, то она има карактер закона. Међутим у њу су ушле ствари, које се регулишу не само законом већ и оне, које се детаљашу Уредбом па чак и оне, које су предмет обичних свакодневних наредби. Изгледа да је тенденција ове Уредбе била та, да тачно прецизира дужност и права сваком органу почевши од Министра до шефа станице ; мислило се дакле да се на тај начин реши деликатно питање надлежности, које данас прави највише тешкоће у администрацији. Због тога је ова Уредба испала тако опширна и пре личи на какве службене инструкције, него ли на Уредбу која замењује закон.

Међутим баш та идеја детаљисане надлежности и то путем тако рећи закона, да то не би могао неко тобож кварити, показује најбоље, да се ствар у суштини није разумела и правилно схватила.

Један овакав закон никад се без велике нужде не упушта у детаље већ он постави само принципе и решава само начелна питања, а уредбе и прописи који се на основу закона издају, детаљашу те принципе који су у закону постављени.

Тако се ради и код закона, који организују неку грану државне управе чисто административне природе, јер он регулише односе између државе и појединаца или само између појединаца, дакле између живих бића, код којих се ти односи у детаљима сваки час мењају.

Шта ли се тек може рећи за једно индустријско предузеће, као што су железнице, које су у својој унутарњој организацији до крајности компликоване! То је један економски организам, који као и онај људски: живи, болује, развија се заједно са социјалном средином у којој је никао. Уоквирити га у законске форме и наредити му да по тим формама живи јесте један практички абсурд. То је та основна грешка, на којој почива цела ова Уредба и та је грешка чини у погледу примене немогућном.

Осим те основне грешке, у самој идеји, на којој је ова Уредба заснована, постоји још једна грешка начелне природе, која је по данашњем схватању један анахронизам. Читав се преврат извео у целом свету у погледу организације привредних предузећа у државној режији у смислу да се оне ослободе штетног бирократизма и све државе које су то питање решавале, оне су се нека више нека мање тог баласта отресле. Изгледа да до нас тај талас новог живота још није допро, те је ова Уредба завела један тако крути бирократизам гори него што је био у Уредби од 1921. г.; дакле код ње је узето за принцип оно што је у целом свету одбачено као рђаво.

Пошто је до детаља одредио свакоме органу па и оном најнижем шта ће да ради и тако га потпуно ушаблонирао, ова је Уредба предвидела централну управу, која је потпуно несавршена.

Место делимично укинутог Министарства Саобраћаја предвиђена је једна друга несавршенија инстанција Помоћништво Министра Саобраћаја. По томе што Помоћник Министра Саобраћаја мора бити стручно техничко лице, дакле исто тако као и Генерални Директор, и по томе, што он има референте, као и Генерални Директор, а власт нема самога Министра, види се да је створена још једна инстанција више у железничкој управи, која ће бити једна сметња више за експедитиван рад и која замењује укинуто Министарство Саобраћаја.

И док се у Министарству створило једно излишно надлештво дотле се заборавило на најважнију ствар — на активну контролу саобраћаја. У место стручних референата треба уста-

новити генералну инспекцију састављену из најсавеснијих инспектора, који би били директно под Министром и ишли по његовом наређењу по целој мрежи и надгледали како се врши служба, о чему би имали да подносе усмено или писмено реферате директно Министру. Такве су инспекције на другим железницама на пр. пре рата у Аустрији дале најбоље резултате.

Даље, Министарство Саобраћаја јесте једно техничко Министарство по своме уређају, а међутим то техничко министарство нема ниједну институцију, која би са скупљеним реномираним стручњацима проучавала поједина крупна техничка питања. Због тога се код нас дешава да се врло крупна питања решавају непроучена, често пута, потпуно напамет, на који се начин пред јавношћу, која те погрешке види, убија свака вера у нашу техничку струку.

Експлоатација на нашим железницама врши се рутинерски, не користимо се последњим резултатима науке и праксе, пошто смо науку заменили са традицијом.

Истина Уредба од 1921. г. предвидела је у Министарству Саобраћаја биро за студије, али тај биро за шест година није ни формиран просто због тога, што се тај начин рада, путем солидних студија, противи општем духу бирократије. Ова нова уредба није чак ни тај биро предвидела.

Што се тиче Генералне Дирекције и ако је у овом закону исписано све шта она има да ради, ипак је то све нејасно и неодређено из простог разлога, што је то готово немогуће одредити.

Код организације иностраних државних железница оваква институција Генералне Дирекције нигде не постоји, из простог разлога, што Генерална Дирекција, која нема пуна права у вођењу саобраћаја, не може бити централа једног предузећа.

Организација уједињених немачких железница после рата избацила је Генералну Дирекцију и ставила железнице директно под Министарство. Исто тако и пруске железнице још пре рата нису имале Генералне Дирекције као ни аустријске.

Чехословачка после рата није завела Генералну Дирекцију већ само министарство.

По извршеној реорганизацији на чисто комерцијалној основи установљене су генералне дирекције и тамо где до тада нису биле, као на пр. у Немачкој, у Аустрији па сигурно ће то бити и у Чешкој, али те генералне дирекције и ова наша Генерална

Дирекција сличне су само по имену, у суштини то су сасвим различите институције. Она генерална дирекција у Немачкој, Аустрији, Белгији то је у ствари Министарство Саобраћаја, јер Управни Одбор, који има пуну власт над железницама, ту је власт под контролом пренео на Генералног Директора кога у већини случајева бира (Немачка, Швајцарска, Белгија) и такав је Генерални Директор фактички а не формални господар железница. Такав Генерални Директор даје само директиве у вршењу саобраћаја, а обласне дирекције као аутономна тела јесу органи, који раде.

Упоређујући Уредбу од 1921. год. по којој је било организовано Министарство Саобраћаја са овом новом од 30. марта 1927. год., долази се до уверења, да је она уредба од 1921. г. практичније ово питање решила него ли ова од 1927. год.

И ако нова Уредба није још уведена у живот нити је то лако учинити због њених принципијелних мана, иставило се сада на дневни ред питање комерцијализације железница. У Финансијском Закону за 1927|28. год. чл. 225 дато је овлашћење Министру Саобраћаја да изврши комерцијализацију железница у најширим размерама. И као год што се овлашћење за реорганизацију железница сматрало као императив, а не као могућност, да се може извести реорганизација, те је донета на брзу руку Уредба која не само да не побољшава администрацију већ на против погоршава, исто тако и ово се овлашћење за комерцијализацију сматра као императив те се жури да се исто тако на брзу руку то питање, које по својој замашности превазилази сва остала, преломи преко колена.

На првом месту пада у очи да су тражена и добијена два овлашћења једно за реорганизацију и друго за комерцијализацију. Шта се подразумева под реорганизацијом најбоље нам каже донета Уредба од 30. марта 1927. год., која је имала за циљ да упрости администрацију укидајући неке излишне инстанце и да реши деликатно питање надлежности појединих инстанција и органа — дакле да изврши административну реорганизацију. Без обзира да ли је ова уредба решила помнуте задатке сам појам административне реорганизације довољно је јасан и прецизан и о њему не може бити неспоразума, али што се тиче израза »комерцијализација« он је нов и недовољно прецизан. Све иностране железнице које су после рата вршиле реорганизацију чиниле су то да би експлоатацију железница поставиле на комерцијалну основу и како су те

реорганизације биле веома различите, то и тај појам нема свуда исто значење. На конференцији привредника 5. децембра 1927. год. није се могло доћи до сагласности шта управо означава тај појам »комерцијализација« код реорганизације државних железница, што је сасвим разумљиво, пошто он у својој форми крије различиту садржину.

Кад не можемо да дамо тачну дефиницију термина »комерцијализације« онда да видимо која је главна карактеристика експлоатације железница на комерцијалној основи?

Једно приватно трговачко предузеће разликује се од државног предузећа организованог на бирократској основи у томе, што трговачко предузеће мора бити рентабилно бар толико да само себе издржава и да даје још извештан чист профит на уложени капитал; док државно предузеће, ако не задовољи том основном захтеву рентабилности оно у случају дефицита не пада под стечај, већ тај дефицит покрива директно из општег државног буџета прихода. То је дакле главна база, на којој почива једно предузеће организовано на комерцијалној основи.

Али није да се ове две организације разликују у самој бази на којој почивају, оне се разликују и по својој унутарњој организацији и то како оној општој тако нарочито и у детаљној. Организација на бирократској основи има многобројне надлежности, са многим формалностима које се често сматрају важније од суштине, те је рад спор и нерационалан. Код бирократске организације предузећем управљају извесни невидљиви апарати, а личности се губе, због чега није могуће утврдити, ко је одговоран за рад. Код комерционалне организације пословима предузећа управљају личности са пуно слободе и иницијативе и природно са потпуном одговорношћу. Код комерционалне организације тежи се да, ослобођавајући се разних формалности, искористи у пуној мери радна снага и материјал, док је то код гломазне и формалистичке бирократске администрације немогуће.

Личности код комерционалне организације налазе свога пуног изражаја, јер је лична иницијатива баш главна одлика ове организације, док се личности у бирократској организацији губе: оне ту постају фигуре, које се механички покрећу по унапред утврђеном путу.

Али оно што је важно истаћи и подвући јесте факат, да се административна организација управе код експлоатације

железница на бирократској основи и организација постављена на комерцијалној основи међу собом битно разликују. Због тога се експлоатација железница организованих на бирократској основи не може комерцијализирати, док се та административна организација потпуно не измени у том смислу да се прилагоди новом начину експлоатације. Овај факат за нас има велике практичне вредности, јер нам он најбоље даје директиву како да радимо.

Очигледно, није могуће одвајати реорганизацију од комерцијализације, јер самим тим што се експлоатација поставља на комерционалну основу мора се досадања организација администрације изменити, јер је сасвим други тип и централне управе железница и унутарње организације.

Да се експлоатација наших железница постави на комерционалну основу, а да се задржи данашња организација изведена на основу уредбе од 1921. год. или на основу Уредбе од 1927. год. јесте једна немогућност. То би исто значило кад би неко хтео да подигне једну зграду на озиданим темељима за неку другу зграду, која има сасвим други распоред. Ако би наступила и таква потреба, онда се мора преко тог темеља метути једна плоча, која ће од првобитног распореда по коме је темељ озидан направити *tabula rasa*.

Исто тако ако би данашњу организацију железница или ону по новој Уредби хтели да поставимо на комерционалну основу онда би и од ње морали направити табула раза, јер је у њеној основи сасвим други распоред, над којим се не да подићи нова организација.

Комерцијална организација има један тип који је готово свуда примљен код приватних предузећа, а и код државних са нешто мало измене. Суверену власт над предузећем има сопственик капитала било појединац или акционари, какав је случај код свих већих предузећа. Према томе директиву за вођење политике код предузећа даје тај сопственик капитала, али он у исто време не управља директно предузећем. Збор акционара, који се нормално држи једаред годишње бира из своје средине један одбор који има за наредну годину да управља предузећем. Тај управни одбор било из своје средине или са стране бира дирекцију предузећа, којој поклања пуно поверење и оставља широко поље рада у предузећу. Наравно да шефови ако је управа колегијална или шеф ако је на челу један човек врши организацију предузећа, под својом пуном

одговорношћу. У три државе са великим железничким мрежама где су железнице у приватним рукама: у Француској, у Енглеској и Сједињеним Државама у Сев. Америци одлика организације јесте у томе што се директна управа над железницама налази у рукама једног јединог човека. Без обзира како се тај шеф предузећа зове код појединих ових држава, Генерални Директор или Председник, њихов је положај свуда један исти. Над овим шефом предузећа стоји Управни Одбор, који поставља шефа предузећа, надгледа његов рад и за неуспех у предузећу чини га одговорним и најзад, ако са њим није задовољан отпушта га. Али да би тог Шефа могао Управни Одбор чинити одговорним мора му у раду оставити потпуно одрешене руке. »Положај Генералног Директора — вели Asvorth — према Управном Одбору, сличан је положај једног војсковође према његовој Влади. Влада са њим учини споразум у главним питањима, она му може дати и опште директиве у стратегијском смислу, али тактика као и покрети и употреба трупа имају остати у пуној и неограниченој власти команданта. Слично војсковођи има и Генерални Директор свој генералштаб са којим се он саветује и од кога добија непрекидно обавештења; он има своје официре и људство на терену, које његове заповести извршује.«

Ово је основна карактеристика Централне Управе организације приватних железница; ништа томе не стоји на путу да се и државне железнице тако организују па да ипак остану и даље државне. Многе државне железнице то су и учиниле.

Јужноафричка Унија има на челу својих железница (око 16.000 км.) генералног директора са неограниченом влашћу који се са Министром Саобраћаја саветује и добија директиву за вођење железничке политике. Место Управног Одбора тамо постоји један Савет од три опуномоћена члана, који добро познају прилике на железницама као и мишљење јавног мњења и потребе маса. Са њима је Генерални Директор стално у контакту.

У Канади на челу националних железница [35.000 км.] стоји Управни Одбор састављен од људи са праксом у економији, које именује Влада на челу кога стоји председник; који је управо Генерални Директор. Председнику помаже неколико подпредседника, који седе у централи и неколико подпредседника, који седе по унутрашности и тамо су пуномоћници Централне Управе.

Из свега напред изнетог јасно је да пут којим се пошло у санирању данашњег стања на железницама није исправан и да ће он одвести горем стању него што је данас. Као врхунац опште пометње, који влада у овом питању наводимо случај да је нови буџет за 1928/9 год. израђен »на комерцијалној основи: у смислу члана 225 фин. закона за 1927/8 год. и нове Уредбе о комерцијализацији саобраћај. установа, коју ћу ускоро поднети па надлежно одобрење.« Дакле буџет је рађен на основу Уредбе, која још и непостоји и чије се ни контуре стварно још не знају. Међутим, у истом експозеу о буџету стоји и ова констатација: »Све установе Министарства Саобраћаја предвиђене су у овом предлогу буџета по својој формацији према новој Уредби о реорганизацији Министарства Саобраћаја и саобраћајне службе, која важи од 1 априла ове (1927) године, али која у том погледу није могла бити спроведена у буџету за 1927/8 г. јер је овај буџет рађен пре образовања нове Уредбе.«

Пошто је буџет рађен по две уредбе, које су у основи супротне једна другој, то једва ми је потребно рећи, да ће тиме наше железнице бити одведене директно у хаос.

Данашња железничка организација јесте један болестан организам, али организам који још живи; да се он излечи морају се употребити мере, које тај организам неће убити, већ постепено подизати. Другим речима, никакве нагле пертурбације несмеју се правити, да се не би створио општи хаос.

Поправљање данашње организацје има ићи у два правца а) у правцу да се данашњи бирократски начин експлоатације замени са комерцијалним и в) да се администрација што више упрости и на тај начин постигне не само јефтинија експлоатација већ и бржа и приступачнија масама, због којих железнице и постоје.

Што се тиче постављања на комерцијалну основу први акт треба да буде: ослобођење од многобројних формалности Закона о државном рачуноводству.

Но као год што је важно ослободити се формалности закона о држ. рачуноводству још је важније ослободити се разних правилника, прописа и наређења, који су издавани о рачуноводству и руковању имаовином Министарства и који су ту службу до крајности компликовали.

Али за увођење потпуно комерцијалног начина рада на железницама потребан је један предуслов: а то је да и особље

тај начин управљања схвати и правилно примењује. Међутим код досадање наше организације тако је укорењен код особља бирократски дух, да би моментално стављање експлоатације на потпуно комерцијалну базу створило једну пометњу, јер један чиновник, који је годинама писао акта и шиљао их другоме на надлежност, неће се моментално умети наћи кад га од једног савршеног бирократе направите одједаред трговцем.

Најлакша је ствар написати закон и у њему ставити да се експлоатација врши на комерционалној основи, али усадити у дух особља те нове методе ствар је поступности и времена. За то је образовање особља по стручним железничким школама један услов да се може администрација усавршити.

Све европске железнице пре него што су постављене на комерционалну основу прешле су кроз једну прелазну фазу, у којој су за ту велику реформу извршене припреме; сувишно је и говорити, да је та поступност нарочито код нас неопходна.

Што се тиче упрошћавања администрације ту је ствар знатно простија. Имала би се уредба од 1921. год, узети за базу и из ње избацити све оно што није саобразно принципима нове организације, па је после у примени дотеривати.

На првом месту има се укинути Генерална Дирекција која иначе по ослобођењу дуго није постајала. Њена одељења пренети у Министарство Саобраћаја, које треба што боље организовати. Исто тако укинути Помоћништво Мин. Саобраћаја, као надлештво, тако, да стручна одељења Министарства без икаквих посредника могу општити директно са оним, који има право решавања, а то је Министар.

Да би се од свих тих одељења у Министарству направила једна целина, установила би се једна врста Железничког Одбора, састављеног од свих начелника одељења, а за Председника имао би се одредити један од тих начелника. Тако је Немачка организовала своје железнице после рата, кад је извршила уједињење свих мрежа. Тај Одбор држао би с времена на време седнице и не би се бавио ситницима, већ само најкрупнијим питањима у којима су ангажовани интереси више одељења.

Поред тога Министарство би требало да образује као засебно тело Активну Контролу или Генералну Инспекцију, у којој би били само контролни инспектори, који би контролисали езекутивне органе по пругама о чему би реферисали директно Министру.

Директно под Министарством имају бити Обласне Дирекције. И да би се избегао сувишан број надлежности има се прецизирати у закону, да одељења обласних дирекција опште директно са одељењима Министарства и са њима решавају сва текућа питања кратким путем без пискарања. Обласни директор има се старати да одељења координирају међу собом у том циљу примаће усмене реферате од појединих начелника и издавати усмена упутства, а писмена само у изузетним случајевима.

На овај начин упрошћавање администрације решено је у Швајцарској.

Одељења обласних дирекција треба да почивају на принципу да она буду што самосталнија, да својим буџетом могу слободно располагати и што је најважније дозволити им, да се она унутра сама организују и у толико интервенисати, да се не наруши јединство организације.

То је једини начин да се ово питање правилно реши. Систем аутономних обласних дирекција усвојиле су готово све државе са великим мрежама просто због тога, што је централизација код великих предузећа немогућа. На тај начин, централна управа остаје као таква: да само надгледа извршење саобраћаја и даје главне директиве, а не да и она узима у своје руке послове нижих органа. За наше прилике то је једини спас, дати што већу аутономију обласним дирекцијама.

Што се тиче радионица и код њих треба применити исти принцип као и код обласних дирекција, а то је оставити им пуну слободу, да се унутра организују и дозволити им, да са својим буџетом слободно располажу. Одсек за радионице у Министарству има да води надзор над радом и да даје главне директиве у оправци возних средстава.

Да би се експлоатација железница поставила на једну научну основу, да би се имало правилно мишљење о појединим техничким саобраћајним проблемима треба у Министарству Саобраћаја образовати један биро за студије као што је Уредбом од 1921. г. предвиђен, у коме ће се сакупити најјачи наши стручњаци како они из државне тако и из приватне службе. Тај биро неће имати никакве власти, он је само за студије.

Статистика која може једино дати путоказ за организацију саобраћаја данас тако рећи и не постоји. Она се мора организовати онако савршено како су то друге државе учиниле. Најбољи је доказ колико је рутинарство, главна одлика бирократизма,

завладало у нашем саобраћају, јесте ово занемаривање статистике.

Исто тако, занемарен је данас и тарифни одсек, који треба да буде опсерваторија, са које ће се осетити свагибања економског живота и чија ће магнетска игла показати сваку промену на међународним тржиштима, која интересују нашу земљу.

Саобраћајна политика у ужем смислу речи јесте у ствари тарифска политика.

Као што је и напред било речено потребна је једна поступност у усавршавању организације на железницама и телеграфској студији свих питања, која су с тим у вези. Према томе ово што се напред предлаже јесте само једна етапа ка савршенијој форми организације, на коју није могуће прећи једним скоком, како се сада чине са намераваном комерцијализацијом.

Ing. Relja Aranitović:

Reparacije i Nemačka

Na čemu nas je rat ostavio?

Rat je bio upregao sve što je bilo produktivnog u zemlji samo — da bude rat. On je isisao skoro svu hranljivost koja se nalazila u evropskim narodima. Posle njega Evropa je bila nova geografski a nova i ekonomski. Nastale su nove države sa novim problemima, novim ciljevima, a sve se to ukrštavalo preko jednog polja: *bez rata! Ovaj što beše neka je poslednji, a sada na nov posao!* Ta nova struja u svim pravcima socijalnog života, nije nigde tako jako ocrtana kao kod ekonomskih faktora koji su usledili kao prva posledica zato, i koji su razvili novu ekonomsku teoriju, nova ekonomska posmatranja, a mi možemo sa sigurnošću da dodamo i koji će da razviju, nove ekonomske tvorevine. Ekonomske činjenice bile su prve na redu u stvaranju nove Evrope, jer su se prve i pojavile.

Poratnih ekonomskih posledica bilo je i ranije, ali nikada one nisu bile toliko agresivne kao ovoga puta. Sve su vlade bile nemoćne da ublaže ekonomsku buru koja se približavala svakoj zemlji, jer, prvo nisu znale sredstvo, a drugo, nisu imale ništa u svojim blagajnama da se bar nečim pokušaju da brane. Svi pobednici su čekali: »Nemačka će platiti«. To nije bila lozinka

ili prosta narodna izreka, nego je to bio program svih poratnih vlada: onaj koji je kriv neka snosi i posledice. Niko od njih nije mogao da sebi predoči jasnu sliku stanja i, da bar donekle predvidi posledice toga. Da će baš ta Nemačka, koja je vojno pobedjena, biti pobedjena i materijalno i to tako da će radi svoje finansijske nesposobnosti onesposobiti i sve one koji čekaju na njenu materijalnu pomoć, to je, da ne kažemo niko, ali sigurno, malo ko od vodja svetskog rata predviđao.

To novo stanje, koje se po našem uverenju razvilo iz nepripravnosti kako pobedjenih tako i pobedjujućih strana, mi želimo ovde ukratko izneti u koliko se tiče Nemačke i njenih obaveza prema saveznicima. Ovo je od velike karakteristike kako sa svoje finansijsko-ekonomske važnosti o novim poratnim problemima, tako i od svoje političke karakteristike jer je ovde problem ekonomski pobedio nad problemom političkim.

Pregovaranja o plaćanju reparacije do okupacije Ruhra

Istorija nam je ostavila nebroj primera gde je pobedjeni bio primoran da plati sve troškove koji su usled rata nastali kod pobednika. Načini kojima se to modifikovalo, kao i način samog plaćanja veoma su različiti. Tako se posle pobeđe nad Napoleonom Francuska morala obavezati da će nadomiriti svu ratnu štetu saveznika. Šteta je bila ustanovljena na 700 miliona. 1849. god. u ratu Austro-Ugarske sa Sardinijom Austro-Ugarska je dobila 25 miliona. Nekoliko godina iza toga 1866. god. bukne rat između Austro-Ugarske i Prusije i poslednja je dobila 40 miliona oštete. Prusija se naglo diže i rat 1870. god. nad Francuskom, u kome je ova morala da plati 5 milijardi, je sjedini i ponovno osili. Najposle Mirovni Ugovor, koji je stupio na snagu 10-I-1920. god., prema čl. 231 ustanovljuje da je Nemačka »odgovorna i osudjena da plati štetu i troškove koje joj pobednici predlože.«

Ukupnu štetu, koju je prouzrokovao svetski rat, procenio je *André Tardieu* u svojoj čuvenoj studiji o svetskom ratu *La Paix* (Mir) na 1000 milijardi franaka sa amortizacijom i kamatama. Pri konferenciji u Versailles-u problem reparacije bio je najteži bod. Dok su jedni tražili u ime oštete 1000 milijardi, Engleska se izjavljuje sa 200 milijardi, Francuska 165 milijardi a Amerika 125 milijardi zlatnih maraka. To mimoilaženje se toliko uvećalo da su se napokon saveznici morali složiti u tome da pitanje re-

paracije odlože i da to prepuste jednom nepolitičkom telu. Tako se osniva Reparaciona Komisija, ili kako se u praksi zove C. D. R.,¹⁾ kojoj se po čl. 233 Mirovnog Ugovora određuje da do 1-V-1921. odredi visinu reparacionog duga Nemačke. Taj član predviđa dalje i rok plaćanja od 30 godina (ideja Wilsonova). Da do toga vremena saveznici ne bi bili oštećeni, i da mognu odmah pristupiti oko restaurisanja svojih materijalnih gubitaka, čl. 235. određuje da Nemačka mora da do toga roka (1-V-1921.) plati 20 milijardi zl. maraka (zl. m.) bilo u novcu bilo u naravi. U Dod. II čl. 12 se dostavlja u dužnost C. D. R. da nadzire ispravnost plaćanja reparacija i da vodi kontrolu nad financijama Nemačke, njenim produktivnim kapacitetom, jednom rečju, da bude kao suverena vlast koja će moći u svako vreme da vrši natlak nad platcem.

Mirovni ugovor određuje, dalje, da Nemačka mora da dade C. D. R. na raspolaganje bonova za 100 milijardi zl. m. i to:

1.) 20 milijardi zl. m. beskamatnih bonova plativih do 1. maja 1921. godine.

2.) 40 milijardi zl. m. bonova za $2\frac{1}{2}\%$ kamata od 1921. do 1925. g. a 5% od 1926. g. i sa 1% za amortizaciju od 1926.

3.) 40 milijardi zl. m. bonova da stavi na raspolaganje G. D. R. kad ih ova zatraži.

Ali, ni ovaj mali pokušaj koji se stvorio u Versailles-u nije bio praktično primenljiv, u pogledu samog plaćanja. Do 1.-V.-1921. god, od 20 milijardi zl. m. koje je Nemačka morala da plati. Ona je dala saveznicima jedva 8 milijardi zl. m.²⁾ I ako su saveznici ublažavali tok svojih zahteva, nije, ipak, bilo rezultata. Nemačka se nije mogla da snadje u koži »Republike«. Njoj je to bilo neobičnije nego onima koje je 1918. g. potpuno stvorila. Njene političke struje su toliko divergirale da se nije moglo niti zamisliti da bi njena unutarnja politika mogla da zauzme neku fazu koja će moći da zagarantuje da će se zemlja oporaviti. I ako je taj kaos zavladao, delomično, po svim ratujućim državama, Nemačkoj

¹⁾ Mirovni Ugovor govori o reparacijama Nemačke u čl. 231 — čl. 244, dalje u Dod. II. čl. 12, Dod. IV. čl. 1. — čl. 7. Čl. 233 je ustanovio Reparacionu Komisiju (Commission de Réparations ili skraćeno C. D. R.) koja ima da bude brana između saveznika i Nemačke u pitanju reparacija.

²⁾ U naravi je bilo dodato svega: 127.000 vagona, 4546 lokomotiva, 311.020 tona ostalog raznog materijala osim 2.177.000 tona trg. flote. (Revue des Sciences politiques, g. 1924. st. 593).

je to najviše škodilo pa je ona najviše trebala miran i savesan rad oko sredjivanja svojih kako novo stvorenih političkih tako i ekonomskih prilika. Mirovni ugovor joj je natovarao na glavu toliku težinu da je ona mogla vrlo lahko da iščezne, da taj teret nije ublažen. Istina, interes je i samih saveznika da Nemačka živi, jer ako bi se onemogućilo plaćanje reparacije onda bi se u isto vreme onemogućilo i njihovo unutarnje ekonomsko sredjivanje. Zato je i sledio kompromis iza kompromisa na obe strane, i to, pretpostavljamo, neće još uvek prestati, jer poratne prilike nisu još bez posledica. Ti kompromisi stvorili su novi oblik državâ u celoj Evropi, kako u političkom tako i u ekonomskom pogledu. Na njima su sudelovale najače države te je tim stvoren i neki medjunarodni politički nivo koji je od efikasnog uticaja i na ekonomsko razvijanje države. Sva evropska pitanja su bila odgodjena, nerešavana jer za to nije bilo niti vremena a niti misli, dok nije pitanje Nemačke na jednoj strani i pitanje saveznika na drugoj strani bilo potpuno izgadjeno.

* * *

Mirovnim ugovorom se nije pitanje reparacije rešilo jer saveznici nisu imali pred sobom niti tačan pregled ukupne ratne štete, a niti su mogli da nadju modus koji bi zadovoljavao sve političke tendencioznosti saveznika. Pitanje je odloženo i prvo što je usledilo, posle zaključenog Mirovnog Ugovora u Versailles-u, bilo je pitanje naplata duga od Nemačke. Ako bi grupisali sve pregovore oko toga spornog pitanja mogli bismo ih razdeliti u dve grupe: pregovore koje su vodili političari pojedinih saveznih država medju sobom i pregovore, više tehničkog karaktera, koji su se vodili izmedju eksperata i Nemačke (ovde ubrajamo u C. D. R.). Obe su grupe pregovarale veoma često. Naročito prva gde je menjanje pojedinih političkih prvaka menjalo i ideju i smisao celog tog pitanja. Da naposletku nije došlo do nikakvog rezultata to se moglo očekivati, jer i sam Mirovni Ugovor je jasno istakao fakat da je potrebno da se pitanje reparacije, kako fiksiranje visine duga, tako i njegove naplate, prepusti potpuno autonomnom telu stručnjaka. To i jest jedino pravo značenje C. D. R. Kad su političke grupe pojedinih država prešle preko toga nastalo je pitanje *raison d'être*, Komisije, i vidili smo n. p. 15. dec. 1920. gop. g. Poincaré polaže demisiju na predsedništvo C. D. R. Kad je, kasnije, Komisija rešila pitanje visine dužne svote za reparacije, njena aktivnost je znatno porasla, a Dawes-ovim planom je dosegla svoj vrhunac.

Prvi pregovori koji su usledili iza Versailles-a bili su u mesecu martu 1920. god. u Londonu. U svom memorandumu od 9.-III-1920 saveznici izjavljuju da su se vodili pregovori oko pitanja reparacija, i došlo se do nekih zaključaka ali bez konačnog rezultata. Mesec i po dana iza toga saveznici se sastaju u *San-Remo* (18. do 26. aprila 1920.). Svrha ove konferencije bila je da se unapred ustanovi kvota reparacije. Lloyd George i Nitti sporazume se da reparaciona dužna svota, koju Nemačka mora da plati, bude 90 milijardi zl. m., plativih u 30 jednakih anuiteta. Francuska se nije slagala s ovim mišljenjem braneci donekle autoritet C. D. R., a osim toga, nije bila zadovoljna ni sa visinom kvote. Tako je i ova konferencija ostala bez ikakvog stvarnog rezultata.

Dne 15.-X.-1920. bila je nova konferencija saveznika u *Hythe*, gde Millerand, tadanji predsednik francuske vlade zahteva 120 milijardi zl. m. za počinjenu štetu sa strane Nemačke (ovo je odgovaralo po tadanjem kursu marke, oko 200 milijardi pap. franka) plativih u 33 anuitete.¹⁾ Konferencija se nastavlja 21. juna 1921. g. u Boulogne-u, gde se prihvaćaju opet nove kvote. Prema toj konferenciji, koja je prva na kojoj se doneo bar neki fingirani rezultat, Nemačka je morala da plaća godišnje 3 milijarde zl. m. kroz 42 godine, a osim toga od 1927.—31. godišnje 3 milijarde zl. m., a od 1932 više 4 milijarde zl. m.²⁾

Konferencija u Boulogne-u, i ako u stvari nije niti najmanje olakšala rad oko definitivnog rešavanja reparacija, ima svoj uspeh u toliko, što se već ovde pokazuju smireniji duhovi, i već se dolazi do nekih stvarnih predloga. Pre se na konferencijama nije moglo preći niti preko principa toga pitanja. Mi ćemo videti dalje, da je ugovor u Boulogne-u u veliko pomogao da se saveznici sporazume. Time je otpalo osnovno pitanje da do sporazuma neće doći. I na političkom polju on je radi te jedinstvenosti, ponovno spojio saveznike, koji su se već bili počeli otudjivati. Svaki put kad je propao predlog ove ili one velesile osećala su se mnogo jače i politička međunarodna trenja. To nam pokazuje i daljni tok pregovora oko ovog pitanja.

Posle uspele konferencije u Boulogne-u 21.-VI.-1920., došlo je do važnijeg sastanka u *Spa* (5.—16. jula 1920.). Na tome se sastanku imao da definitivno odredi razmer u kome će se da deli

1) Ovu svotu je C. D. R. upotrebila kao bazu za fiksiranje duga Nemačke, i ostala je kao definitivna.

2) Arg. Vergé: *La Bataille des Réparations 1919.—1924.*, Paris 1923. do 1924. g. st. 14.

primljena reparacija sa strane Nemačke i njenih saveznika. Samo pitanje nije niti najmanje zasecalo u kompetenciju C. D. R. (što pre nije bio slučaj). Osim toga je narav pitanja aliminirala sve sporove koji su se ranije pojavljivali. Tako prvi definitivni uspeh, koji je do danas ostao u nepovredjenom stanju, bio je donet na ovoj konferenciji.

U Spa sreli su se politički prvaci saveznika. Nemačku je zastupao Dr. Simons, Hugo Stinnes i Ferhenbach. Sporazum se stigao i u percentuelnoj deobi naplate od Nemačke (čl. 1) i od njenih saveznika (čl. 2.). Prvi ključ je prema čl. 1. ugovora: Francuska 52%, Engleska 22%, Italija 10%, Belgija 8%, Japan 0.75%, Portugal 0.75%, a ostalih 6.50% se rezervisalo za Grčku, Rumuniju i S. H. S.¹⁾ Prema čl. 2 svota primljena u ime reparacija od saveznika Nemačke (Austrije, Ugarske i Bugarske) deli se ovako: polovica se deli po čl. 1, a od druge polovice pripada 42% Italiji a ostatak (60%) se rezervisao²⁾ sa S. H. S. Grčku i Rumuniju.³⁾

U Parisu (24.—29. januara 1911.) saveznici su se ponovno sastali radi pitanja reparacije. Ovoga puta bila je ideja da se nastave pregovori u duhu zaključaka u Boulogne-u. Saveznici su se složili na ovom reparacionom planu:

Vreme	Visina anuiteta milijardi zl. m.	Godina	Svega mili- jardi zl. m.
1.-V.-1921.—1.-V.-1923.	2	2	4
1.-V.-1923.—1.-V.-1926.	3	3	9
1.-V.-1926.—1.-V.-1929.	4	8	12
1.-V.-1929.—1.-V.-1932.	5	3	15
1.-V.-1922.—1.-V.-1953.	6	31	186
	Svega	42	226

Osim ovoga saveznici će ubirati, počev od 1.-III.-1921. 12% od valorem od ukupne svote nemačkog uvoza u pojedine savezne države, što bi imalo da daje godišnje 1 milijardu $\frac{1}{2}$ zl. m. prema izvozu Nemačke 1913. g.

Na pariskoj konferenciji (*L' Accord de Paris*) donet je jednoglasan zaključak, da ako Nemačka ne prihvati uvjete koje joj

¹⁾ Kao definitivni procenat po čl. 1. odredjen je od ovih 6,50% za S. H. S. 5%, Rumuniju 1,1% a Grčku 0,4%.

²⁾ Po ugovoru Loucheuza sa eng. vladom (15. dec. 1920.) Ključ za Francusku primit je za 55%, a za Englesku 29%. — Prema jednoj konferenciji saveznika u Bruxelles-u bio je prihvaćen ovaj ključ: Francuska 52%, Engleska 22%, Italija 9,50%, Belgija 8%, Srbija (S. H. S.) 5%, ostale 3,50%.

³⁾ Kao definitivni procenat po čl. 2. od rezervisani 60% je pripalo na S. H. S. 15%, Grčku 20% i Rumuniju 25%.

saveznici, kao rezultat ove Konferencije, predoče, ima da se neposredno okupira deo nemačkog teritorija. Na londonskoj konferenciji, koja je održavana od 21. II. do 12-III-1921., pretresan je ugovor pariske konferencije sa Nemačkom, koju je zastupao Dr. Simons. Delegat Nemačke predložio je saveznicima u ime oštete 30 milijardi zl. m. To je do zadnjih granica razočaralo sakupljene saveznike, i ovi šalju ultimatum Nemačkoj vladi. Nemačka vlada u odgovoru na ovu notu izjavi da prima pariski ugovor (29-I-1821.) ali samo za 5 godina (2×2 i 3×3). Saveznici odgovaraju novim ultimatumom od 8. marta, a kad je i ovaj ostao bez uspeha sledi okupacija: Duisbourga, Düsseldorfa i Ruhrorta, i uspostavi se nova carinska medja sa Nemačkom.

Konferencija u Londonu svršena je bez rezultata. Time je bila dovršena prva etapa pokušaja da saveznici reše na svoju ruku problem reparacije. Nemajući, valjda, poverenja prema svojoj ustanovi C. D. R. oni su problem više ekonomskog karaktera shvatili čisto politički, i time stvar znatno komplikovali. Svi kasniji radovi, koji su usledili, kako sa strane C. D. R. tako i drugih tehničkih komisija, imali su pred sobom jedan veliki jaz koji su stvorile diplomate. I ako nije bilo potpuno bez rezultata to što su oni na svojim čestim sastancima pretresali, to je njihovo pregovaranje bilo suvišno. Ono je onemogućavalo primenu dogovora koji su bili od koristi po obe zavadjene strane. Ali, nije se moglo niti zamisliti da bi se pitanje reparacije moglo mirno rešiti. Tome nije kriva samo jedna strana, samo jedan čovek, tome su krive obe strane, krivi svi: novo stanje trebalo je nove ljude. Reparacije su trebale da povrate saveznike bar prividno u pred-ratno ekonomsko stanje, ali nisu smele da idu tako daleko da uništavaju dužnika. To nepoznavanje kapaciteta dužnika, dužnost obazrivosti verovnika prema dužniku, manjkalo je kod saveznika, dok je na drugoj strani, Nemačka ostala bez kompasa: nije znala šta da radi. Ona nije verovala da će morati platiti ako i nemadne sredstava da plati, a još manje je htela da sama traži izlaz iz te teške situacije, i da sa više ozbiljnosti istupa pred saveznike.

Reparaciona Komisija (C. D. R.)

Rad C. D. R. bio je potpuno neovisan od rada koji se razvijao medju saveznicima, kao i od njihovih sporova sa Nemačkom. Komisija je nastojala da čl. 233. udovolji na vreme, i već 28-IV-1921. god. ona javlja *Kriegslastenkommission*, da je visinu

reparacione svote, koju Nemačka ima da plati saveznicima, Komisija odredila na 132 milijarde zl. m., od čega se odnosi 120 milijardi sl. m. za štete koje su učinjene sa strane Nemačke a 12 milijardi za štete koje su učinili njeni saveznici.¹⁾ Razdeoba reparacija pojedinim saveznicima, po ugovoru u Spa (16. jula 1920.), je ova (u milijardama zl. m.):

Sve države :	Postotak prema ugovoru Spa	U ime otplate		Svega
		osoba	dobara	
Francuska	52	30,5	35,0	65,50
Engleska	22	22,5	5,5	27,70
Belgija	8	2,0	8,0	10,0
Italija	10	10,0	5,0	15,0
S. H. S.	6,50	—	—	7,20
Ostale		—	—	6,60
Svega		100,0		132,0

Dva dana iza toga (30. aprila 1926.) saveznici se sastaju u Londonu da prouče zaključak G. D. R. Komisija iznoseći stanje reparacija koje joj je Nemačka do toga dana dala na raspolaganje, izjavi da Nemačka nije udovoljila obavezama koje je na sebe primila pojedinim ugovorima. Saveznici usvajaju stanovište Komisije, koja ovoga puta istupa veoma energično, i notom od 5. maja (koja se kasnije prozvala Stanje plaćanja dne 5. maja *L'Etat des paiements du 5. mai 1921.*) Saveznici najenergičnije zahtevaju od Nemačke da ispuni svoje obaveze prema C. D. R.²⁾ 5. maja nastaje demisija nemačkog kabineta, koga zamenjuje Dr. Wirth, koji sastavi kabinet od centralista, socijalista i demokrata. Saveznici okupiraju dolinu Ruhra, a Dr. Wirth da spreči daljnju okupaciju primi 10. maja ultimatum saveznika.

Prema stanju plać. 5. maja, koje je C. D. R. uputilo Nemačkoj uz notu Saveznika, Nemačka je bila obavezana da dade Komisiji tri vrste obligacija, i to :

¹⁾ Vidi u govoru Huthe, 15.-V.-1920.

²⁾ Po čl. 235. Nemačka je trebala da od 1.-V.-1921. g. plati zaveznim državama 20 milijardi zl. m. Prama izveštaju C. D. R. u stanje 5. maja, saveznici su primili 7558 miliona zl. m., i to :

Primljeno za otp. duga	2596	miliona	zl. m.
Za izdržavanje okup vojske	1125	"	"
Kao snabdevanje	3836	"	"

Svega 7557 miliona zl. m.

Bez (Ameri. Sjed. Država koje su primile 54 milioa zl. maraka).

U naravi je primito do 30.-IV.-1921. za 2,270 mil. zl. m. robe (Noël. *L'Allemagne et les Réparations Paris, 1924. st. 217.*).

1.) Obligacija serije A 12 milijardi zl. m. do 1. jula 1921. g. uz 5% kamate i 1% sa amortizaciju ;

2.) Obligacija serije B sa 38 milijardi zl. m. do 1. nov. 1921. g. sa 5% kamata i 1% za amortizaciju.

3.) Obligacije serije C za 82 milijarde zl. m. bez kupona, predati do 1. nov. 1921. g.¹⁾

Uz to Nemačka je bila dužna da :

1.) Plaća godišnje po dve milijarde zl. m. ;

2.) Da plaća svotu odredjenu od C. D. R. koja će odgovarati 26% od ukupne vrednosti uvezene robe iz Nemačke, počam od 1. maja 1921. ;

3.) Da do 1. jula 1921. g. plati 1 milijardu zl. m. ;

4.) Nemačka ima da odobri osnivanje garančnog Komiteta (Le Comité des garanties).²⁾

Ekonomsko stanje u Nemačkoj bivalo je sve slabije. I ako se još tada nije osetila velika kriza ona se najavljivala. Dug Reicha, koji je 1-VIII-1914. g. bio 5,4 milijarde, penje se 31-III-1919. na 156 milijardi (ukupni izdatci Nemačke za vreme rata računaju se na 175 milijardi zl. m.) Kasnije se nastavlja sa novčanicama čiji se promet sa 18,8 milijardi 30. nov. 1918. penje 31-III-1921. na 59,9 milijardi, a državni bonovi sa 104 milijardi 1920 na 110 milijardi 1921. g. Proizvodnja cerealija spala je 1921. g. prema 1913. sa 50%, sirovog željeza sa 17 na 6 miliona tona (183%) a čelika sa 17 na 8 miliona tona (118,5%). Uz to slabe finansijske politike svih ploda dovele su do toga da je Reich notom od 14. dec. 1921. g. javio C. D. R. da »pored najbolje volje« Nemačka vlada ne može udovoljiti plaćanjima koja dospevaju 15. I. i 19. II. 1922. g. C. D. R. to stavlja do znanja saveznicima i počinje novi niz konferencija.

6. januara 1922. g. bio je sastanak saveznika u Cannes-u, gde se imala da prouči nota Nemačke i odredi stanovište save-

1) Obligacije A., B. i C. ni bile ovako rasporedjene prema pojedinim državama :

	obl. A. i B.	obl. C.	Svega
	milijardi zl. maraka		
Francuska	26,0	42,640	68,640
Engleska	11,0	17,0	28,0
Belgija	4,0	6,5	10,5
Italija	5,0	8,2	13,2
Ostale	4,0	8,3	12,3

Svega: 50,0 82,640 132,640 (Vergé cit. st. 21.)

2) Garančni komitet dobio je 27.-V. svoja pravila i nastanio se u Berlinu.

znih sila. Videći da stanje u Nemačkoj ide nagore, složili su se saveznici da se ublaži plaćanje koje predvidja C. D. R. i to za g. 1922. da Nemačka plati 720 miliona zl. m. u novcu a 1.450 miliona zl. m. u naravi. Briand iza toga daje neočekivano demisiju svog kabineta, i na vlast u Francuskoj dolazi Poinkare, koji se isticao svojim čestim kritikama o reparacionom pitanju. Na notu C. D. R. kojom ova javlja Reichu rezultat pregovora u Cennes-u. Nemačka moli novo sniženje i tako dolazi do sastanka C. G. R. i Dr. Hurmsa, ministra finansija Reicha, u Parisu. Kao rezultat tih pregovora koji su se vodili od 8. do 18. aprila 1922. bio je taj da je Nemačka vlada, pismom od 18-V-1922, javila C. D. R. da prihvata njihovu notu od 21. marta.

Medjutim ni to, kao ni sve ranije, nije bilo dugog veka. Ekonomske prilike u Nemačkoj zahtevale su nešto drugo nego je bilo ono što su htele vlade Nemačke i saveznika. I ako reči Dr. Wirtha »pored najbolje volje« ne smemo tumačiti kao tačne u njihovom punom smislu reči, one su ipak u sebi sadržavale mnogo istine. Zbilja, Nemačka je, — kako ćemo videti u sledećim našim rasmatranjima, — bila postala nemoguća da ispuni ni onome što je trebalo za njen unutarnji uređaj, a da se i ne spominju obaveze prema saveznicima. Influcija, koja je sve više i više uzimala maha, jer influcija radja influciju, učinila je da je celo ekonomsko kretanje bilo nenormalno — budjet, trg. bilans, cene, radna snaga, a time i raspoloženje stanovništva, politička propagiranja itd. itd. I u tom novom haosu Reich, je 15 dana iza kako je javio da prima obaveze, koje joj je C. D. R. predložio, poslao novi moratorium u kome javlja da nemože udovoljiti primljenim obavezama, i moli da mu se kvota ponovno snizi. To natera saveznike na novu konferenciju u Londonu (7. avgusta). Tu nastaje ponovno lom izmedju Engleske i Francuske. Engleska se izjavi potpuno za moratorium, dok je Francuska sa pravom branila stanovište da Nemačka može platiti, a razlog slabom stanju je ona sama. Kako nije došlo do nikakva rezultata, to se pitanje upravi ekspertima saveznika, koji se sastaju 10. avgusta. Eksperti su imali da prouče dva predloga: predlog Francuske, koja, medju ostalim, zahteva radikalni nadzor nad nemačkim financijama, i predlog Engleske koja je bila na stanovištu nemačkog moratoriuma. 14. avgusta konferencija se zaključuje bez ikakva rezultata. Time se pojača rad u C. D. R. koja 31. avgusta izjavljuje da je pripravna proučiti novo nastalo ekon. stanje Nemačke. Da se stanje popravi Komisija je imala

opet ona ista dva kontrastna predloga, i pokušaj je ostao ovog puta bez uspeha. Nemačka da iskoristi priliku nesporazuma saveznika, sazove neutralnu međunarodnu konferenciju stručnjaka u Berlinu, sa zadatkom da prouče prilike u Nemačkoj, i pitanje reparacija. Posle konferencije (koja je trajala od 8. do 14. novembra) Dr. Wirth 14. nov. 1922. g. šalje novi moratorium C. D. R. moleći da se (prema zaključku konferencije stručnjaka) odgodi plaćanje reparacije za 3—4 godine, a drugo, da se odredi definitivno plaćanje duga prema kapacitetu zemlje. Ovo je bio razlog da se saveznici ponovno sastanu na konferenciji u Londonu 9. decembra 1922, g., koja se završaje bez ikakvog pozitivnog rezultata, i zakazuje se nova za 2-I-1923. u Parisu. Kako je Lloydja Georga zamenio Bonar Law, nastalo je drugo mišljenje sa strane Engleske. Law je izneo gotov projekat o pitanju naplate reparacije, pred Poincareom. U projektu se zahteva da se za vreme od četiri godine zastavi plaćanje Nemačke (osim delimičnih liferovanja u naravi) a uz to da se smanji dug i da se anuliraju obligacije C, a obl. A i B da moraju biti potpuno pokriveni. Kao kontrolu nad finansijskim radom Reicha, u projektu se traži, Strani savet (*Conseil e'tranger*), koji bi boravio u Berlinu. Plan Poincareo, kako smo ranije videli, bio je sasvim druge naravi, i kao svršetak svih tih radova bile su ove dve rečenice: »Plan Engleske je iluzoran i opasan« rekao je Poincare, i »Projekat Francuske je nemoguć da Nemačka rehabilituje svoj Kredit« rekao je Bonar Law.

9. januara 1923. Komisija konstatuje da Nemačka nije udovoljila svim obavezama i 11. januara 1923. francuska vojska okupira Ruhr.

Ekonomsko stanje Nemačke do konca 1923

Svršetak rata ostavio je Nemačku finansijski potpuno eksploatisanu. Posle Austro-Ugarske Nemačka je najviše za vreme rata crpila iz narodne imovine. Premda bogata kapitalom, bogata sirovinama, sa jako razvijenom tehnikom da je za svoje proizvode imala najbolju prodju na svetskom tržištu, rat ju je potpunoma savio u svoje kolo. Država je, da pokrije ratne izdatke, mogla jedino da se koristi unutarnjim kapacitetom zemlje.¹⁾ Ona nije

¹⁾ Ukupni ratni troškovi Nemačke bili su 148,7 milijardi maraka, od čega je otpadalo na dugove dugoročne 93,7 milijardi a kratkoročne 55 milijardi. Od 1.-III.-1914.—31.-III.-1919, bili su ukupni izdatci Nemačke 175 milijardi što je bilo znabdeveno ovako: 87 milijardi zajma, 63,5 bonova tresora eskomptovanih kod Reichs Banke, poreza i ostalog 25,5 milijardi: Dug Reicha koji je bio 1.-VIII.-1914. 5,4 milijarde maraka diže se 31.-III.-1919. na 156 milijardi. (Noël, cit. st. 452.).

mogla kao saveznici da zaključuje debele ratne zajmove te da oslobodi narodna dobra od ratnih posledica. Nemačka je morala da, kako svu proizvodnju svede na što veću proizvodnju ratnog materijala, tako i od narodnog dohotka da uzme što veći deo za svoju ratnu upotrebu. I može se zaključiti da je blokiranje jedino i prinudilo Nemačku na kapitulaciju.

To do krajnih mera slabo finansijsko i slabo produktivno stanje posle svršetka rata se još više pogoršalo. Nemačkom je od Bismarka pa do Vilhelma vladao politički duh kao i duh nacionalni koji nije nikako mogao da podnese novi državni duh, koji je bio rezultanta prvih. Nemački nacionalizam (neću da kažem militarizam, jer on nije ništa drugo nego sastavni deo nem. nacionalizma) ima u svojoj dubini jednu tipičnu karakteristiku. I ako se sve nacije razlikuju u svom unutrašnjem životu od života drugih nacija, Nemačka se, po našem uverenju, opet razlikuje od svih ostalih. Taj je poseban tip bio odraz cele strukture koju su zatvarale granice vilhemovog carstva.

11. novembar 1918. g. nametnuo je Nemačkoj ono protiv čega se ona borila od svog postanka: zavisnost. To nije moglo da prodje nezapaženo kroz nemački narod. Nova Nemačka, pored najbolje volje, nije mogla da zaustavi talase bure koji su išli spram nje. Ali, ona je mogla da umanja njihovu silu, mogla je da se na mnogo načina zaštiti. Medjutim, Nemačka je radila obratno. Ona kanda nije bila niti najmanje svesna svog novog položaja. Sve što je uradila prouzrokovalo je novo slabljenje samog naroda. One teške ratne posledice nisu bile ništa spram onoga što je došlo kasnije. Kao nova poplava preko zasejanog polja, finansijska je politika Reicha uništila sve što je postojalo. Nije više bilo »novčanog bogatstva«. Novčanice su bile papir čija vrednost nije predstavljala niti utrošeni rad za njihovu proizvodnju. I šta nastaje: Nemačka ponovno pregažena, morala je da ponovno skloni glavu i da, kako god u Versailles-u da na istom mestu gde se zacario Vilhem, da primi akt koji ga razcaruje, ona je morala da u Londonu primi akt koji joj oduzima i svu ekonomsku slobodu. Morala, jer nije znala da je njen rad pogrešan. Ona nije umela — a niti htela — da izadje iz starog nemačkog duha, i morala je da ponovno primi jaram koji je bio novo breme na ledja njenog naroda.

*

Ako promatramo finansijsku politiku Reicha vidićemo odmah da je ona već u svom početku bila pogrešna. Ta pogreška nije

bila nezapažena kasnije, ali je ona imala svoje posledice koje su *sine qua non* zahtevale novu pogrešku.

Budžet Nemačke završen je u g. 1919.—20. sa deficitom od 67 milijardi. Za budž. god. 1921.—22. deficit se diže na 89 milijardi, a za god. 1922.—23. budžet se nije mogao niti sastaviti nego se usvojio provizoran budžet na predlog vlade sa deficitom od 90 milijardi maraka.

Ako pogledamo u šta je sve Nemačka trošila, dobivamo ovu sliku :

	1919.	1920.	1921.
	u miliona maraka		
Za administraciju Reicha	50.316	55.746	67.110
Za reparacije	10.834	25.000	82.400
% reparacije prema ostalom budžetu	14%	35%	46%

U god. 1922., meseca aprila, bilo je ubrano poreza za 13.193 miliona, septembra 32.276 miliona a decembra 133.528 miliona. Letećih dugova bilo je u to isto vreme u ovim iznosima: 8999; 119.568 i 655.002 miliona maraka. Na račun reparacija platila je tada: 12.000; 87.292 i 719.134 miliona maraka.

Te jake promene povukle su za sobom druge a ove opet druge nove i nove, dok nije nastao krah: iznova, i to onako kako je trebalo početi u početku Republike!

Krisa, kako se vidi, datira od prvog dana. Ona se kasnije samo uvećavala, Pretpostavljalo se da je kriza vremenska, prolaznog karaktera, i da je normalna protiv koje se ne može ništa preduzeti.

Ako bi se htelo karakterisati u čemu je bio glavni uzrok slabom ekon. stanju Nemačke. koja je glavna greška koja se pojavila posle rata u finansijskoj politici zemlje, nebi se mogao naći jedan uzrok koji bi se mogao odvojiti od ostalih. Sve je to bilo usko skopčano. Kriza se postepeno razvijala u svim pravcima državne fin. politike, po istoj rovini. Ona počinje u budžetu a završaje u trgovini sa devisama. Ali kao najveću pogrešku, koja je mahom bila fatalna i za druge države je: *influcija*. Ta reč sadrži u sebi jedan finansijsko-teoretski sistem, koji se može i individualizovati, prema ovome ko je provodi. »Izdavanje novčanica onoliko koliko ih traži tržište,« ili, u čemu je glavni razlog »koliko ih treba država za svoju vlastitu upotrebu« nije bilo sve. Mi smo sretali influcije i kod drugih država, ali ona nije bila toliko vratolomna kao što je slučaj sa Nemačkom. To što je ovde

bilo je: uz influciju su rasli istodobno i državni bonovi, dugoročni i kratkoročni dugovi. Država je, dakle, razvijala svestranu influciju i time onemogućavala da se odbrani bar jedna strana. Kriza je zahvatila celo polje i vodila kako finansijskom tako i općem ekonomskom rasulu. Kao finale svega bilo je da je državna kasa *puna* (papirnih maraka) *bila prazna* (jer ove nisu imale nikakve vrednosti). To najbolje vidimo ako usporedimo stanja državnih blagajni.

Mesečno efektivno budžetsko stanje (u milionima p. mar.)

Krajem meseca .	Primitci :	Izdatci :	⁰ / ₀ primitci prema izdatcima	Primitci u milion. dolara
Januara 1922.	5.760	14.518	39	30,0
» 1923.	159.210	745.907	22	8,8
Juli 1923.	1,229.000	37,060.000	3,3	3,4
Septembar 1923.	216,413,000	46,812,000.000	0,46 ¹⁾	2,1 ²⁾

Kredit u inostranstvu se nije mogao dobiti na tako slabe državne finansije. Sama vlada bila je bez sredstava, jedino što je Reichbanka bila potpuno u njenim rukama, jer koliko je ova god zahtevala banknote, banka je morala da štampa. 0,46⁰/₀ prihoda za sve ono što država mora da izda jasno govori da je finansijska politika Reicha bila doživela — *krah*. Jedino ovde je za fin. politiku vlade bilo skopčano i opće narodno dobro, te time pada vrednost i rentabilitet svega što je zemlja proizvodila. 1913. g. bilo je u prometu 5,5 milijardi maraka novčanica, a 31-I-1924. 483,7 kvintiliona (milijardi milijardi) ali sa ukupnom vrednošću od 483,7 miliona zl. m.

Jula 1914. bilo je u prometu novčanice za 6 milijardi maraka a taj broj rastao je u milijardana ovako: 1915: 8; 1916: 11; 1917: 18; 1918: 22; 1919: 36; 1920: 69; 1921: 114; 1922. god. influcija dobiva novo tempo. Stanja su te godine bila ova:

1) Noël. cit, st. 64.

2) Prema izjavi reparacione komisije, bila su ova efektivna stanja budžetskih primitika :

		mil. zlat. maraka	mil. pap. maraka
Avgusta	1922.	33.346	405,2
Avgusta	1923.	35,575.260	147,7
Oktoobra	1933.	87;477,908.000	23,951
Novembra	1923.	33.009;364,000.000	50,257

31. avg.	1922.	238,0	milijardi	maraka
30. sept.	»	317,8	»	»
31. okt.	»	469,0	»	»
30. nov.	»	754,0	»	»
31. dec.	»	1.280,0	»	»

1923. g. dosežu novčanice maksimum, a 15. nov. zavodi ze zlatna moneta. Novčanice su bile u g. 1923. u ovoj množini u prometu: početkom januara meseca 1136 milijardi, krajem juna 17.291 milijardu, krajem avgusta 63 hiljade milijardi, 15. sept. 3.183 hiljada milijardi,¹⁾ 30. sept. 28 miliona milijardi, 1. novembra 19 milijardi milijardi, 15. novembra 93 milijarde milijardi i 31. decembra 496 milijarde milijardi: (kvintiliona maraka).

Visina državnih bonova je isto rasla veoma naglo. 1924. g. bilo je bonova za 446 miliona maraka, a kasnije — 1915: 972, 1916: 2993, 1917: 6225, 1918: 10.164 i 1919: 13.591 milion maraka. Posle rata bonovi ne uživaju u javnosti poverenje i eskomptuje ih skoro isključivo Reichsbanka. Tako je bilo upisano svega bonova jan. 1820. za 104 milijardi m. jan. 1921. za 110 milijardi, jan. 1922. za 129 milijardi, jula 1922. za 100 milijardi a decembra 1922, za 310 milijardi.²⁾ Ali od toga broja je bilo upisano od svih ostalih mimo Reichsbanke. 1920. g. za 67%, 1921. za 58%, jan. 1922. za 50%, jula za 32%, a decembra za 20%, od ukupne svote bonova, što znači da je u decembru 1922. g. Reichsbanka od 310 milijardi bonova sama ekskomptovala 80%, ili 248 milijardi.

Kurs je marke sledio štampanje novčanica. On se menjao svakog sata — razume se, padao. To naglo padanje bilo je najveće u drugoj polovici 1922. g., onda kad je influacija dobila svoju neomedjenost. Novčanice su bile izgubile svaku vrednost, za trgovinu. Svaka izvežena roba bila je naplaćivana u zdravoj valuti. Čak se išlo tako daleko da su se i unutarnji trgovački obračuni obavljali u dolarima, livrama švaj. francima i sl. Knjižovodstvo je moralo da stvori novi sistem knjiženja na koji nisu mogli nikada doći oni koji su ga stvarali. Cena robe se označavala u početku 1923. g. u markama i dolarima, a kasnije kako se kurs marke danimice menjao, to su obično, ostajale samo oznake u dolarima, liv. šterlinzima, čsl. krunama, šv. francima i t. d. Stranac je bio oheručke priman, jer se znalo da donosi, pa

¹⁾ 15. sept. 1923. bilo je tačno, 3,183.681;168,160.000 maraka u prometu (Noël: cit. st. 63.).

²⁾ U novembru 1923. bilo je bonova za 189.802 milijardu maraka.

bio on iz neznam koje države na svetu, lepšu valutu nego je bila domaća. I to što je marka bila izgubila svaku uporabu kao trgovački novac, jedino je i prisililo vlasti da traže neku pomoć. Tek tada se videlo da »spas« neće doći sam od sebe, nego da valja tražiti, valja ga stvoriti.

Kako je od velike važnosti stanje kursa marke u pojedinim obdobia, donosimo ovde kretanje kursa dolara, na berlinskoj berzi.

Kurs dolara (paritet = 4,193 maraka)¹

Meseca :	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Januara	5,21	8,20	64,80	64,91	191,81	15.972,0
Arila	5,11	12,61	59,64	63,53	291,00	24.457,0
Jula	5,79	15,08	39,48	76,67	493,22	353.412,0
Septembra	6,59	24,08	57,98	104,91	1.465,87	98,860
Decembra	8,28	49,77	73,00	191,93	7.587,27	4.200.000 ²)

Ako vrednost kursa marke svedemo na njenu paritetnu vrednost, onda je 1919. g. njena vrednost bila umanjena za 11 puta, 1920. za 17 puta, 1921. g. za 44 puta, 1922. g. za 175 puta a 1923. g. za 1 hiljadu milijardi puta (1 trilijon puta). Maksimum kursa dolara bio je 1 decembra 1923., kad je dosegao 7.000 milijardi, a posle je opet pao na 3.900 milijardi, dok se krajem decembra nije povratio na 4.200 milijardi maraka za 1 dolar, na čemu je i provedena stabilizacija.

Pad marke je neopisiv. Ovaj se slučaj sigurno neće više nikada zapisati u istoriji. Tu je bila isključena svaka spekulativna trgovina na berzi. Novčanice su prosečno svakog dana gubile oko 100% od svoje vrednosti, i nisu mogle poslužiti ni u čemu. Dovoljno je da napose naznačimo nekoliko datuma iz toga vremena, da vidimo kako je bio apsurd misliti i o čemu drugomu nego o finansijskom krahu. 18. aprila 1923. g. dolar je notiran na berlinskoj berzi, 25.000.—; 31-V. 70.000.—; 13 dana iza toga 101.750.—. Gros počinje tek kasnije. 31-VII. je dolar notiran 750.000.—; 4. avgusta 5 miliona (razlika 4 dana) dok nisu počeli skokovi, kako smo ranije videli od triliona u vremenu od dva, tri dana. U takom stanju marka nije bila predmet trgovine ni na jednoj svetskoj berzi izvan Nemačke.

To je bila prva posledica influacije: pad kursa. Sa ovim su bile u vezi i cene. Indeks cena pokazuje nam isto veliki pad.

¹) Prema „Zahlen sur Geldeutwertung“.

²) Hilada (3) miliona.

Taj pad cena nije išao usporedo i do one visine do koje je išao kurs marke. Cena je ovisna o potražnji i ponudi, i samo ta dva faktora mogu da je regulišu. Ako je radi pomanjkanja kupovne vrednosti u pap. novcu, nastala viša potražnja robe, koja sadrži efektivnu vrednost, cene su skakale. Cena svim artiklima nije mogla pojednako rasti. Ovo naročito vredi za poljoprivredne produkte. Kad je kasnije marka uzela toliki mah da je izgubila svako poverenje u narodu, ili da se tačnije izrazimo, svaku praktičnu uporabu u trgovini, cene su se počele stabilizovati prema tuđim monetama, što dokazuje da su bile srazmerno mirne. Umanjenjem kupovne vrednosti monete, moralo se da, za izvesnu množinu robe, izda više papirnog novca čim više je njegov kurs padao na novčanom tržištu, u koliko se ovde ne uzima u obzir opća kriza koja je nastala usled influacije.

Indeks skupoće prema poratnim cenama kretao je ovako: 1921: 190, 1922: 167,7 a 1923 X. semestar 890,4; II. 3.323,3; III. 1,367.054,0; IV. 275,72 milijarde.¹⁾

Ako indeks cena pretvorimo u zlatnu vrednotu, onda opažamo da je u Nemačkoj bio nivo cena daleko iznad svetskog nivoa. Taj fakt je u veliko omogućio, kako ćemo videti kasnije, da je trgovinski bilans (u zl. m.) bio najpovoljniji onda kad je marka stajala najslabije.

Indeks cena prema 1913 = 100 zlatnih jedinica.

	1920.	1921.	1922.	1923.
Svetski nivo cena	225	147	149	154
Cene na veliko u Nemačkoj	105,8	82,7	82,0	95,0
Indeks skupoće u Nemačkoj	73,4	61,7	41,7	59,1

Nivo cena je pomogao da se u zemlji stvori nadprodukcija što je bilo novo zlo koje je imalo novih posledica. Zemlja je proizvodila, ali najviše za izvoz, jer je roba bila bolje prodavana izvan granica radi povoljnijih cena, a i kao protivrednost dobivala je zdravu valutu. Taj je promet trajao dok je trajao i pad marke, a kasnije je nastalo obratno: proizvodilo se samo za unutrašnjost jer se radi slabih cena nije moglo izvoziti.

Skupoća je bila za vreme influacije ispod nivoa 1913. g., ako se preračuna indeks u zlatnu relaciju. Ali, prihodi nisu bili u istoj visini kao 1913., te se može reći da je ovaj nivo skupoće

¹⁾ A. Abramovici: Etude sur les transformations du système monétaire allemand, Paris 1926. st. 65.

bivao sve veći i veći. Zarada se nije mogla regulisati prema dnevnom kursu marke, a time je uvek bio oštećen radnik, činovnik i njima slični. Tako je influcija obeležavala svoje posledice u svim oblicima života. Nju je osetio i najveći bogataš jer sav imetak koji je bio u »banknotama« bio je bezvrednosan; a osetio ju je najviše siromašni radnik jer je njegov rad bivao uvek manje i manje rentabilan.

Industrija poratne Nemačke za svo vreme influacione politike Reicha, razvijala se srazmerno dosta povoljno. Kako smo već naglasili, razlog tome je bio taj da je nemačka roba, koja je i pre rata uživala dobar glas radi svog dobrog kvaliteta, sada radi povoljnog nivoa cena bila svuda tražena. Nemačke su tvornice proizvodile dan i noć, a bivalo ih je koje nisu nikako ni zastavljale posao. Ova je proizvodnja, svakako, bila ograničena na izvozne predmete, jer, naprotiv dobroj konjukturi za izvoz, unutarnja je trgovina bila veoma labava. Nesigurnost cena, a osim toga i trgovac je više voleo da robu ne proda nego da proda. Ako je proda morao je primljeni novac utrošiti istog dana, jer kasnije će novac izgubiti na svojoj vrednosti i neće moći nabaviti ekvivalaus one robe koju je danas prodao.

Najveći naskok u proizvodnji imao je Lignit. 1913. g. Nemačka je proizvodila lignita 87 mil. tona, a 1922. g. 137 mil. tona ili 57% više od 1913. g. Pre rata je Nemačka bila prva u Evropi u proizvodnji čelika i željeza. Sam Ruhr je 1913. g. izrađivao 7,407.567 tona, a 1922. on daje 88% od svog predratnog kapaciteta,¹⁾ dok Francuska proizvodi jedva 58% od onoga što je proizvodila 1913. g.

Ako usporedimo tri glavna artikla nemačkog rudarstva, vidimo da je vudarstvo napredovalo, neovisno od sve ostale proizvodnje u zemlji.

Proizvodnja u Nemačkoj

	Uglja ¹⁾	Koksa ¹⁾	Lignita ¹⁾
	u hiljadama tona		
1913.	190.109	34.630	87.233
1917.	158.254	34.427	100.599
Bez Elzasa i Lotaringije			
1919.	107.743	22.710	93.648

¹⁾ Dix ans du développement industriel allemand, Boruxelles, 1924.

¹⁾ Dix ans cit.

¹⁾ Prema: Bureau Inter. du Travail, Enquête sur la production.

Bez okupiranih zemalja	Uglja	Koksa	Lignita
	u hiljadama tona		
1920.	131,349	26.103	111.880
1921.	136.214	27.913	123.004
1922.	129.965	29.664	137.159
1923.	62.225	12.703	?
1925.	132.729	?	139.790

1913. g. Nemačka je sudelovala u svetskoj proizvodnji uglja za 11,56%, a 1923. g. sa 5,25%, dok je Francuska spala sa 3,29% na 2,83%, a Engleska sa 23,97% na 23,87%.

Važan faktor kod metalurzijske proizvodnje u Nemačkoj, je okupacija nem. teritorija radi reparacione naplate. Time je nem. metalurzijska industrija svedena na minimum. Okupirana zemljišta proizvodila su 85% uglja, 27% lignita, 77% željeza, 87% čelika od cele nemačke proizvodnje tih proizvoda.¹⁾ Da udovolji potrebama jedne od najvažnijih industrijskih grana, Nemačka je morala da podvostruči rad.

Proizvodnja željeza i čelika se u ratnim godinama veoma jako razvijala. Posle rata ona naglo pada, a okupacijom doživljuje još jedan udarac. Ukupna proizvodnja željeza u Nemačkoj bila je 1914. 20,51 mil. tona, 1915. 17,7, 1916. 21,4, 1917. 22,5, dok nije 1918. g. nastupio pad. Posle rata se razvija kao i kod proizvodnje uglja, sve do 1923. g. kad radi općeg stanja i ovde nastaje praznina.

	Proizvodnje	
	Željeza	Čelika
	u hiljadama tone	
1919.	5.650	6.880
1920.	6.390	8.360
1921.	7.320	8.840
1922.	8.500	9.200
1923.	4.500	5.500

Na račun reparacija činile su se najviše narudžbe iz metalurgije, te je ova industrija imala i najveći rad. Dok je tekstilna proizvodnja bila skoro potpuno zastala, tako i drvena, manje više i kemijska, metalurgija je izradjivala bez prekidno.²⁾

¹⁾ Noël cit. st. 149.

²⁾ 1913. g. Nemačka proizvodi 12% od ukupne svet. tekstilne proizvodnje — iza Sjed. Drž. Amer. koje daju 18,5% i Engleske za 14,3%, a pored Francuske koja ne daje više nego 6,9%.

Izvanja trgovina imala je svoju krizu tek kad je nastupilo normalnije ekonomsko stanje. Nemačka je imala svoju jaku evropsku klijentelu. Susedna Poljska bila je uvek veliki kupac nem. proizvoda. Posle Rusija. Nemačka je bila najveći dodavaoć Evrope za Rusiju. Možda je tome pomogao politički uticaj Nemačke na Rusku politiku. Nemačka je od uvek imala najveći uticaj na ruskom tržištu. Prema balkanskim zemljama Nemačka je roba do svetskog rata imala jaku prodju. Posle rata, prvih godina je bio slab uvoz na Balk. poluostrvo iz Nemačke, ali iza 1921. g. stanje se uveliko popravilo u priilog Nemačke.

Najveći udarac za nem. izvoznju trgovinu bile su kolonije. Kolonije pomažu evrop. zemljama dvostruko: služe kao izvor za jevtine sirovine, i kao povoljan trg za gotove produkte suverene države. Sa ostalim zemljama izvan Evrope, Nemačka posle rata nije mogla, radi nedostatka svoje trgovačke mornarice, da prvih godina preuzme sva ona tržišta koja je posedovala pre rata. Zato je ubrzala brodogradnju,¹⁾ i Nemačka će verovatno, za vrlo kratko vreme da na Evropskoj i izvan-evropskoj pijaci zaposedne sva ona mesta koja je imala i pre.²⁾

Trgovinski bilans kretao se ovako:

(prema Wirtschaft u. Statistik 1923.)

	1913.	1920.	1921.	1922.	1923.
	u milionima zlatnih maraka				
Uvoz:	11.206,1	3.947,2	5.750,7 ³	6.311,5	6.081,3
Izvoz:	10.198,6	3.724,0	3.002,6	6.199,4	7.079,2
Pasivan:	1.007,5	223,2	2.748,1	112,1	—
Aktivan:	—	—	—	—	997,9

¹⁾ Flota Nemačke reducirana je po Mirovnom Ugovoru na 419.000 tona, a ona se razvijala kasnije ovako: 1921. Nemačka ima flotu od 652.000 tona; 1922. 1.783.000 tona; 1923. 2.490.000 tona, i 1924. 2.930.000 tona, što je predstavljalo 60% od stanje flote iz g. 1914, (Dix aus cit.).

²⁾ Prema Statistique Générale de France, g. 1927. st. 436, uvoz Nemačke u pojedine države kretao se u postocima ovako:

Zemlje u koje je uvozila	1913. g.	1925. g.	Zemlje u koje je uvozila	1913. g.	1925. g.
Engleska	11,6	4,0	Bugarska	19,6	19,6
Francuska	12,6	5,0	Indija	6,9	5,9
Itaiija	16,7	8,6	Kina	4,9	3,4
Č. S. R.	—	31,2	Kanada	2,4	0,9
Austrija	—	15,8	Sjed. Drž. Amer.	10,4	3,9
Rusija	47,5	14,5	Argentina	16,9	12,1
S. H. S. (Srbija)	29,2	19,9	Brazilija	17,5	13,9
Rumunija	40,2	22,7	Australija	8,8	1,4

³⁾ Za period maj — decembar.

Dok je uvoz 1913. g. prema 1920. g. porastao za oko 50 od sto izvoz se diže za 90 od sto. Nemačka je slabije uvozila jer je kupovna moć njenog novca bila niska, ali, radi dobre prodje njenih fabrikata na svetskoj pijaci, ona je uvozila u veliko sirovine koje su se u zemlji preradjivale i izvozile kao gotov proizvod. Trg. bilans koji ni pre rata nije bio aktivan, biva 1923. g. radi slabe unutarnje trgovine, kako smo to izložili ranije. Taj aktivum se nije dugo zadržao. Naprotiv, za izvoznju trgovinu nastupilo je najteže doba iza 1923. g.

*

Prva ekon. kriza poratne Nemačke završena je g. 1923. Ona je te godine završila svoj izvanji oblik, ali je u zemlji ostavila svoju otrovnu tekućinu, koja će još dugo da potaplja Nemačku u svoje blato. Pet godina nije bio san, i posledice ne mogu biti manje nego još bar jedared toliko. General Dawes predpostavljao je da će u Nemačkoj nastupiti normalno stanje šeste godine iza, ako Nemačka prihvati radikalno revaloriziranje svoje monete. Prilike su pokazale da je i taj rok malen. Mi ćemo se na ovo vratiti, a sada bi još da prikažemo, kako je influcija uticala na polju kapitala.

Akcionarska su se društva množila, jer se osećalo da se radi i da se može raditi. Jedino što je taj porast gutao kurs marke, i rezultat toga ne da je bio: ništa, nego mnogo gore; kako su god nova društva nicala bezrazložno za vreme influcije, njih prisilno nestaje za vreme defluacije sa tim da je bio uništen sav uloženi kapital.

Kretanje novih akc. društava u Nemačkoj

Godine	Broj novih akc. društ.	Nove emisije akcija mil. marka	Vred. nov. emis. akc. u mil. zlat. jedinica	Središnjak kapitala nov. društava u mil. zl. jedinica
1913.	166	216,8	210,0	1,25
1919.	226	585,0	141,2	0,62
1920.	563	1.460,7	101,7	0,20
1921.	1132	4.230,8	226,8	0,20
1922.	3049	14.915,1	45,4	0 15 ¹⁾

Porast kamatne stope govori još detaljnije o kapitalovoj disharmoniji. On se tražio, planirao, ali se zato i plaćalo na njega lepe pare. Kamatnjak je rastao ovako:²⁾ 23-III-1914 — 5⁰/₀; 28-VII-1922. — 6⁰/₀; 28-VIII-1922. — 7⁰/₀; 21-IX-1922. — 8⁰/₀; 14 XI-1922. — 10⁰/₀; 18-I-1923. — 12⁰/₀; 23-IV-1923, — 18⁰/₀; 2-VIII-1923. — 30⁰/₀; i 15-IX-1923. — 90⁰/₀.

(Nastaviće se)

¹⁾ „Wirtschaft u. Statistik“, g. 1923. st. 220.

²⁾ A. Avramovici, cit. st. 106.

ЧЛАНЦИ

Државна Хипотекарна Банка и њен рад после рата

I.

Ако се узме као опште правило да сваки рад бива изложен критици, јер свака акција ствара реакцију, онда се тако исто с правом може тражити као минимум, да таква критика буде објективна, да њене премисе буду засноване на стварним фактима, како би закључци који се из тих премиса изводе, били заиста поука за будући рад.

У несрећеним поратним приликама има доста случајева да се критичари не држе свагда принципа који смо напред изнели и да је, супротно томе, њихова недокументована критика управљена против установа које својим радом могу служити за пример и чије би резултате требало не само истаћи већ и похвалити.

Државна Хипотекарна Банка је те среће да је често пута неоправдано нападају и у јавности и у Скупштини, ма да се може без претеривања рећи да је она једна од наших најбоље организованих установа, у којој се врло много и врло интензивно радило и ради, у корист не само грађевинског подизања Београда већ и за напредак привредни скоро свих крајева наше земље. Међутим ова енормна активност, ова преданост послу, тачност, експедитивност и све друге особине једне примерне институције остају у јавности незапажене или потцењене. Ваља признати да кривицу за ово носи донекле и сама Д. Х. Банка која у духу тридесето-годишње своје традиције, предана само озбиљном раду, не придаје много важности празној реклами већ само постигнутим резултатима.

Ми ћемо поводом чланка који је г. Петровић, врло сумарно и скроз погрешно, написао у *»Економисту«* за децембар 1927 год. покушати да као увод изложимо прво слику рада Државне Хипотекарне Банке, из које ће се видети како се ова установа умела брзо снаћи у новим, необично измењеним, приликама поратним, и какве је сјајне резултате дао тај рад. А затим ћемо се осврнути на чланак г. Петровића да би утврдили како су његова излагања некритична, а његова аргументација и закључци погрешни.

II.

За време рата Државну Хипотекарну Банку задесила је је велика несрећа у томе што је непријатељ на варварски начин уништио њене рачунске књиге. И ако је Управа Фондова и за време рата нешто радила — разуме се у најскромнијем обиму, и то не активне послове, у Солуну, на Крфу, и у Француској, враћајући се у земљу она је била стављена пред један тежак проблем који је претио дотле стеченом добром гласу њеном: Како да изврши обнову својих књига, т. ј. како да утврди стварно рачунско стање свих својих дуговања и потраживања, и како да отпочне своју активност коју је цела земља, а нарочито бомбардовањем порушени Београд од ње очекивао. Ово у толико пре што је Београд одједном постао не само Престоница једне велике Краљевине, већ и зато што је Београд одједном учетворостручио своје становништво за које је требало наћи крова над главом, И може се рећи да је оба ова задатка: своју обнову и подизање Београда, као и других вароши ратом оштећених, Државна Хипотекарна Банка решила на један бриљантан начин, поред свих резерви које се могу, са разлогом или без разлога, ставити њој па терет.

Обнову упропашћених књига и уништене администрације, Државна Хипотекарна Банка извела је на један тако ингениозан начин да се резултат те обнове најбоље огледа у скоро математички тачном слагању цифара појединих дужника и поверилаца, чије су партије биле уништене. Далеко би нас одвело, а овде није место, да стручно изнесемо, шта је и како је урађено да се до таквог резултата дође, али је несумњиво тачно да је овакав резултат добијен захваљујући врло много вредноћи, савесности и пожртвовном раду једне фаланге банчаних органа који су, везани три деценије у банчиној служби, ову ствар сматрали као своју, а питање што бржег извођења његовог као питање своје части. И тај кадар чиновника предвођен једним *Dr. Богданом Марковићем* успео је после врло напорног и трудног рада да створи базу на коју се могло даље зидати.

Друга тачка овог програма: *активан рад а нарочито грађевинска обнова Београда*, представљао је један тежак проблем за Државну Хипотекарну Банку из пуно разлога, од којих ћемо навести одмах најважнији: немање интабулационих судских књига коју је такође непријатељ уништио и за чију је обнову требало чекати много дуже него за обнову књига Државне

Хипотекарне Банке. Гледајући на ову ствар — обнову Београда и решење тешке кризе станова, која нам је још свима у свежој успомени — не кроз бирократске наочаре, већ очима пословних људи, Државна Хипотекарна Банка приступа, одмах после обнове својих књига давању краткорочних позајмица за зидање, створивши — у оскудици интабулационих књига — друге инструменте за активан рад и заштиту банчаних интереса. Ово је изведено у виду меница са авалним потписом једнога завода, с тим да се ти тако звани краткорочни зајмови за зидање имају претворити у амортизационе када поједини објекти буду готови и када судови буду добили нове интабулационе књиге. Само онај који зна са каквим се предрасудама и окорелом рутином ради у многим државним установама, може схватити да је збиља требало много храбрости да се удари нова бразда у једноме тренутку када су многи прорицали пропаст Државној Хипотекарној Банци због ове врсте послова. Треба само себи представити како би изгледало да Државна Хипотекарна Банка није снажно и на време помогла обнову Београда чије се благотворно дејство у погледу подизања станова осетило одмах и осећа још и данас. Поручени Београд за неколико година подигао се као Феникс из свога пепела, и огромна грађевинска делатност, која је од тако великог значаја по све гране земаљске радиности и привреде као руком однела је једну социјалну опасност: оскудицу добрих и здравих станова. Чиниле су се многе примедбе у погледу грађевинске и хипотекарне политике, као на пр. у чланку г. Петровића штампаном у *Економисту* на који ћемо се мало ниже осврнути. Једна ствар је несумњиво ван спора а то је да се Београд 1918 и неколико година потом налазио у стању таквоме да се подизање Престонице није могло извести онако систематски, као што би се то могло пожелети и као што се то може данас учинити када је криза станова, у главном, прошла. Даљи напори Банчини развијали су се у правцу *реорганизације њене према новим приликама и проширења делокруга рада адоптирањем нових послова* као и *проширења важења њенога Закона за целу Краљевину*.

Реорганизација њена за коју иницијативу нису увек давали водећи органи банчини, већ је често пута носила примесе политичких па често пута и партикуларистичких тенденција, дала је Банци нови чврст темељ за нове операције и нове послове како у земљи тако и на страни. На првом месту, уживајући

огромно поверење у земљи од стране улагача који су услед падова неких банака желели имати потпуно осигурање за уложени новац, Д. Х. Банка у циљу пласирања ових улога у одговарајуће краткорочне пласмане, уводи *есконт и ломбард*, од чега прву врсту послова ради само са новчаним заводима, створивши на тај начин један јак резервоар који је индиректним путем стављен народној привреди на расположење. Осим тога, на тај начин, давањем краткорочних зајмова у виду есконта и ломбарда, створен је један *баланс у ликвидности банчине имовине*.

На тај начин избегнута је дотадашња аномалија да се улози пласирају у дугорочне зајмове, што је противно финансијској пракси. Било је критике по томе да ли Д. Х. Банка као таква треба да прима улоге на штедњу јер, тобоже, на тај начин одузима средства намењена приватним банкама. Међутим та је версија из основа погрешна. Улози на штедњу, бар у старим крајевима, ни издалека не достижу ону цифру која би била у сразмери са економском моћи ових крајева, нарочито ако се упореди са напредним земљама на западу. И због тога нарџду се мора дати један стимулус у виду државне гаранције од стране државних новчаних установа (Поштанска Штедионица и Д. Х. Банка), да би се новац који би остао ван промета и сакривен од стране људи који немају поверења у друге новчане заводе пустио у циркулацију. А да је та бојазан према извесним новчаним заводима била оправдана доказ су падови многих банака са врло знатним улозима на штедњу, који су или дефинитивно пропали или ће улагачи бити тешко оштећени.

По добивеном овлашћењу за проширење делокруга рада у *новим областима*, Државна Хипотекарна Банка приступила је одмах оснивању својих главних филијала у свима покрајинама наше повећане Државе. Тако је поступно основана Филијала у Новом Саду, Скопљу, Нишу, Сарајеву, Цетињу, Сплиту, Загребу и Љубљани. Рад по свима овим Филијалама је необично интензиван и поједини Филијали својим територијалним делокругом раде послове који су већег обима него што је била Управа Фондова у предратној Србији. Ми ћемо у идућем броју у цифрама изнети рад и резултате Централне и појединих Филијала, али још сада можемо нагласити да су се ове Филијале својом организацијом по себи и у односу према Централни показале да су на висини задатка који им је додељен, и својим радом допринеле су веома много побољшању привредних односа у новим крајевима а нарџито у сиромашној Босни и Херцеговини, Црној Гори и Далмацији.

Упоредјујући њихов рад са радом филијала Народне Банке, нарочито у економски слабирм крајевима, може се са похвалом истаћи да је рад Д. Х. Банке на кредитирању сиромашнога света много обилнији и ефикаснији него што је то случај са Филијалама Народне Банке. Док Народна Банка кредитира само новчане заводе и трговце са протоколисаним трговачким фирмама, дотле код Државне Хипотекарне Банке имају приступа сви сталежи у земљи почев од земљоралника као најмногобројнијег. На тај начин новчана средства дренирају се много равномерније у целој земљи и код свих сталежа који има непокретности. Чине се до душе замерке Државној Хипотекарној Банци што земљорадницима не даје зајмове у већем стилу. Те су замерке неоправдане уколико се тичу дугорочних хипотекарних зајмова које Банка даје свакоме без разлике који се за то јави. Међутим, ако се од Државне Хипотекарне Банке тражи да пољопривредницима даје зајмове краткорочне и у мањим сумама, онда се мора констатовати да код таквих критичара постоји конфузија појмова у погледу рада и задатака Државне Хипотекарне Банке. Државна Хипотекарна Банка по својој садашњем устројству, није пољопривредна банка већ *хипотекарна институција* за дугорочне зајмове већег обима. Њена цела организација постављена је за тај задатак, и она га врши са најбољим успехом за шта су доказ резултати које је она постигла у свима гранама свога пословања, а нарочито у хипотекарним кредитима. Међутим неоспорно је да пољопривредницима требају ситни кредити и то са краћим роком. Ово у толико пре што је код нас јако развијена мала својина за коју треба створити и такву врсту кредита. Али за такву врсту послова ваља створити засебну организацију и због тога је законодавац и створио Дирекцију за пољопривредни кредит која ће ваљда у скором времену отпочети свој рад у обиму који се од ње очекује.

Оснивањем *Филијала у новим покрајинама*, Државна Хипотекарна Банка примила је у наслеђе — у циљу ликвидације — извесан број покрајинских хипотекарних институција које су пре ослобођења самостално радиле. Тако је Банка примила осим познатих Окружних Штедионица у старој Краљевини Србији још и Зиратну Банку у Скопљу, Црногорску Хипотекарну Банку на Цетињу и Вересијски Завод у Сплиту. Ми то наводимо само ради илустрације колики је колосалан рад у овој установи и како га она при својој обимности послова са најбољим успехом савлађује.

Средства која Државна Хипотекарна Банка прикупља произлазе из краткорочних улога на штедњу, које она по правилу пласира само у есконт и ломбард, а из фондова и депозита, општинских, пупилних и самоуправних новаца који се обавезно имају улагати у Државну Хипотекарну Банку. Ови фондови и остали капитали напред поменути представљају, не узимајући овде у обзир иностране емисије, главни извор средстава Банчаних, и у погледу њиховог прикупљања у старим крајевима наше земље, не би се имало шта приметити. Државна Хипотекарна Банка може рачунати на ове ресурсе са пуном сигурношћу из ових крајева. Друкчије стоји, међутим, ствар у новим крајевима. Као што је познато у Хрватској, Славонији, Словенији, Војводини, Босни и Херцеговини, новац оваквих фондова као и пупилних маса лежи уложен у приватним новчаним заводима. И од ослобођења на овамо ми присуствујемо једној парадоксалној појави. Док покрајине у којима до скоро Држ. Хипотек. Банка није отпочела свој рад, траже да и оне осете све благодети њеног деловања, дотле новчани заводи из тих крајева и даље задржавају у својим рукама фондове и капитале који треба једнога дана да буду уложени у Државну Хипотекарну Банку. На тај начин Д. Х. Банци се ускраћују огромна средства која је законодавац наменио за хипотекарни кредит. Д. Х. Банка дуго времена се опирала оснивању својих Филијала у новим покрајимана јер су јој недостајала средства за активан рад у већем обиму. Д. Х. Банка је најзад ипак приступила отварању својих Филијала, ма да ови фондови нису враћени и ма да постоји можда опасност да са неким фондovima не буде оно што је било са фондovima уложеним код Словенске Банке и другим Заводима. Чл. 117 *ж* Закона о уређењу Управе Фондова императивно налаже да заводи и установе морају положити најдаље у року од десет година све фондове. Од промулговања овога закона прошло је већ шест година а скоро ни један завод не помишља да испуни овај законски императив. Сума уложена код новчаних завода која се има положити Државној Хипотекарној Банци велика је на стотине милиона, и сваки који зна шта значи ликвидност једне банке мора се у чуду питати: зашто да ови новчани заводи ове фондове *који нису ништа друго већ ошказани улози* не почињу већ враћати у појединим ратама, одвајајући годишње поступно једну количину. Можда очекују да ће се законском каквом новелом продужити овај рок ваљда за још десет го-

дина, док Д. Х. Банка већином новцем из своје Централне који притиче из старих крајева даје хипотекарне зајмове у покрајинама у којима до скоро није у опште или само по изузетку дават дугорочни хипотекарни кредит.

Борећи се са тим и таквим тешкоћама у погледу ликвидних средстава за рад која су са свих страна рекламирана од ове државне институције, Д. Х. Банка је одмах после рата вентилирала питање *емисије својих заложница и обвезница*. Не налазећи погодан терен у самој земљи у којој је држава већ пустила један *ballon d'essai* у виду једног инвестиционог зајма, и то не са много успеха, Д. Х. Банка је морала апеловати на иностранство.

Француска пијаца, са којом је Банка пре рата имала извршних веза, није била у стању да прими један овакав пласман. У Америци и Енглеској, Банка је била или мало позната, или су други разлози у које нећемо улазити онемогућавали у то доба једну такву операцију. И Д. Х. Банка налази за ово прелазно време швајцарски капитал који је пружен прво у виду краткорочних аванса а затим у форми консолидованог зајма на заложнице путем једне врло солидне финансиске институције (*Швајцарски Банкферајн у Базелу*.) Д. Х. Банка извршила је преко ове швајцарске Банке четири финансиске операције и то: у 1923 год. узела је један аванс од 5,000.000 шв. фр.; у 1924 год један дугорочни зајам 7% заложнице у износу од 15 милиона шв. фр.; у 1926 год. понова један аванс од 6 милиона шв. фр. и најзад у 1927 год. један зајам од 10 милиона шв. фр. Аванси од 1924. и 1926. год. исплаћени су. Курс ових заложница на швајцарским берзама одржава се врло добро захваљујући поверењу које швајцарска публика има у овај папир.

Када је у 1927 год. Београдској Општини била потребна већа сума новаца Д. Х. Банка нашла је за Општину и за себе, нарочито с обзиром на отварање нових Филијала у Загребу и Љубљани, нову пијацу у Њу-јорку закључивши зајам од 12 милиона долара са банкарском кућом *Ј. и В. Селигман и Ко.* која је у друштву са великом емисионом банкарском кућом *Дилон Рид и Ко.* осигурала Банци реализовање овога зајма који је био одмах сав уписан. Зајам је овај био закључен под врло повољним условима од којих ваља нарочито истаћи да Банка може амортизовати своје заложнице путем откупа на Берзи, а не по номиналном износу. Колико је нама познато, то је

први зајам у Југославији у коме је аналогно предратним зајмовима Краљевине Србије, предвиђена оваква одредба која олакшава знатно услове зајма. С друге стране тим уговором предвиђена је могућност исплате зајма пре уговореног рока, што такође није предвиђено у ранијим уговорима о зајму.

Како је Београдска Општина у последњем тренутку одустала од реализовања свога зајма преко Државне Хипотекарне Банке, новац из Селигмановог зајма употребљен је за хипотекарне зајмове, како у Београду тако и у свима крајевима наше Отаџбине којима је ово обиље средстава добро дошло у једној тако неродној години као што је била 1927 год.

Да поменемо још да је Банка знатне суме после рата пласирала у *комуналне зајмове*, од којих ваља истаћи зајмове Београдске, Нишке, Скопске и др. општина. Осим тога у циљу мелиорационом Банка је дала доста кредита *Водним Здругама* чиме су знатни комплекси подводног земљишта преобраћени (или су у току рада) у плодну ораницу.

Ми ћемо се у погледу резултата Банчиних 1927. г. понова вратити у идућем бр. *Економиста* а сад ћемо, после овога увода, одговорити г. Петровићу на његове замерке у чланку *«Финансиска Политика Државне Хипотекарне Банке»* у *Економисту*, свеска за децембар 1927.

III.

У нашем одговору ми ћемо се држати онога реда којег се држао г. Петровић у својим излагањима.

1.) Г. Петровић вели да је погрешан рад Д. Х. Банке, јер је давала велике зајмове у циљу подизања *«колосалних»* зграда далеко ван центра Београда и на крајњим тачкама вароши. Г. Петровић за овим пледира за изградњу центра Београда, коју акцију по речима писца Д. Х. Банка није потпомагала.

Пре свега г. П. остао је дужан одговора које су те и колико има таквих *«колосалних грађевина»* на периферији Београда које је Д. Х. Банка кредитирала. Даље од центра (ако се центар сматра Калемегдан, Теразије, Славија,) подигнуто је после рата врло много зграда, али да међу овима има толико много *колосалних*, и то чак на крајњим тачкама вароши, то не могу констатовати они који пролазе кроз *«Неимар»*, *«Каленићево Гумно»*, *«Професорску Колонију»* и т. д. у којима су зграде већином на спрат, о највише на два, а само по изу-

зетку више од два спрата. Такве колосалне куће, т. зв. *Mietskasernen* на периферији вароши било би тешко издати под кирију. Наш свет зида на периферији радо мање куће, не само зато што нема много средстава на расположењу потребних за такву колосалну зграду, већ и из једног атавистичког комодитета, што воли да буде сам господар у својој кући. Због те аверсије према дисциплини коју мора себи наметнути станујући по таквим колосалним зградама и дошло је до тога да наш свет више воли да станује на периферији него у центру. Друга је ствар да ли је то корисно за развитак једне модерне вароши, али свакојако не стоји навод г. П. да има колосалних кућа на периферији Београда.

Што се тиче *подизања центра*, ми се сви слажемо у томе да центар Београда није довољно изграђен и да ваља сконцентрисати све напоре да се он што боље и што брже изгради и то не само из естетичких већ и из хигијенских, и не мање и из финансијских разлога. Али упитајмо се шта је могла ту Државна Хипотекарна Банка *сама* да уради? Не може се од ове еминентно финансијске установе захтевати да води бригу и Београдске Општине и Министарства Грађевина и Управе Града Београда и свих оних фактора који су првенствено позвани да воде рачуна да се подизање Престонице врши рационално и систематски, по свима правилима и принципима које модерна наука о урбанизму захтева. Ми смо последњи који ћемо спорити да је и Д. Х. Банка позвата да сарађује као један важан фактор, као финансијер, у тој изградњи. Али ради правилног суда по овој ствари морамо се вратити десет година уназад и сетити се да је Банка враћајући се у земљу, нашла на ратом порушени и опустошени Београд, и да је стајала пред алтернативом: или фаворизирати изградњу *шакве* вароши, ма и без нарочитог система, или чекати да путем законодавним утврде прво норме за његову изградњу, па да тек онда да отпочне свој рад. И пред том дилемом Банка се, и ако тешка срца, одлучила за оно прво јер је била убеђена (а време је показало да је она била у праву) да ће за утврђивање тих норми требати дуго времена за које би Београд био у немогућности да остане Престоница, или би криза стајала узела можда катастрофалан карактер. Критичари који *данас*, после скоро десет година, стављају овакве приговоре, заборављају да *Београд дуго времена после рата није имао ни свој генерални план*, без кога се не може ни замислити по-

дизање великих грађевина, нарочито у центру. Ти критичари заборављају да Банка није имала начина, поред све своје добре воље, да натера сопственике старих зграда у центру да ове поруше и да подижу палате, *када их никаква законска одредба на то не присиљава и када они од тих старих зграда и страћара примају лепе и велике кирије.*

У осталом, питање експроприације имања у циљу регулације *одмах по ослобођењу* био је један врло деликатан проблем, не само због тога што би решавање таквог крупног питања било неподесно у *шом времену*, већ и због огромних материјалних издатака које Београдска Општина ни тада па ни данас није у стању да изврши. Што се тиче Д. Х. Банке она, без сумње, неће изостати из колоборације коју меродавни чиниоци морају да предузму у погледу изградње центра, утолико пре што је периода кризе у становима потпуно прешла. Од своје стране Д. Х. Банка индиректним путем помагала је и до сада ту акцију тиме што, *по правилу*, нове грађевине само у центру кредитира до половине вредности дајући само 30 до 40% од вредности грађевине на периферији. Да би та акција, у погледу подизања центра Београда, била што јаче и брже изведена, потребно је да *и Држава од своје стране учини оне материјалне жртве* које су све државе учиниле за подизање својих престоница, а на првом месту Маџарска за подизање Будим-Пеште. Потребно је осим тога да се што пре донесе *закон за Београдску Општину* којим ће се регулисати норме за систематску изградњу како центра тако и свих предграђа Престонице.

2.) Г. П., види се, да не само није пратио билансе Држ. Х. Банке, већ би се могло посумњати да уме читати билансе у опште када је могао тако олако рећи: *да Држава може доћи у положај да због поправке динара потегне сву штету код улагача, или да се улагачи и остали повериоци принуде на неко поравнање.*

Да је г. П. имао пред собом биланс Д. Х. Банке као и закон о њеном уређењу, он би морао знати да средства које Банка добија за свој рад произлазе из државних и јавних фондова, пупилних и депозитних новаца, *приватних улога*, и емисија заложница и обвезница. Ми смо у првome чланку нарочито истакли да Банка по своме закону (последња алинеја чл. 5), новац *од приватних улога* може пласирати *само у краткорочне послове* дакле у есконт и ломбард. Како може и на

који начин бити опасности за улагаче кад Банка, реализујући свој портфељ у меницама и ломбарду добија потребне суме које, у даном случају, има да враћа својим улагачима. То су ствари које су познате и почетницима, и г. Петровић није имао потребе да под својим потписом износи такве иницијале.

Ако је г. Петровић мислио да Банка може евентуално претрпети какву штету од *разлике на курсу* код иностраних емисија због осцилације динара, онда је он и ту у заблуди. Д. Х. Банка је чист принос свих својих зајмова закључених после рата у иностранству уступила Држави по једном сталном курсу и за тај износ примила противвредност у динарима које пласира у хипотекарне и комуналне зајмове. Држава пак обавезала се да по истим курсу уступа Банци, *за све време трајања зајмова*, потребне девизе за плаћање анунитета. Банка је на тај начин избегла сав ризик на ажији, који је Држава односно Министарство Финансија примило на себе.

3.) Оно што је г. Петровић казао о вредностима хипотекарних залога које Д. Х. Банка процењује, то превазилази сва очекивања по осутству сваког критериума и логике које се документује из сва три примера које је г. Петровић сервирао.

Као *captatio benevolentiae* г. Петровић узбуђено почиње „*почела се подизати завеса и ми видимо у раду Хипотекарне Банке не само оно што смо назирали, већ још нешто горе.*“

За овим чланкописац износи »документоване« примере које је црпео у *огласима београдских дневника*. Пре него што наведемо те његове примере који су поразни не за Банку, већ за онога, који их је овако некритично употребио, ваља се упитати зашто је г. П. требала документација из тако мутног и сумњивог извора као што су, често пута, анонимни огласи извесних људи, и агенција које у привлачној форми желе често пута да утрапе наивним а имућним људима поједине незгодно и рђаво саграђене објекте. Нама је позната маса примера да се у таквим огласима дају лажни подаци и о кирији и о теретима; нама су познати случајеви да су поједини несавесни људи чинили својим кирајџијама велики попуст у кирији да новоме купцу куће саопште да плаћају много већу кирију од оне коју стварно плаћају, да би на тај начин нови купац закључио погодбу. Зашто је требало г. Петровићу оперисати са огласима покрај званичних података о продајама које се могу наћи у судским актима, и из података које Д. Х. Банка има на расположењу.

Г. Петровић цитира три примера за које вели да их је нашао у огласима. Ми ћемо се ограничити на први пример, пошто су остала два истоветна, само се разликују у цифрама. Г. Петровић цитира пример некога који продаје своју кућу за 1,000.000 динара, у коју суму улази и дуг Д. Х. Банке од 500.000— динара.

Г. П. вели да је немогуће претпоставити да дужници Д. Х. Б. продају своје куће гачно по цени коштања, и онда он долази до аподиктичког закључка да је сваки од њих урачунато у продајну цену 20% зараде ако није и више. Г. Петровић изгледа не допушта да многи кућевласници продају своја имања и са губитком, као што се то може из многих примера констатовати.

За овим г. Петровић вели дословце: »Према томе... по одбитку 20% зараде, што на 1,000.000— дин. износи 200.000— кућа стаје 800.000— дин. *Кад се од тога одбије 500.000— дин., колико је узео зајам од Хипотекарне Банке, излази да оно његово имање, на које је добио зајам од 500.000— дин., није имало већу вредност од 300.000— динара.* Од некадање Управе Фондова он би на ту подлогу добио највише 150.000— дин. Садања Хипотекарна Банка дала му је *при пуца* толико и нешто више!«

И онда г. Петровић да би ваљда оставио што јачи ефекат понавља исти пример, само са разним цифрама, још два пута.

Логичан закључак по г. Петровићу из ове феноменалне поставке био би овај: *Кад неко задужи своје имање код Д. Х. Банке (или иначе), онда то значи да задужено имање вреди за толико мању суму колико износи дуг.* Г. Петровић дакле долази до једне нове математичке аксиоме: *вредност имања равна је суми процењене вредности по одбишку свих дугова.* И на тај начин, у крајњој линији, опет по г. Петровићу, долазимо до следећег апсурдитета: Једно имање које има толика дуга колико износи његова вредност, то имање не вреди ништа.

Разумеће свако да је на основу оваких апсурдних и немогућих поставака, цела калкулација г. П. скроз погрешна и ништавна, као и његов крајњи закључак: »да Д. Х. Банка даје зајмове не само преко укупне вредности дужног имања већ и на подлогу свога новца.« (?!!)

У целој овој ствари чудновато је да г. Петровић у свима овим примерима не сматра продајну цену као меродавну. Истина је, да продајна цена може неки пут бити и већа од стварне. То су случајеви где појединци плаћају извесна имања више

него други, јер им је то имање н. пр. очевина, дедовина, или им пружа већи комфор и т. д. (*prix d'affection*). Али се не може спорити да је продајна цена у већини случајева најмеродавнија оцена вредности једнога имања. И Д. Х. Банка тражи од својих проценилаца, у одговор на питање шта имање вреди да изјаве: *колико би се за дошично имање могло добити у случају да се оно изложи продаји*, пошто из продајне цене има она да наплати своје потраживање.

Д. Х. Банка има један много ефикаснији начин за контролisanje правилности својих процена, него што су огласне методе које г. Петровић предлаже. Тај начин се састоји у томе што она приликом преноса тапије по њеним залогама *не одобрава преносе на новог купца ако продајна цена стоји у несразмери са проценом* коју је Банка у своје време извршила. Другим речима (реч је о имањима у Београду), ако продајна цена добивена јавном продајом или пријављена код Суда није *најмање двогубо већа* од постојећег дуга, продаја се не одобрава. Ако је било разлике, продаја се одобрава само под условом да се постојећи дуг смањи за ту разлику. На тај начин Д. Х. Банка врши један *коректив у својим проценама*, које су све до скоро као што је познато, после рата варирале у цени услед нестабилности вредности динара према иностраним девизама. Један пример: Једно имање у Београду које је Банка проценила у 1,200.000.— има дуг од 500.000.— Имање се продало на лицитацији или из слободне руке за 900.000.— Банка не одобрава продају, односно не одобрава пренос тапије на новог купца док се не положи у отплату дуга сума од 50.000.— до 100.000.— дин. (према томе је ли имање у центру или периферији). Има пуно примера свакодневно да Банка тражи полагање тих разлика; али ваља истаћи безброј примера где је продајна цена приближно иста или *чак и већа од оне коју је банчин оцењивачки одбор одредио*. Закључак из свега тога је да се банчина хипотекарна политика базира на солидној, реалној основи, и да су закључци г. Петровића скроз погрешни. У осталом, из резултата рада Банчиног излази да је Банка са својим портфељем од скоро две милијарде динара (хипотеке, комунални и други зајмови) имала минималне губитке, нарочито ако се упореди са штетама које су други велики заводи претрпели са својим мобилијарним кредитима.

4.) Страховање г. П. да закупи падају, оправдано је. Међутим ако се предузму мере да тај пад не буде катастрофалан,

већ постепен, онда ти падови значе један плус у народној привреди, јер доприносе врло много појевтињавању живота, а то је циљ који мора бити пред очима свакоме оном који жели просперитета овој земљи. Међутим, досадашњи пад није тако велики да би досадашњим кућевласницима онемогућио редовно плаћање ануитета, што је други доказ противу тврђења г. Петровића да је Д. Х. Банка давала у маси тако велике зајмове т. ј. зајмове који су у несразмери са вредношћу имања.

Банка је у међувремену предузела две мере којима је циљ да с једне стране обезбеди своје интересе, а с друге да омогући дужницима тачно полагање ануитета. Прва мера је обустављање давање даљих тк. зв. краткорочних зајмова за зидање, с обзиром на то да је потреба у погледу нових станова задовољења, бар за сада. На тај начин док се нова потреба не укаже неће се више повећавати број празних станова, чиме са онемогућује такође нагао пад досадашњих залога. Друга мера коју је Банка летос предузела била је претварање зајмова од 15 година на рок од 25 година, односно смањење каматне стопе и одговарајућег ануитета. И ако ова мера значи извесну финансиску жртву, Банка неће бити оштећена, јер је Банка у прошлој години пласирала огромне суме које ће јој у пуној мери накнадити па и превазићи разлику која би се иначе због тога појавила.

5.) Г. Петровићу се не допада што се у Д. Х. Банци ради *сувише ревносно и сувише брзо* нарочито кад су у питању велики зајмови. Значи, да треба радити обрнуто, дакле, *полако, развлачећи и бирократски*. Међутим, истина је да се у Д. Х. Банци ради ревносно и брзо, али ми додајемо *још и савесно и тачно*. И такав рад Државне Хипот. Банке подигао је кредит и поверење страних банака и домаћих улагача и резултат тога рада имали смо прилике да изнесемо у овоме чланку. Методе, које г. Петровић индиректно препоручује створиле би од Државне Хипотекарне Банке ону хаотичну установу, стару Управу Фондова (пре 1898.), чију реорганизацију у модерну хипотекарну банку ми сматрамо као једну од најлепших творевина предратне Србије.

Арон Алкалај.

Примедба Уредништва. — Радо дајемо места главном секретару Д. Х. Б. Госп. Алкалају, који је био и напозванији да о раду ове установе да један опширан експозе. За жаљење је што Д. Х. Б. не публикује годишње извештаје о своме раду, те да би наша привредна штампа имала више података кад говоримо о раду ове установе.

Nekoliko napomena povodom privrednih nevolja

Bilanca naše privrede u prošloj 1927-oj godini nije zadovoljavajuća. Pasivnost trgovačke i plaćevne bilance se povećala. Potrošačka i poreska snaga se opet umanjila a poresko opterećenje koje je i onako dosad bilo prejako povećalo se oblasnim porezima. Zaduženje seljačkog svijeta postoji i dalje. Tačnih i nesumljivih podataka u tom pogledu nema, a trebalo bi ih nužno imati, jer inače su otvorena vrata pustoj demagogiji. Visina dugovnog kamatnjaka je neznatno snižena, a i kirije za stanove pokazuju tendencu prema dole usled uvećane gradjevne delatnosti. Kirije za lokale naročito u centrima su još uvek horendne. Standard živežnih namirnica ostao je u glavnom isti, odnosno nešto je povišen radi lošije žetve.

Radnička nadnica je uspela da se održi na istoj visini, dok plate privatnih namještenika pokazuju tendencu za sniženjem. Državni činovnici kubure i dalje pa rezignirani izgubiše već svaku nadu na bolja vremena, koja ni na domaku desetgodišnjice svršetka rata ne nastupaju. I to je jedan od razloga malene potrošnje po našim gradovima, a naročito potrošnje t. zv. »kulturnih« artiklova: knjiga, droga i t. d.

Poljoprivrednici, koji nisu bili pogodjeni elementarnim nezgodama, postizavaju nešto bolje cene nego lane. Porezni teret je za njih snošljiv, osim u Vojvodini, gde se porezi uteriju za nekoliko godina unatrag. Broj upotrebljenih poljoprivrednih mašina (naročito traktora) je u zadovoljavajućem porastu. I upotreba veštačkih gnojiva raste. Dobar znak je što se poljoprivredna literatura povećuje i širi. Kad bi se poljoprivrednik mogao ispomoći povoljnim kreditom opće privredno stanje bi se popravilo t. j. proizvodnja, potrošačka i prezna snaga bi se podigla. Zakon o poljoprivrednom kreditu u prošloj godini primenjivan je u vrlo ograničenom opsegu radi nedovoljno raspoloživog kapitala. Ipak je barem osnovana direkcija poljoprivrednog kredita, pogodna ličnost postavljena za direktora i osnovano nekoliko veresijskih zadruga.

Prehrana pasivnih krajeva je ove godine naročito rdjava, pa se narod u Dalmaciji i Hercegovini a i drugdje stalno seli u emigraciju u sve većem razmeru. Većih amelioracionih radnji nije bilo. Sve je ostalo kod planova.

Trgovački ugovor s Austrijom koja je povećala carinu na uvoz brašna i žita kao i neuspeh u trgovačkom ugovoru s Ne-

mačkom ne pružaju ružičaste izgleda za izvoz naših zemaljskih proizvoda u inostranstvo.

Ako nećemo da nam ova godina prodje u tutanj kao lanjska i da nas drugi narodi prestignu, a ako hoćemo da prosperiramo, da dignemo proizvodnju, potrošačku i poreznu snagu velike većine našeg naroda t. j. seljaka moramo se u ovaj problem duboko zamisliti i naći mu rešenje.

U prvom redu treba omogućiti jeftino i dugoročno kreditiranje poljoprivrede u svrhu racionalne i intenzivne proizvodnje. To je podiglo američkog farmera, koji danas diktira cene žita na svetskim pijacama. U posljednje vreme se i Francuzi počinju ozbiljno i energično baviti pitanjima poljoprivrede i popularizovanjem njezine velike važnosti po ceo narod.

Drugi važan problem, koji nas čeka jeste racionalizacija poljoprivredne proizvodnje. Ovo pitanje iziskuje jednu talentovanu stručno i opšte obrazovanu glavu, koja odlično poznaje sve naše krajeve. U Americi, Nemačkoj, Češkoj se to pitanje u velike raspravlja i rešava. U nas još ni načeto nije.

Nije li nerazumno da se lički seljak muči na svom tvrdom i neplodnom tlu, da iz njega izvuče svoja 3—4 mtc. pšenice, kad Vojvodina, Srbija i Slavonija raspolazu sa prvoklasnom prirodnom žitarica i najboljom zemljom. Lika je stvorena za stočarstvo naročito ovčarstvo, pa nek se u tom specijalizuje. Ili ima li smisla u Dalmaciji baviti se gajenjem žitarica, kad je to zemlja sa krševitom zemljom ali sa subtropskom klimom, koja bi mogla savršeno proizvoditi ulje i južno voće i tim postići lepe prinose. U Hrvatskoj seljaci teškom mukom obraduju vinograde, koji rode vinom najslabije kvalitete od svih domaćih, pa ne može da izdrži konkurenciju boljih dalmatinskih, sremskih i banatskih vina.

Narod je neuk, pa ne zna kako i što da radi i što mu se najbolje isplaćuje.

Jer nije dosta biti proizvajdač nego valja biti i trgovac, a to pretpostavlja poznavati tržište i prilike na njemu ne samo na domu nego i u svetu. Zato su pozvana poljoprivrednička udruženja i država da reorganizuju našu poljoprivrednu proizvodnju i da je racionalizuju.

Valja uvideti, da naše žitarice ne mogu i neće moći izdržati konkurenciju Amerike i Rusije.

Stoga treba svoju pažnju posvetiti stočarstvu, svinjarstvu, ko-
njarstvu, peradarstvu, voćarstvu, povrćarstvu i t. d.

Naše goveče, svinjče, ćurani, jaja, suhe šljive, voće, groždje, orasi i lješnici, sirevi i t. d. treba da postanu prve vrsti, pa će kao takvi uvek naći prodju u Evropi i na bliskom Istoku.

Ali proizvodnju te vrsti treba organizovati i podići, a proizvode tipizirati i usavršavati. Danas su takvi proizvodi samo sporadan i uzgredan princ, međutim za pasivne i manje plodne krajeve oni treba da postanu glavni izvor prihoda. Sveže meso, maslo, lepo voće i groždje i t. d. svagde se rado traže, a usled sve veće ekonomske ojačalosti širokih masa naročito radništva u Srednjoj Evropi, te artikli nalaze sve veću tražnju.

Pre rata je novosadska pijaca liferovala velike količine voća, groždja i povrća za Peštu, u Beč i u Berlin. Danas taj izvoz nije ni dostigao predratni intenzitet, a kamo li da se povisio. Zašto?

Žalosno je pogledati kako narod u Dalmaciji napušta rodnu grudu usled gladi i beži u daleki svet. Pa i u toj zemlji ima uslova za dobar život, ali ih neuk narod ne vidi i nema jeftinog dugoročnog kredita da započne raditi. Tu je u prvom redu maslinovo ulje, koje upravo vapi za racionalnim proizvodjenjem. Kad bi se ono pravilo na moderan način i kad bi se carinskom politikom zaštitilo od strane konkurencije ono bi moglo da zadovolji celu domaću potrebu. Tim bi se dobilo dvoje: 1. smanjenje uvoza, a 2. uvećanje domaće proizvodnje i trgovine. Isto je i sa smokvama. Narod prodaje zelene smokve u bescenje a sušene uvozimo iz Italije.

Zaista se valja čuditi, da dalmatinski i crnogorski privrednici nisu još postavili zahtev, da se za njihove proizvode primeni carinska zaštita.

Time bi domaća proizvodnja južnog voća, ulja, sardina, ribljih konzervi i t. d. znatno porasla, pasivnost trgovačke bilance bi se smanjila a što je glavno narod bi došao do zarade. Da imamo poljoprivredne komore one bi tu sigurno uzele inicijativu, kao i kod naše vinske proizvodnje. Nije li apsurdno da se u našoj zemlji (u Vojvodini) proizvodi prvoklasni šampanjac i ostala desertna i fina vina, a da se ipak dozvoljava uvoz stranih skupih proizvoda. I u trošenju valja imati izvesnog patriotizma kao što ga imaju i Talijani, Francuzi, Česi i i. d.

Tražnja novih tržišta je jedna vrlo važna stvar za nas. Usled principa ekonomske antarkije koji se počeo sve jače da provodi u zemljama Srednje Evrope: Austriji, Italiji, Nemačkoj, Čehoslovačkoj i t. d. mi gubimo stara tržišta u pogledu izvoza našeg žita, brašna i žive i zaklane stoke.

Tu je velika i lepa zadaća naših konzulata, da našoj privredi

otvore nova područja. Naše poglede valja okrenuti na Tursku, Egipat, Perziju i ostale istočne zemlje. Treba se žuriti da nas drugi ne preteknu.

Kod pregleda naše trgovine moramo konstatovati, da se lanjske poteškoće kao horencne kirije, horencni kamati i horencni porezi produžuju i u novu godinu. Kako može trgovac pod takvim uslovima dati jeftinije robu? A bez pojeftinjenja života ii smanjenja režija nema nam napretka!

U našim velikim gradovima po glavnim ulicama plaća se kirija za lokale 10, 15 i 20 hiljada dinara mesečno!

Ovde je država pozvana da intervenira u interesu općenitost i da odredi maksimiranje lokalskih kirija. Bliže je socijalnoj pravdi da se ograniči interes jedne male manjine (kućevlasnika) nego li većine (kao što je danas). Naši susedi su to uvideli naročito Austrija i Italija.

Veliki porezi jako pritešnjuju trgovce. U Hrvatskoj ko podnese istinsku poreznu prijavu da ima prihod od Din. 100.000 platiće 110.000 Din. poreza. Dakle eksistirati može onaj koji bolje žonglira i vara.

Pod današnjim prilikama je legalna, poštena i čestita trgovina onemogućena i to odozgo. Prinosi za radnička i nameštanička osiguranja su takodjer previsoki i u nekim slučajevima neopravdani.

O našoj industriji se može pohvalno govoriti. Ona se zahvaljujući carinskoj zaštiti i stranom kapitalu razvija i diže. Nju treba još više podići, naročito sniženjem ili čak i opraštanjem poreza za neko početno vreme. Na taj način treba u prvom redu forsirati podizanje željezne (t. zv. teške) industrije i tekstilne da bi u tim važnim granama bili što manje zavisni od inostranstva.

U prošloj godini valja zabeležiti jednu granu privrede, a to je turizam, koja se povoljno razvila. Dalmacija, Hrvatsko Primorje te Slovenačka bili su preko cele letne sezone puni gostiju naročito iz Nemačke, Austrije i Čehoslovačke. Država je toj grani privrede izišla u susret s mnogo shvaćanja i potpore, pa se na tom primeru vidi najlepše, kakvi se rezultati mogu postići kada se slože privatna inicijativa i državna pomoć.

Hoće li se promet stranaca kod nas održati i još više razviti zavisi sada od naše hotelske industrije, koja je vrlo skromna i koja ne može da zadovolji potrebama. Tu bi trebalo dugoročnih kredita i oprost poreza za izvesno početno vreme. Sve to bi se stostruko isplatilo. Valja se samo setiti Švajcarske, Francuske i Italije.

Pošto u nas postoji nestašica kapitala i previsok kamatnjak nadaje se samo sobom da valja omogućiti priliv stranog kapitala u zemlju. I tu očekuje naše konzulate na strani velika i teška zadaća, da vrše intenzivnu propagandu za našu zemlju i da strance zainteresuju za nas. Ne dajmo da nas Bugarska u tome pretekne.

U opšte se mora svim sredstvima poraditi na tom, da se naša država populariše u svetu kako bi stranci o nama dobili ispravan sud te bar elementarno znanje o našim prilikama privrednim i kulturnim.

Javno mnjenje i ogromna važnost dnevne štampe daju put koji je najpogodniji za to. Zato treba pozvati strane novinare u našu zemlju kao goste u skupinama, ali paziti pri tom, da ne ostane sve kod banketa nego im držati predavanja i razdeliti knjige i brošure. I na filmsku propagandu se ne sme zaboraviti. Na žalost vidimo da ni minimum toga nije učinjen tako n. pr. u Parizu još ni danas naša valuta ne notira na berzi, a i inače francuske i nemačke novine vrlo često neispravno i neznački izveštavaju o nama. Naši konzulati i naš presbiero bi trebali da tu intervenišu.

Da su valjano i napredno zakonodavstvo, sudstvo i uprava doduše poslednji, ali takodjer važan faktor proizvodnje i privrede stara je maksima nacionalne ekonomije. U zemlji u kojoj parnice traju pet godina (Hrvatska i Vojvodina) ne daje se olako kredita, a isto i u zemlju, koja je čuvena po čestim ministarskim krizama.

Većina naših zakona i uredaba su zastareli i nemoderni pa koče privredni život, a naše zakonodavno telo ne dospe radi političkih trzavica da predje na jedan plodan zakonodavni rad. Birokratija nije takodjer na poželjnoj visini, jer imamo mnogo činovništva bez kvalifikacije, koji su na svoj položaj došli po partijskoj protekciji. Usled nedovoljnih plata rad im je često nedovoljan i slab, a pristupačni su korupciji.

Konačno je i narodna prosveta jedan faktor, koji utiče na razvitak i napredak privrede i materijalne kulture uopšte. Neprosvećen čovek potrebniji je da ga država i društvo tužoriše nego li prosvećen, jer taj sam zna gde mu je interes i kojim putem će ga najbolje ostvariti. Mi niti dižemo osnovne škole ni stručne, niti nam je državna organizacija dovoljno sposobna da pruži brzu i valjanu zaštitu neprosvećenom i siromašnom privredniku i potrošaču.

Dakle rdjavo stanje naše privrede je rezultanta naših opcija

rdjavih prilika i ekonomskih i političkih i prosvetnih. Jer život je složen od raznolikih i mnogobrojnih elemenata koji su svi medjusobno usko povezani.

Zagreb, januara 1928.

Dr. Aleksandar Gavela,

О потреби концентracије нашег банковног капитала

Привредна криза, која траје код нас већ скоро три године, постепено је освојила све гране наше привреде. Истина, да се у последње време примећују знаци њеног опадања у појединим врстама наше индустрије, напосе у индустрији дрварској, угљеној, текстилној, али тај процес се врши и сувише полагано. О узроцима кризе се расправљало врло много те са више страна се настојавало на потреби снижавања каматњака по краткорочним кредитима, по којима се понекад наплаћује огроман интерес — 24,30 од сто па чак и више. Један од узрока овом превисоком каматњаку, по мом мишљењу, лежи у деконцентрацији нашег банковног капитала, насталој у периоду инфлације.

По статистичким податцима, недавно изнесеним у привред. штампи*) у Југославији крајем 1926. год. радило је 663 акционарских банака и 9 градских штедионица, чија је укупна главница износила 1.977.162.878 динара. Кад се одбију главнице 114 новчаних завода, који се налазе у нашим велеградовима Београду, Загребу, Љубљани и Сарајеву у суми 1.310.624.950 динара, онда на осталих 558 акционарских банака отпада 666,537.928 дин. или на један завод просечно 1,200.000 динара односно у злату 109,680 динара. Од целокупног броја акционарских банака њих 247 имају главнице до 1 милиона динара, што чини 37,2%. Из података за 1925. види се да смо имали 151 банку или скоро једну четвртину броја свију банака, чије главнице не надмашују 100,000 динара или у злату мало више изнад 9.000 динара. Међутим, свака од ових банака-кепеца мора да издржава сву гломазну администрацију, коју прописује закон за акционарске банке и то управни и надзорни одбор, па директоре, пословође и остало помоћно особље.

Где се могу добити новчана средства за пословање таквих ситнијих завода? Сваки добро организован новчани завод за краткочни кредит у својој улози посредника између капитала, који тражи запослење и предузећа, којима је потребан тај

*) Види чланак г. др. Миленка Марковића „Стање нашег банкарства“, прештампан у „Jugoslovenskom Lloyd“, 11. децембра 1928., бр. 285.

повац за њихов обрт, ослања се у првом реду на туђа средства у облику улога на штедњу и текућих рачуна. Међутим, месно становништво услед недовољног поверења у нове овакве ситне заводе не сме да улаже повећа средства. Народна банка из оправданих разлога кредитује и то уз ниски каматњак веће банке, које својим солидним пословањем пружају довољно гаранција за повратак дугованих сума. Дакле, ситне су банке упућене на веће приватне заводе, који позајмљују њима новац уз сразмерно висок каматњак, у којем видно место заузима ризична премија. Ситне банке су принуђене наплаћивати по меницама још већи интерес, који би дозволио да се подмире велики режијски трошкови, и да се одвоји извесна сума као банчина зарада.

Из горе изнетог следује, да ситне акционарске банке играју улогу скупо плаћених кредитних посредника између крупног капитала и варошких и сеоских привредника. А без финансирања од стране крупнијих завода ове банке понекад се не разликују од обичних пиљарских радњи. Ради куриозитета кажемо само то, да је писац ових редака био сведок, како је једна банка у Крушевачкој области год. 1922. продавала домаћицама пасуљ на мало, наиме од 1 кила, па после је тај минимум попела на 5 килограма. Ми и не говоримо о томе, што умешно вођење оволико деликатног посла као што је банкарство, захтева више стручног знања и искуства од стране више банчине администрације, а може се посумњати да за оволики огроман број новчаних завода располажемо довољном стручном снагом.

У последње време се примећује и то иницијативом самих новчаних завода, нарочито у Војводини, концентрација банковног капитала, која се испољава било то у виду фузија више ситних банака у један или у облику спајања већег завода са мањим заводима, који постају њеним филијалама. Међутим, тај природни процес се може убрзати те учинити крај оснивању ситних акционарских банака. Могло би се путем закона одредити као минимум главнице за нове банке, на прим. 3 милиона динара с тим, да већ постојеће банке имају за одређену периоду времена, рецимо за две године, повисити главницу до прописане законом норме или извршити спајање са другим банкама, у противном би се имало приступити њиховој ликвидацији. На овај би начин малени заводи при немогућности повећања капитала за сопствени рачун постали филиале солиднијег завода, који би уз смањене режијске трошкове обављао кредитовање месних привредника уз смањени каматњак.

Слична се мера ради концентрације банковног капитала спроводи сада у Пољској, где се као што је случај и код нас, за време инфлације основало више новчаних завода са незнатним капиталима. По пројекту декрета пољске владе, главница банке, која обавља све банкарске послове несме да буде испод 500.000 златних (3.225000 динара). Већ постојећи такви

заводи, чија главница не одговара прописаној декретом висини, имају најдаље до краја 1930. год, допунити своје капитале до оног износа, који је декретом прописан. Дакле, ситним банкама у Пољској остаје или повећање главница, или фузија односно спајање са већим заводима, или пак ликвидација.

С тога сам мишљења, да је у низу мера против привредне кризе ликвидација излишних кредитних посредника неопходно потребна те би она донекле могла олакшати тешкоће и трговаца и занатлија и земљорадника.

Гл. Стеркачев

Учешће наше државе у Бугарском јавном дугу

односно у делу отоманског спољњег дуга, с обзиром на одредбе Нејскога уговора о миру.

У ред послератних дугова које је наша држава закључењем Сен-Жерменског¹⁾ и Тријанонског²⁾ уговора о миру на себе примила спада и део јавног бугарског, односно отоманског дуга који проистиче из обавеза Нејског уговора о миру.

Дугови који резултирају из одредаба првог и другог уговора о миру овде нас за сада неће интересовати, мада би било од великога интереса проучити њихову висину и начин њихова регулисања с обзиром на Инсбрушки Протокол³⁾ односно на Прашки Споразум⁴⁾ и Прилог овим последњим. Ми ћемо се њих дотаћи у толико у колико би они могли, решењем које им је у принципу дато, поткрепити наша излагања о регулисању јавног дуга бугарског и једног дела јавног турског дуга. Према томе, предмет наше пажње у овој студији биће у главном дуг у коме наша држава има узети учешћа према уговору о миру закљученим са Бугарском у Нељи.

Према чл. 141. Нејскога Уговора, Грчка Република и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца обавезале су се да приме исплату: а) једног дела бугарског јавног дуга постојећег на дан 11. октобра 1915. године, и б) једног дела спољњег отоманског јавног дуга преузетог од стране Бугарске после Балканског Рата са територијама које су јој тада на део пале.

1) Traité de Saint Germain, 16 Juillet 1920.

2) Traité de Trianon, 26 Juillet 1921.

3) Protocole d'Innsbruck, 29 Juin 1923.

4) L'accord de Prague, 14 Novembre 1925.

Међусавезничка Комисија, по мандату који јој издала Репарациона Комисија, утврдила је износ бугарског јавног дуга са стањем на дан 11. октобра 1915. године. У то стање унесен је и део дуга учињен од Бугарске после 1. августа 1914. године, који она није употребила у завојевачке циљеве.

Подели бугарског јавног дуга, међутим, није се могло приступити пре него је извршено конституисање, односно репартиција дела спољњег отоманског дуга о коме је реч у чл. 134. Нејског уговора о миру. По одредбама тога члана, услед добијања извесних територија према уговору закљученом 29. септембра 1913. године у Цариграду, Бугарска се је обавезала да на себе прими један део турског спољњег предратног јавног дуга, т. ј., »да на рачун сума потребних за ануитете тог дела турскога дуга а за време докле су уступљене територије биле или остају под њеним суверенством, плати оне суме што их доцније утврди једна комисија која ће се наименовати да би одредила у којој ће мери уступање турских територија имати као последицу обавезу Бугарске да учествује у том дугу.«

Нејским оговором о миру није било ближе опредељено устројство и задатак Комисије која се у цитираној одредби помиње. Ту празнину Међусавезничка Комисија попунила је одредбама Лозанскога Уговора о миру тако, да су функције предвиђене чл. 134. Нејског Уговора пале у део Управнога Одбора Јавног Отоманскога Дуга. Управни Одбор извршио је репартицију турскога дуга, али није пропустио да узме тада у обзир оне модификације које је у том погледу учинио наименовани арбитр од Друштва Народа г. Борел, који је својом арбитражом скинуо са дневнога реда примедбе учињене од стране цесионарних држава турских територија, подразумевајући ту и Бугарску.

Посао на репартицији пак није био лак, пошто се примена чл. 134. и 141. Нејскога Уговора компликовала тим фактом, што су цариградским уговором од 29. септембра 1913. године уступљене турске територије Бугарској биле већим делом, после Европскога Рата, деташоване од Бугарске. Притом, те деташоване територије биле су у току 1913—1919. године предмет издржавања и административних расхода од стране Бугарске под чијом су сувереношћу за речени период времена биле. Имајући дакле у виду ту чињеницу, сасвим је било правично да те територије поднесу један део јавног бугарског дуга који је био учињен у времену кад су исте Бугарској припадале. Тако је, према томе, Управни Одбор Јавног Отоманског Дуга

оптеретио Бугарску, за уступљене јој територије у 1913. години, које су доцније, као што смо навели, биле од ње деташоване, не целом и одговарајућом територијалном квотом већ само истеклим ануитетима од 1913—1919. године. Овако је поступљено у осталом и с обзиром на дух одредаба чл. 50. Лозанскога уговора, који наша држава није ратификовала.

Дакле, премда су деташоване територије биле непосредно и делимично оптерећене јавним отоманским дугом, Међусавезничка Комисија нашла је за правилно и умесно, да пом. територије буду оптерећене и једним делом јавног бугарског дуга и то за време док су исте Бугарској припадале.

Према томе, Међусавезничка Комисија је, сходно чл. 141. Нејског Уговора и изнетом мишљењу њеном, предложила Конференцији Амбасадора у писму од 6. марта 1924. године:

1) да се подела чисто бугарског јавног дуга (учињеног пре 29. септембра 1913.) између Бугарске и наше државе, која је једина у 1912/13. години анектовала бугарске територије, изврши пропорционално односу који постоји између прихода старе Бугарске и прихода уступљених територија према просечној цифри трију буџетских година које су непосредно претходиле Балканском Рату: 1909/10., 1910/11. и 1911/12.

2) да се подела бугарског јавног дуга учињеног од 29. септембра 1913. до 11. октобра 1915. године, урачунавајући ту и ануитете по делу јавног турског дуга стављене на терет Бугарске и цесионарних држава Грчке и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на основи односа који постоји између прихода Бугарске од 1914. године и прихода уступљених територија према просечној цифри трију буџетских година: 1909/10., 1910/11. и 1911/12.

Овај метод поделе дуга био је одобрен на Конференцији Амбасадора 19. јуна 1924. године.

На основи одредаба чл. 141. Нејскога уговора јавни бугарски дуг, који треба да буде предмет репартиције између Бугарске с једне стране и цесионарних држава: Грчке и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца с друге стране, јесте дуг учињен до 11. октобра 1915. године. Али, према процедури Међусавезничке Комисије, коју је Конференција Амбасадора одобрила, тај дуг подељен је у две транше и свака од ових има за основицу своју пурсантажу.

Прва транша представља део јавног дуга, који је конституисан на дан 11. октобра 1916. године, али је био учињен

пре 29 септембра 1913. године, т. ј., пре закључења цариградског уговора. У подели дуга из ове транше учествују Бугарска и наша држава, којој су, у току 1912/13. године, припале извесне бугарске територије.

Друга, пак, транша, представља део јавног бугарског дуга постојећег на дан 11. октобра 1915. године, али који је био учињен између 29. септембра 1913. и 11. октобра 1915. године. У репартицији дуга ове транше учествују Бугарска и цесионарне државе (Грчка и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца), које су, после Европског Рата, анектовале територије које је за наведено време Бугарска под својом сувереношћу имала.

Поред тога, у другу траншу ушао је и део јавног отоманског дуга за територије које су биле 1917. године уступљене после Европског Рата Грчкој, т. ј., Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Износ тога дела је 270.045,71 турских лира. То је сума неисплаћених ануитета у времену од 29. септембра 1913, до 11. октобра 1915. године.

Стање јавног бугарског дуга (прва транша) на дан 11. октобра 1915. године, који је учињен пре закључења цариградског уговора и који треба да буде предмет репартиције између Бугарске и наше државе, следеће је:

А. Спољни дуг

І. Консолидовани

1.	6 ⁰ / ₀	зајам од	1892	=	68,134.000	—	зл. франака
2.	5 ⁰ / ₀	»	»	1902	=	97,630.000	»
3.	6 ⁰ / ₀	»	»	1904	=	94,095.000	»
4.	5 1/2 ⁰ / ₀	»	»	1907	=	140,387.500	»
5.	4 1/2 ⁰ / ₀	»	»	1909	=	96,650.000	»
6.	4 3/4 ⁰ / ₀	»	»	1909	=	81,018.942	франака
7.		Дуг. бив. Источ. Румелије			8,868.250	—	папир. рубаља

ІІ. Неконсолидовани

8.	Дуг Banque de Paris и Pays-Ban	75,000.000	—	ф. франака
9.	Руско-Азијатској Банци	9,600.000	—	рубаља

Б. Унутрашњи дуг

10.	Дуг Народној Бугарској Банци	106,776.568	—	лева
11.	» Земљорадничкој	»	2,229.171	»
12.	Дуг по реквизицији извршеној у балканским ратовима у 1912. години, и то :			

- а) конвертован у обвезнице 6% 1914. = 40,688.500'— лева
 б) неконвертован-бонови = 52,211.987'— »

Стање јавног бугарског дуга (друга транша на дан 11. октобра 1915. године, који је учињен између 29. септембра 1913. и 11. октобра 1915. године и који треба да буде предмет репартиције између Бугарске, Грчке и наше државе, следеће је:

А. Спољни Дуг

1. Дуг Дисконто-Гезелшафту
 - а) = 120,000.000'— зл. франака
 - б) = 149,840.945'— франака
2. Дуг за неисплаћени 8% интерес Banque de Paris и des Pays-Bas:
 - б) на 40,000.000 франака
од 15.XI.1913 = 6,093.150'— фр. франака
 - б) на 35,000.000 франака
од 18.XII.1913. = 5,078.356'— фр. франака
3. Део турског дуга = 870,045'— турских лира

Б. Унутрашњи Дуг

4. Благајнички бонови од
10,000.000'— лева = 1,160.000'— лева
5. Земљорадничкој Банци = 2,613.279'— лева

Као што смо напред навели, подела јавног бугарског дуга, односно отоманског спољњег дуга има се извршити на бази просечног прихода појединих територија.

Што се тиче прве транше дуга, просечни приход за три буџетске године за целу Бугарску пре балканских ратова по одбитку 11,669.677.— лева просечног прихода оних територија које су биле 1913 године уступљене Румунији, износи, 167,742.212'— лева.

Просечни приход пак за исто време од територија уступљених Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца у 1919. години износи 2,567.039'— лева.

Најзад, просечни приход, опет за исто време, од територија које су остале Бугарској је 165,175.173'— лева.

Према томе, коефициенти за поделу прве транше следећи су:

1. За Бугарску $\frac{165,175.173}{173,741.212} = 98.469.652\%$
2. За С. Х. С. $\frac{2,567.039}{167,742.212} = 1.530.348\%$

Што се тиче друге транше дуга, просечни приход Бугарске за две године (нерачунајући приход са територија уступљених Румунији 1913. и Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 1919., а узимајући у обзир приход са територија Турске, које су према Нејском уговору Бугарској остале (износи 181,862.060'— лева.

Просечни приход за две године¹⁾ са територија уступљених нашој држави у 1919. години износи 3,278.063'— лева; са територија уступљених Грчкој, 8,658.138'— лева. Тако, дакле, укупан износ просечнога прихода са територија које се узимају у обрачун друге транше дуга је 193,793.261'— лева.

Према томе коефициенти за поделу дуга друге транше следећи су:

1. За Бугарску	$\frac{181,862.060'—}{193,798.261'—} = 93.840.914\%$
2. За С. Х. С.	$\frac{3,278.063'—}{193,798.261'—} = 1.691.482\%$
3. За Грчку	$\frac{8,658.138'—}{193,799.261'—} = 4.467.604\%$

Да видимо сада какав би био финансијски ефекат дела дуга прве и друге транше, који би пао на терет наше државе.

Израчунавање његово, додуше, отежано је фактом што међу наведеним зајмовима има који гласе на златне франке. Ради тога, ми ћемо у изналажењу финансијског ефекта имати два случаја, односно две претпоставке.

1. У случају да се златни франци имају рачунати по курсу папирног француског франка, онда би износ дела дуга наше државе био 32,088.055'— динара, рачунајући 100 фр. франака 223'— динара, 100 бугарских лева 41'— динара и 1 тур. лиру 247'— динара.

2. У другоме случају, т. ј. да за левове, папирне франке и турске лире остане исти курс а да за златне франке узмемо данашњи курс шв. франка од округло 1 шв. франак = 11 динара, онда је износ дела дуга наше државе знатно већи и достиже цифру од 103,862.442'— динара.

Ова друга претпоставка, по нашем мишљењу, не би била вероватна: а) с тога разлога што ни Међусавезничка Комисија

¹⁾ Овде су за прорачун просечнога прихода узете у обзир само две буџетске године с тога разлога што управни одбор отоманског јавног дуга није могао пружити података за 1909|10 годину.

није ближе одредила како ће се обрачунати зајмови који гласе на злато; напротив, из једне примедбе коју је она у овом случају ставила дало би се назрети, да ће то питање бити предмет дискусије и доцнијег споразума између заинтересованих држава, и б) са разлога што по оваквом једном питању постоји преседан, по коме друга претпоставка не би могла опстати; Инзбрушким Протоколом, односно Прашким Споразумом утврђено је да цесионарне и наследне државе бивше Аустро-Угарске Монархије, до 1931. године, плаћају Заједничкој Каси, односно иностраним портерима за зајмове који гласе на злато 32% од номиналне вредности а за зајмове који гласе на више монета 27% од номиналне вредности. Овај споразум, истина, привременог је карактера али, с обзиром на *Annexe au Protocole d'Innsbruck et l'accord de Prague*¹⁾ од 1. марта 1926. године, сви су изгледи да ће утврђени проценти важити и после 1931. године, пошто би за ревизију наведених процената био потребан *le consentement général des Etats contractants*; другим речима: *l'opposition de deux ou plusieurs Etats sera nécessaire et suffisante pour empêcher l'adoption d'une proposition de révision et, par voie de conséquence, pour maintenir le status quo.*

Према томе, овај преседан могао би нам послужити да одлучно одбијемо исплату у злату за зајмове који гласе на златне франке.

Што се тиче самог финансијског ефекта, било да се питање реши по првој, било да се оно регулише по другој претпоставци нашој, он није особито осетан кад се узме у обзир само висина удела наше државе у бугарском односно отоманском дугу. Али, кад се има у виду то, да је за идућу буџетску годину за консолидоване дугове наше државе на име ануитета предвиђено 713.434.785— динара и кад се томе дода да нисмо још регулисали поред осталих ни ратни дуг према Француској, који, према стању за 30. април 1926. године изнетом у званичном финансијском прегледу Француске Републике, износи 1.622,870.000— франака, онда је тај ефекат врло осетан. С тога би у томе погледу требало имати много обазривости и регулисати исплату дуга наше државе према Нејском уговору тако, да се она пренесе на што дужи период времена, како се не би одвише преоптеретио наш садашњи буџет и платни биланс, који је иначе у дефициту. А најцелисходније

¹⁾ Protocole Aditionel.

би пак било да се ова исплата пребије на рачун репарација које, према уговорима о миру, потражујемо од Бугарске.

Иначе рад Међусавезничке Комисије изгледа да не може остати без критике. Пре свега, она није правилно поступила кад је за разликовање предратног од ратног бугарског дуга узела за полазну тачку датум закључења појединих зајмова, јер за нас, дужнике није меродавно кад је зајам закључен већ нашта је његов износ и у којој висини утрошен. Тако, на пр. од зајма добивеног од Дисконто-Гезелшафта претпоставља се да је, за подмирење ратних трошкова, употребљено 79,917.974—франака, што би се, према Нејском уговору, имало ставити искључиво на терет Бугарске, за коју је утврђено да је заједно са Немачком и осталим савезницима њеним одговорна за проузроковање Европског Рата. Да је дакле тако поступљено онда би, поуздано, стање јавног бугарског дуга било другојаче, па би део дуга наше државе следствено томе био знатно мањи.

Друга примедба, која би се могла ставити на рад Међусавезничке Комисије, била би у томе што се је она, у прорачуну коефицијената, руководила једино просечношћу *општега* прихода територија које су нами, Грчкој и Румунији припале. За њихов прорачун требало је узети у обзир и друге чињенице, као: густина насељености, квалитет земљишта с обзиром на климатске услове, постројења и објекти од вредности и т. д. Јер, овде није питање просечног општег прихода, већ способност тих територија да поднесу пропорционално припадајуће им делове дуга према просечном приходу *њиховом*. Најзад, требало је извидети колико је Бугарска утрошила за економско подизање тих територија. Истина, ове примедбе не би имале формално правне подлоге с обзиром на то што Нејски уговор у томе погледу није ништа ближе одредио. Али, то се не може тражити од једног уговора, односно једног закона, који све нити може предвидети нити детаљно регулисати. Да је ово наше мишљење тачно, потсетимо се да је Нејски уговор био допуњен извесним одредбама Лозанског уговора, који је, на супрот првome, одредио органе и надлежност њихову за конституисање дела спољнег отоманског дуга.

Према томе, било би у интересу наше државе, да се рад Међусавезничке Комисије у потпуности претресе, ревидира и саобрази примедбама овде изложеним, које су у главном најважније и потпуно оправдане, а које би за последицу имале

смањење терета који би на себе примила наша држава. Ово се да извести, пошто финансиски Сервис Репарационе Комисије није до данас, колико је нама познато, изнео своје мишљење о раду Међусавезничке Комисије.

Др. Драг. Т. Ђулизибарџ

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Завршни Рачун

државних расхода и прихода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за буџетску 1924|25 годину

Под овим насловом, а после осам година чекања јавља се први пут Министар Финансија да Народној Скупштини изнесе на одобрење слику о стварном државном финансирању за један буџетски период. С финансиског гледишта догађај је у нашем хаотичном стању од прворедног значаја. Наша јавност занета више другим политичким моментима поклонила је овој објави незаслужено слабу пажњу. А сам догађај заслужује у најмању руку да се региструје са много више обзира.

Данас се налазимо у осмом буџетском периоду новостворене Краљевине СХС а Народна Скупштина претреса буџет за девети период. За подлогу упознавања реалног стања прошлих периода добија само овај једини Општи Државни Рачун и то за годину 1924|5. Може се поставити питање зашто Министар Финансија није почео да износи стварно стање наших финансија са првим периодом — 1919 год. — или што није изнео стварно стање за последњи закључени период — за 1926|27 год., него је узео да изнесе стање једнога периода који се налази између првог и последњег буџетског периода. Да је почео са првим периодом одговорио би основном закону свакога рада, а да је изнео последњи завршени буџетски период (1926|7) пружио би Народној Скупштини и јавности онај материјал за процену новог буџета који може да највише олакша оцену његове реалности. Министар Финансија није остао дужан одговора на ово питање. Тај је одговор јако интересантан и вреди га забележити у пуној целини, он није прост; сложен је и гласи:

»а) што се, изузев буџета за 1919|20., 1920|21. и, донекле, буџета за 1922|23. год., који је у ствари износио 11|12, финансирање државне администрације за раније буџетске периоде вршило се путем буџетских дванаестина којих је било кад више а кад мање (тако прво $7\frac{1}{12}$ буџета за 1920|21., па затим такође $7\frac{1}{12}$ за 1920|21., и, напоследку, $9\frac{1}{12}$ буџета за 1922|23. годину, ако узмемо да буџет за 1922|23. годину може се у свему

сматрати као исправан, и ако је он имао свега $11\frac{1}{3}$), па је према томе, и искључена могућност корисног поређења добивених резултата у овим буџетским периодима, који су били неједнаког трајања, нарочито кад се уз то има у виду, да је баш у тим буџетским периодима вредност динара највише и варирала.

б) што се са буџетском 1924|25. годином почетак буџетске године усталио, те се поклапа са почетком и трајањем доцнијих буџетских периода;

в) што је од буџетске 1924|25. године па на овамо ипак, па ма како нам она блиска била, протекло доста времена, па је према томе с обзиром на доста гломазан административан апарат било највише изгледа да је највећи део послова, који су у вези са том годином, и ликвидирани, а оправдавајући документи прикупљени, и напоследку,

г) што су са буџетском 1924|25 годином државне потребе мање више стабилне, и курсна вредност стабилизирала тако, да се добивени резултати државног финансирања у овој буџетској години са пуно разлога могу узети за полазну тачку при оцењивању општег стања наших државних финансија.

Али ни су интересантни само наведени разлози Министра Финансија, већ је исто тако интересантно како је израђена слика Општег Државног Рачуна, да 1924|25. годину намењена Народној Скупштини и јавности.

Буџетом за 1924|25. годину су и приходи и расходи предвиђени у суми од динара 10.405,000.000. Остварени пак расходи и приходи дају ову слику:

приходи дин.	10.838,558.358.67
расходи »	10.540.296.233,62
суфицит дин.	<u>298,152.155.05</u>

Поред овог суфицита као резултати остварених буџетских (саванредним и накнадним) расхода и прихода јавља се још један вишак од нередовних и непредвиђених у суми од динара 53,629.844.14. Ове две суме дају износ од динара 351,782.009,19 коју Министар Финансија схвата као обртни капитал (чл. 41 Зак. о Држ. Рачуноводству). Од овога износа утрошено је динара 196,145. 329. 92 а остатак од динара 155,636.769.27 треба да »представља чист суфицит, односно само обртног капитала, који се има пренети, као повећање државне готовине, у буџетску 1925/26. годину и показати у Завршном Рачуну те године«, — како се то вели у предлогу закона о одобрењу рачуна прихода и расхода за 1924/25. годину. Ова крајња слика, која се добија из података како су они поднети Народној Скупштини даје утисак једног идеалног финансирања у 1924/25. год. Али и ако ови крајњи резултати оствареног финансирања и 1924/25. години не чине велика отступања од предвиђених сума у самом буџету за 1924/25. годину оно у детаљима показује и код расхода и код прихода врло велике разлике. Пре свега у току финансирања јављају се накнадни

и ванредни кредити у износу од динара 1.321,241.322.—, али на супрот њима јављају се и велике уштеде у износу од динара 1,185 945.118.38. На овај начин остварени детаљи одступају од буџетског предвиђања за неких 10⁰/₀ т. ј. не како је то Народна Скупштина у почетку замишљала већ како је то администрација успела да изведе. Да ли случајем или с планом извођено ове су две последње цифре приближно једнаке те предвиђена крајња цифра за расходе није далеко премашена. (Види таблицу бр. 1 на 83. стр.).

Слику о томе који су предмети накнадно повећани и како су сви кредити искоришћавани даје нам таблица бр. 1. Не упуштајући се овде у детаљну анализу ове појаве потребно је ипак истаћи једно важно објашњење о овом одступању: у овом буџетском периоду требао је да се уведе и нов закон о чиновницима грађанског реда који је повлачио за собом велике нове издатке ради чега је, предвиђена сума од 600 000.000 динара али није распоређена на кредите појединих министарстава већ је цела додељена Врховној Државној Управи, па је затим отварањем накнадних кредита у току буџетирања додељивана према потреби појединим министарствима. На овај начин само је формално чињено одступање од буџетског предвиђања али не и стварно. Као и предвиђања расхода тако и предвиђања прихода нису имала у остварењу велике среће. Приходи од царина и споредних царинских такса предвиђени су у износу 1.689,000.000.— динара а остварени су скоро за ¹/₅ мање у износу од 1,387,167.055.73 динара. На супрот овом смањивању вреди истаћи јаче остварење прихода код трошарина и такса, који су предвиђени у суми 1.562,009.000 а остварени су у суми 1.958,270.263.43, т. ј. више од ¹/₅ (396,270.262.53). Исто тако и приходи од повећаних непосредних пореза били су предвиђени у износу 619,220.157 — а остварени у износу од 830,111.790.47, т. ј. више него ¹/₃ (210,909.633.47). Остала одступања остварења од предвиђења ма да су апсолутно местимично знатна од мање су релативне важности и виде се из приложене таблице бр. 2. Још један моменат не треба овде да остане неподвучен. (Види табл. бр. 2 на 84. стр.).

Закон о Државном Рачуноводству предвиђа као дужност Министра Финансија да сваке године поднесе на одобрење Народној Скупштини Општи Државни Рачун који ће садржавати не само Завршни Рачун буџетом предвиђених прихода и расхода, већ и све остале приходе и расходе, финансиске операције, стање касене готовине, и нарочито подвлачећи, стање државне готовине. Овом свом задатку за 1924 25. годину Министар Финансија одговорио је тако што је Народној Скупштини поднео Општи Државни Рачун у овом саставу: предлог Закона о одобрењу рачуна прихода и расхода за 1924/25. годину, чији саставни део чини и завршни рачун. А овај завршни рачун садржи поред општег и специјалног прегледа остварених буџетских предвиђања још и рачун обртног капи-

П р е г л е д

Одобрених и остварених Државних Расхода по Буџету 1924.25. год.

Раздео	Одобрени кредити за 1924.25.										Од суме буџетом одобрене и накнадно повећане издато је:																		
	Редовни		Ванредни		Накнадни		Свега		Стварно		Више		Мање																
	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п															
I	379.295	223	45	959.249	543	—	265.682	128	—	1.601	226.894	45	920.691	719	56	680.535	174	89											
II	85.163	240	60	146.265	901	80	1.500.000	—	—	232	929.142	40	263.075	200	23	30.146	057	3											
III	233	634.524	18	345.628	418	7	25.605.081	—	—	604	868.023	65	770.792	171	62	165.924	146	97											
IV	33.234	256	70	66.927	665	80	83.900.000	—	—	105	161.922	50	94.063	016	74	11.098	905	76											
V	161.543	966	70	334.788	340	—	5.000.000	—	—	580	222.306	70	536.665	501	49	14.444	898	84											
VI	190.161	941	—	97.880	346	—	26.000.000	—	—	293	042.287	—	278.597	388	6	18.677	925	77											
VII	33.545	380	—	149.465	000	—	1.608.432	864	57	209	010.380	—	190.332	454	23	28	602	546	20										
VIII	1.227	251	357	40	254.190	507	126	91.000	—	1.608	432.864	57	1.318	830	318	37	155	58	611	83									
IX	1.238	946	992	70	717.053	613	157	140.000	—	2.113	140.606	49	1.957	558	994	57	78	853	123	83									
X	187.839	308	—	208.917	773	—	75.600.000	—	—	472	357.081	—	393	503	957	17	—	—	—	—									
XI	1.130	837	568	—	651.656	311	39.823	113	—	2.222	316.992	—	2	352	741	675	58	130	424	683	57	6.599	936	35					
XII	181	147	385	60	183.426	79	6.000.000	—	—	370	574	165	363	974	228	71	14	926	754	49	—	—	—	—					
XIII	120	090	03	36	94.517	113	—	—	—	214	607	144	199	680	389	87	—	—	—	—	—	—	—	—					
XIV	272	146	214	13	65.819	193	—	—	—	337	965	407	395	435	780	27	—	—	—	—	—	—	—	—					
XV	56	467	184	03	23.752	338	5.000.000	—	—	85	219	527	65	328	516	93	—	—	—	—	—	—	—	—					
XVI	340	113	926	35	19.129	722	102.500.000	—	—	461	743	648	337	210	379	58	—	—	—	—	—	—	—	—					
XVII	8	69	155	60	83.854	795	—	—	—	92	551	951	89	501	608	02	—	—	—	—	—	—	—	—					
XVIII	186	222	80	—	184.755	—	—	—	—	3	0	977	484	430	01	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
XIX	120	000	000	—	—	—	120.000	000	—	120	000	000	11	737	461	51	—	—	—	—	—	—	—	—					
	6.002	301	883	60	4.402	698	116	40	1.320	741	322	—	10.540	296	203	62	384	079	725	73	1.569	524	844	11					
	Укупно													11.725	741	322	—	10.540	296	203	62	384	079	725	73	1.569	524	844	11

О П Ш Т И П р е г л е д

Процењених и остварених прихода, по буџету 1924.25.

Глава	Усвојена процена прихода за за 1924.25.				Од суме буџетом предвиђене наплаћено је:							
	Редовни		Ванредни		Свега		Стварно		Више		Мање	
	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п
П Р И Х О Д И												
А. Општи приходи:												
I	317.300.000	—	1.371.700.000	—	1.689.000.000	—	1.380.167.055	73	396.270.263	43	201.832.944	27
II	1.562.000.000	—	—	—	1.562.000.000	—	1.908.270.263	43	—	—	—	—
III	2.336.050.000	—	—	—	2.336.050.000	—	2.362.340.962	41	27.290.962	41	—	—
IV	1.000.000	—	11.000.000	—	12.000.000	—	10.185.588	92	—	—	1.814.411	08
V	200.000.000	—	—	—	200.000.000	—	210.626.572	36	10.626.572	36	—	—
VI	2.088.340.000	—	350.000	—	2.088.690.000	—	2.210.380.436	05	121.690.436	05	—	—
VII	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII	9.742.000	—	—	—	9.742.000	—	30.198.921	16	20.456.921	16	—	—
IX	50.150.000	—	—	—	50.150.000	—	86.156.375	48	36.096.375	48	—	—
X	500.000.000	—	—	—	500.000.000	—	461.408.237	80	—	—	38.692.762	20
XI	176.342.400	—	—	—	176.342.400	—	9.244.276	75	—	—	176.342.400	—
	21.040.000	—	—	—	21.040.000	—	—	—	—	—	11.795.723	28
	7.919.964	400	1.383.050.000	—	8.645.014.400	—	8.726.877.690	06	612.341.530	89	530.478.240	83
	Свега општи											
Б. Специјални приходи:												
Раз I	442.834.407	—	186.367.750	—	619.202.157	—	837.111.790	47	210.909.633	47	—	—
II	1.090.492.220	—	250.215	—	1.090.742.435	—	1.198.382.699	56	107.640.264	56	—	—
III	50.036.138	—	4.880	—	50.041.008	—	83.076.178	58	83.035.170	58	—	—
	1.583.362.755	—	176.622.845	—	1.759.985.600	—	2.111.570.668	61	351.585.068	61	—	—
	8.815.327.155	—	1.559.672.845	—	10.405.000.000	—	10.838.448.358	69	963.926.599	50	530.478.240	83
	Укупни приходи											

тала и рачун изравњања. У додатку дати су још извод рачуна ликвидације крунских новчаница на дан 31. марта 1925. год, као и извод рачуна ситних новчаница у течају и $1\frac{1}{2}$ и $1\frac{1}{4}$ динара на дан 31. марта 1925. год.

Разуме се да нам овде остаје отворено питање да ли је овим обухваћен и рачун Државне готовине као и све финансијске операције извршене у току 1924/25. год. Пан

Предлог буџета за 1928/29 год.

У колико последњих дана није ремећен променама у влади, рад Народне Скупштине на предлогу буџета за 1928/29 год. развијао се нормално и у законским роковима. Њен Финансијски Одбор, после двомесечне претходне студије предлога, поднео је крајем јануара ове године свој извештај, на основу којег скупштински пленум има да одлучи о државним расходима и приходима за идући буџетски период. Зна се, да од буџета за 1924/25 код нас финансијка година почиње са 1. априлом; значи да ће народно преставништво имати пред собом читава два месеца за решавање о предлогу буџета.

Несумњиво је да ће буџетска дебата и овога пута, као и до сада, као и у парламентима других земаља, послужити посланицима да над владином општом политиком једни оплету венце триумфа, други изреку најоштрију пресуду. Али оном много малом броју »изабраних« парламентарца, који имају интереса и воље да се баве чисто финансијским проблемима с којима се савремени политички парламенти стално сучељавају, пружиће се тада лепа прилика да изразе свој суд о финансијској политици владе у опште, а о буџетској специјално. Јер доиста је редак догађај у финансијским аналима једне државе, да се у времену буџетске дебате стекну тако крупни финансијски моменти као што су: пореска реформа, којом се има изједначити пореско оптерећење на целој државној територији; закључење једног огромног, до сада нашег највећег, зајма и најзад, једна буџетска реформација, која уноси мало живота у монотонију нашег буџетског законодавства. Како је порески закон већ прошао кроз Скупштину, законом о зајму »за стабилизацију и јавне радове« тек има да дође, то овога пута пажњу хроничара привлачи буџет за 1928/29. који је на дневном реду пред Парламентом.

Да би се земљи дао добар буџет, један од принципа којих се састављач његов мора придржавати јесте да буџет буде реално предвиђен. То значи да расход, у буџет унет, кад једном буде извршен, не оставља незаборављену ону државну потребу коју је предвидео; да приход пак доиста у означеном износу буде утеран у државну касу, а не у мањем. Стога се реалан буџет

не може ни замислити ако се приликом његове израде нема у виду привредна снага народна и капацитет плаћања државних и самоуправних терета, према чему се тек има управљати у предвиђању државних расхода. Врло често не води се довољно рачуна о овим елементима приликом састављања државних предрачуна, што међутим није случај са предлогом буџета 1928/29, који је рађен — према званичним изјавама — под упливом свести да садашња привредна конјуктура не представља ни мало повољан терен за расипничко буџетирање.

Отуда, једна од карактеристика овога пројекта јесте напор учињен да се спроведе у свим гранама државне администрације штедња, помоћу које једино је могућно попустити фискалне стеге које опасују нашу привреду. Да се озбиљно на штедњу мисли, опомињу већ и све мањи приходи које последњих година код нас показују државни порези. То је та непријатна реч »подбацивање« пореза која се из ових цифара види:

1925/26	наплаћено	дин. 2.019.631.836 —
1926/27	»	» 1.830.783.354 —
1927/28	предвиђено	» 1.706.250.600 —
што је приморало Министра да за 1928-29 год. предвиди само		» 1.673.424.300 —

Не мање и опадање нашега извоза од скоро 18% по вредности у 1927. према извозу у 1926. треба да буде сигнал за смањивање расхода у буџету. И Министар Финансија успео је да редуцира расходе својих колега, према текућем буџету за укупан износ од 620 милиона динара. Што при свем том, министар финансија предлаже буџет расхода мањи само за 565 динара од овога у садашњем буџету, то је с тога што су у предлогу буџета извршена знатна повећања кредита код буџета Државних Дугова, Министар. Војске и Морнарице и Министарства Саобраћаја, тако да целокупан износ ових повећања чини 5637. милиона динара.

Ова мала разлика у смислу редукције државних расхода показује колико је тешко изводити штедњу у јавним финансијама једне младе државе, где још много што шта има да се ствара или развија. Па ипак овом пројекту буџета треба признати нешто — а то је да је постигао *стабилизацију* државних расхода. До садашњег буџета ови су непрекидно од рата, и нагло, расли (1919-20 1,2 милијарди, 1920-21—1921-22 7,7 милијарди, 1922-23—1923-24 6,9 милијарди, 1924-25 10,4 милијарди, 1925-26 12,5 милијарди). Садањи буџет смањивањем расхода на 11,5 милијарди преставља обртну тачку. Постојала је опасност да какав идући буџет, неводећи рачуна о привредној конјуктури код нас, поремети поново ту равнотежу једва устављену између привреде и буџета. Али пројекат буџета за 1928-29 ослобађа нас стрепње, јер показује још боље, мада још не колосалне резултате смањујући расходе према овим које садржи текући буџет. Са овом стабилизацијом буџета морамо се за сада задовољити.

Али оно што вреди особито подвући код овога пробнога буџета, то је његова техничка израда, којом он преставља једно одступање од досадашње наше буџетске праксе. Предлог буџета 1928-29 удаљио се од буџетског принципа једноставности (или како се чешће назива, јединства). По овом начелу сви буџетски приходи и расходи имају да чине једну целину, како то захтева чл. 1. Закона о државном рачуноводству.

На основу овлашћења из члана 36. Финансијског Закона за буџетску годину 1927-28, Министар Финансија израдио је предлог буџета који се састоји из две независне целине: а) расхода и прихода *опште администрације* и б) расхода и прихода *привредних предузећа*. Шта је руководило нашег буџетског реформатора да учини овај корак, који су пре њега учиниле недавно Чехословачка и Аустрија? Одговор на ово питање налазимо у »Упуствима за израду предлога буџета за 1928-29 (17. мај 1927.) и у Експозеу Министра Финансија. Из ових текстова изводи се следеће: пре свега, диференцирањем ових расхода и прихода добива се јасна слика о томе колики је стварни фискални напор пореског обвезника у једној буџетској години. Тиме је у исто време буџетски реформатор хтео да постигне могућност да се »боље процени умесност извесних расхода, — боље цени о могућности, да ли их народна привреда може боље сносити.« Али још јачи је разлог овој подвојености тај, што држава, као и приватно правно лице, експлоатише из политичких, социјалних, економско-политичких и васпитних разлога нека предузећа, имајући при томе за циљ и што већу материјалну добит, т. ј. исти онај циљ којим се руководи у свом раду приватан предузимач. Међутим, величина чистог прихода зависи од величине обрта, који опет стоји у нераздвојној вези са количином капитала уложених у предузеће. Ова специјална улога расхода код предузећа чини их потпуно одвојеним од административних, стога их је требало раздвојити у две групе пошто међу собом ничега заједничког нису имали. Косенквентно томе и приходи које би бацила предузећа имају бити употребљени у првом реду на њих саме, а евентуални вишкови тек (чиста зарада) улазе као допунски приходи уз фискалне у буџет опште администрације.

Распоред буџета појединих ресора на ове две буџетске целине извршен је једном уредбом — »о техничком саставу буџета« (од 13. маја 1927).

Ова уредба класира у буџет расхода опште државне администрације: буџете расхода свих Министарстава, изузев оних са привредним карактером као Саобраћаја, Пошта и Телеграфа, Шума и Руда. У буџет државних предузећа, пак, сем буџета цитираних министарстава улазе буџети: Државне Штампарије, Народног Позоришта, државних бања; затим буџети Управе Монопола, државних добара (Беља, Тополовца и фабрике шећера на Чукарици, Класне Лутрије, Хипотекарне Банке и државних индустрија (ћилима, веза, свиле и т. д.) и т. д.

Што се прихода тиче, сви непосредни и посредни порези иду на исхрану буџета опште администрације, али како су ови недовољни да покрију њене издатке, то у помоћ долазе вишкови прихода над расходима државних предузећа.

Технички, у смислу чл. 4. уредбе, буџети предузећа показиваће се као одвојени прилози (*анекси*) уз буџете појединих министарстава, којима по својој природи подпадају.

Изложена буџетска реформа није наилазила на једнодушност у нашој јавности. Као и свака друга новина дочекана је са аплаузом и са неодобравањем. По нашем мишљењу она не представља »савршенство нејасности и непрегледности« и не изгледа нам ни мало да је велики и тежак посао изнаћи укупне расходе и приходе. Зар најстарији и најсолиднији буџетски систем на свету — енглески — не дели и сам све расходе државне и приходе на две одвојене групе, перманентних и годишњих, па још никоме није пало напамет да захтева стапање ова два дела буџета у једну целину.

Али, друго нешто. Одступање од принципа једноставности које смо показали, је ли једино одступање у овом предлогу буџета од основних буџетских принципа? А принцип — Фундаменталан — универзалности (потпуности) свих прихода и расхода? Питамо: да ли су н. пр. сви расходи државни унети у буџет, или их има и прикривених тако да се они отимају очима народног представника, који треба да их има све заједно, лако прегледне, пред собом? Да нису неки од тих са свим избачени из буџета, ма да ће их финансијска администрација ипак извршити у току године?

Треба одати признање творцима буџета да су у буџет унели овога пута и такве расходе — дакле поштујући принцип потпуности — који до сада нису у државном буџету фигурирали (н. пр. државна фабрика шећера на Чукарици, издавачка држав. предузећа школских књига у Загребу и Љубљани и т. д.). Али се с друге стране може констатовати и непоштовање горњег начела. Тако, извесни расходи место да су унети у цифрени део буџета, тамо где им је место, појављују се само у тексту финансијског закона. Оваквих кредита има за неких 100.000 дин. Дакле, по члану 14. Закона о Државном рачуноводству сви приходи и сви расходи, ма каквог порекла били и ма какве врста — морају бити унети у буџет. Међутим ми не видимо ни приходе из репарација, ни приносе остварених зајмова. Мада народно представништво може бити већ упознато са овим расходима и приходима, принцип универзалности захтева да они прођу кроз буџет.

Упуством за израду предлога буџета за 1928-29 препоручено је да се финансијски закон уз предлог буџета саставља у духу члана 44. Закона о државном рачуноводству, према коме све оно што не стоји у директној вези са извршењем буџета не треба унети у финансијски (т. зв. начело »искључивости«). Изгледа, међутим, да се финансијски закон никада

неће еманциповати тог убацавања нефинансијских одредаба од чега пате буџети и других земаља, па и наши, мада раније више но сада. Јер ни предлог буџета није чист од ове буџетске уродице (н. пр. овлашћења дата Министру Просвете).

Овом предлогу буџета имали бисмо, на крају, приметити још нешто. Укупни расходи буџета опште администрације и државних предузећа предвиђени су са дин. 11.592,794.000.—
укупни приходи оба буџета са дин. 11.555.794.000.—
дакле, пројекат буџета салдира се

дефицитом од дин. 37.000.000.—

Овај, пак, дефицит увећан је сумом од дин. 173.322.000.— коју, према овлашћењу из чл. 2 фин. закона, Министар Финансија има да исплати самоуправним телима као државну догацију за покриће расхода изазваних преносом неких послова са државе на ова тела.

Тако долазимо до укупне суме дефицита од дин. 219.322,182.—

Из жеље да »поднесе предлог искрено и реално састављен,« Министар Финансија предложио је неуравнотежен буџет, мада је према чл. 12. закона о државном рачуноводству његова основна дужност била да постигне равнотежу у буџету.

У опште и теорија и пракса, гледају са неповерењем на присуство дефицита у буџету. И поред енергичног тврђења да »нема нимало бојазни да његово покриће неће бити осигурано у току извршења буџета« немамо разлога, с обзиром на привредну депресију код нас, да равнодушно посматрамо један дефекат, који се накнадним мерама до коначног изгласавања буџета мора исправити.

Јов. Ловчевић.

Београдске банке у 1927.

Прошла година била је још мање повољна за наше банкарство, него 1926. Сви новчани заводи жале се на оскудицу сигурних пласмана и, због тога, на држање велике готовине (губитак на каматама). С друге стране, општа привредна конјуктура рефлектује се и у кредитним односима: нема нових оснивања, не повећавају се капитали постојећих банака, нико се више не упушта у грађевине, нова индустријска предузећа и велике инвестиције уопште. Поучни примери из скоре прошлости деловали су на садашњост.

Почетком фебруара о. г. многе београдске банке имале су већ редован годишњи збор својих акционара и објавиле су своје завршне рачуне. Интересантно је извршити упоређење појединих важнијих позиција за две последње године. Пошто се сви жале на велику готовину да видимо стање касе.

Благајна је износила:

	1926	1927
	(у милионима динара)	
Београдска Заложна Банка	1,35	3,76
„ Трговачка Банка	4,13	4,3
Извозна Банка	3,7	3,15
Месарска Банка	1,45	1,03
Централна Банка	1,41	1,29
Врачарска Задруга	1,64	2,6
Београдска Задруга	2,2	1,9
Балканска Кредитна Банка	0,3	0,44
Банка Славија	0,3	0,29
Општа Трговинска Банка	2,0	2,0

У горњем прегледу, као стање касене готовине урачунавају се и сва потраживања по жиро рачунима (Народна Банка, Поштанска Штедионица и други новчани заводи). Као што се види, ових десет предратних београдских банака — по изузетку Б. Задруге, Извозне и Централне Банке — показују већу готовину него у 1926. Укупна сума у 1926. износила је 18,5 милиона или 17% од укупне готовине код свих 64 београдских банака. Из горњег прегледа изостале су ове поратне банке (Босанска и Јадранско-Подунавска) које су имале 30% од укупне показане готовине свих новчаних завода београдских у 1926.

У извештају Врачарске Задруге за прошлу годину вели се, да је 1927, као и оне две раније године, била година и кризе и обиља новца у исто време. Обиље новца продужило се због тога, што није било довољно сигурних послова за пласмане те су се, ради пласмана, морали са особитом пажњом бирати послови и за сигурна предузећа спуштати камата.

Што се осталих позиција на страни активе тиче, ту пада у очи, да многе банке опет прибегавају пословима по текућем рачуну, а да се есконт смањује. Тако се код Трговачке Банке менични портфељ смањио за два милиона, а активни текући рачуни порасли су за девет и по милиона. Код Заложне Банке есконт је порастао за 5 милиона динара, али су се текући рачуни повећали за 11 милиона. Код Извозне Банке, где се иначе доста негује посао по текућим рачунима, есконт је повећан са 4—5 милиона, докле је стање текућих рачуна скоро исто као и 1926. Код Врачарске Задруге есконт се повећао скоро за 16 милиона, а текући рачун за 4.

Према предњем стању готовине наших банака, занимљиво би било упоредити однос расположиве готовине према обавезама по улозима и текућим рачунима. Ту би се видело да Заложна Банка, која има највећи улог располаже са 7,8% готовине према краткорочним обавезама, а теоријски се сматра да је најмање 10% довољна резерва. Код Трговачке Банке тај је однос 20%, код Врачарске Задруге 13%. Стање улога код београдских банака износило је:

	1926	1927	Више или мање	
			+	-
	(у милионима динара)			
Београдска Заложна Банка	36,1	47,6	+	11,5
» Трговачка »	19,9	21,9	+	2,0
Врачарска Задруга	19,9	28,9	+	9,0
Београдска »	33,8	30,1	-	3,7
Банка »Славија«	2,26	3,47	+	1,21
Месарска Банка	10,9	10,7	-	0,2
Извозна Банка	16,9	17,4	+	0,5
Балканска Кредитна Банка	3,2	3,9	+	0,7
Општа Трговинска Банка	3,5	6,14	+	2,7
Централна Банка	8,2	8,3	+	0,1
Техничка Банка	3,5	6,7	+	3,2
Банка »Меркур«	4,6	4,7	+	0,1
Врачарска Штедионица	18,1	23,7	+	5,6

Као што се из овог прегледа види, скоро код свих банака показује се повећање улога. Интересантно је, међутим, да су у прошлој години повећале капитале само Општа Тргов. Банка са једним милионом и Врачарска Штедионица са три. Међутим још у почетку 1928. спремају се два завода: Трговачка Банка већ је објавила повећање капитала од 6 на 12 милиона динара уписом нових 60.000 акција по 100 динара а Врачарска Задруга намерава да свој капитал удвостручи: од 10 на 20 милиона и то из фондова и сума, добијених валоризацијом.

Да ли би се могло, на основу ових појава закључити, да се стање на новчаном тржишту поправља? На годишњем збору акционара Извозне Банке на дан 12 ов. м. изјавио је генерални директор г. др. Влада Т. Марковић да му се чини, да ће 1928 бити још гора у привредном погледу него претходна година.

Докле је готовина предњих завода износила непуних 20% према укупној суми, дотле су њихови улози 40% према укупној суми улога свих београдских банака у 1926. На челу је, као и по готовини, Јадранско-Подунавска Банка, али после ње, као велике депозитне банке важе: Београдска Задруга, Заложна Банка, Српско Американска Банка (која још није имала скупштину својих акционара), Врачарска Штедионица и Трговачка Банка.

Повећање улога значи, с једне стране, оскудицу сигурних пласмана, а с друге, обиље новца у извесним редовима. И ако сваке године доживимо пад неколико банака (пред крај 1927 Земаљска Кредитна Банка из Сомбора, централа Београд), ипак се поверење публике у новчане заводе није поколебало. Поменута банка имала је крајем 1926. улога за 23,4 милиона према акционарском капиталу од 4 милиона. Овај пример заиста најочитије показује, да је закон о заштити улога прека потреба.

Што се тиче постигнутих резултата у 1927, сви новчани заводи показали су пристојну добит и деле исту дивиденду, као 1926. Н. Ст.

Стање Народне Банке

У овом броју »Економиста« објављени су завршни рачуни Народне Банке, на дан 31. децембра 1927. Из тих података се види, какве је резултате показала наша новчанична банка у прошлој години и ми ћемо о томе говорити особено, док буде публикован извештај Управног Одбора, спремљен за редован збор акционара на дан 4. марта о. г.

Што се тиче осмодневних стања, она у овој години стално показују смањивање металне подлоге, а то је мало утешно. Значи, да је притицај девиза врло слаб и да је држава принуђена за своје потребе, као и за потребе увозне трговине, да троши депое, који служе и за одржавање курса динара. За последњи месец дана то смањивање износи 22,4 милиона. Врло вероватно, да ће се ова ситуација поправити, ако дође до остварења једног већег иностраног зајма, као што се у последње време са позитивношћу тврди од стране званичних кругова.

Менични портфељ се постепено смањује, вероватно и због тога, што настаје враћање ванредних, сезонских кредита. Државни дуг по рачуну за откуп крунских новчаница смањио се за 30 милиона, према стању од 31. децембра 1927. а на основи закона о Народној Банци, јер је чиста добит која припада држави, отписана од тог рачуна.

Резервни фонд се повећао за читав милион дописивањем припадајућег дела из чисте добити. Тако да сад износи 10,9 милиона динара, а прошле године је био десет милиона.

Циркулација новчаница стално се смањује. Докле је у октобру и новембру износила близу шест милијарди динара, у јануару је пала на 5734 милиона, а у фебруару о. г. опала је за 255 милиона. То долази не само отуда, што се менични портфељ смањује него и што се девизе износе на тржиште у замену за новчанице.

Обиље новца и стагнација на новчаном тржишту опажају се и по томе што потраживања по жиро рачунима расту.

У појединостима стање је било следеће:

Активна

Метална подлога

	8-I-1928	8-II-1928	За месец дана	
			+	или -
у кованом злату	88,78	89,0	+	0,22
у кованом сребру	17,57	17,5		

у иностраној монети	0,32	0,25	— 0,07
у депоима на страни у разним валутама	337,34	314,9	— 22,44
Укупно	444,0	421,8	— 22,2

Зајмови

на менице	1.416,5	1.334,1	— 82,4
на хартије од вредности	272,9	274,0	+ 1,1
Укупно	1.689,4	1.608,1	— 81,3

Државни дуг

рачун за откуп крунских новчаница	1.072,6	1.072,6	—
рачун привремене размене по зајму на бонове обрт. капитала	298,8	299,0	+ 0,2
по зајму на бонове по ванр. кредитима	966,3	966,3	—
	2.000,0	2.000,0	—
Укупно	4.337,7	4.337,9	+ 0,2

Пасива

Главница Дин. 50,000,000 у кованом злату

од ове суме уплаћено	30,0	30,0	
Резервни фонд	10,7	10,9	+ 0,2
Новчанице у течају	5.734,5	5.478,6	— 255,9

Разне обавезе

по жиро рачунима	724,2	808,8	+ 84,7
по разним рачунима	332,8	290,7	— 42,1
Потраживање државе по разним рачунима	238,1	246,0	+ 7,9

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Драгушин М. Бранковић: Питање станова у Европи и код нас. Београд, 1927. — Одавна је ово питање сувише актуелно: није оно сад само тешко, него и пре од 100 година. Сад је оно само постало сувише акутно због тога, што се подизање станова за време рата није вршило и што је после рата настао огроман слој протегизираних и оних који замењују селско становање са варошким. А и једних и других се, услед рата и услед економског померања, накупио силан број, да је криза станова силно порасла изнад мирнодопске мере. Иначе је још одавно противу кризе станова управо грмео П. Ж. Прудон: Нема стиднијега факта за нашу културу, као што је факат недостатка станова ради огромних маса становништва већих градова. И то је најважнија тачка нашега мо-

ралнога и породичнога бића! У томе погледу стојимо ниже и од самих дивљака: Троглодити имају своју пећину, Аустралијанци свој шагор, Индијанци своју колебу, а данашњи пролетери фактички живе у ваздуху!»

Кад је криза станова седамдесетих година минулога века у Немачкој узбудила целу јавност и кад се њоме *редовно* бавиле не само пролетерске, већ и све из реда буржоаске новине, главом Фридрих Енгелс је дао низ изврских чланака, који су, одмах, прештампани у књигу под насловом: *Питање о становима*, једну књигу од тад много пута прештампавану и превођену на све модерне језике! Подвргавајући тачној економској анализи питање о становима, Енгелс долази до сасвим исправнога закључка: да се *добри* станови и њихов *довољан* број не може ни очекивати у оквиру капиталистичког поретка. Али, и иза те констатације, он, ипак, говори, сасвим тачно и и исправно, о *ублажавању* кризе, кад се и ако се она *сасвим* не може отклонити докле овај поредак постоји.

И још од двадесетих година минулога века, од кад је све јаче избијало на днени ред питање станова, ватрене главе утописта су се заузимале за решење тога питања, док Шарл Фуме није обећао затварање тога проблема својим раскошним фаланстеријама и док се 1848. г. није пришло организацији друштава за подизање грађевина и савеза на разноврсним економским начелима заснованим, све док у Инглеској, класичној земљи нанчестерства, од 1884 год., иницијативом лорда Солберија, краљевска комисија није прегледала законодавство по питању станова, знатно га изменила, исправила и донунила, те од тога времена инглеске муниципије у области решавања нужде у становима иду пред муниципијама целога света. На континенту је ово питање живо заинтересовало *све* партије: од центра до социјалне демократије: оне су га, и његово реално решење, унеле у своје програме. Само се с тим питањем у нас лута, па се, чак, не установљавају ни задруге за подизање станова, какве се *одавна* практикују у многим земљама, у којима показују и ако *недовољне*, ипак резултате за сваку похвалу.

Као узроке нашој неактивности на томе пољу се може, свакојако, забележити факт: да се *нисмо* још економски, т. ј. капиталистички, развили до те мере, која је потребна за већу грађевинарску активност, и да радници нису редовно упослени, да би из надница својих били у стању организовати и редовно одржавати задруге за подизање зграда. Зато је, извесно, и предузета заштита станара у нас и да она, стога, врло дуго траје: јер су објективне прилике у нас теже.

Мора се констатовати и факт: да је подигнуто довољно раскошних и скупочених станова, али станови за раднике и сиромашан свет нису подизани. Зато криза у радничким и сиротињским становима још траје, они су још бедни и жалосни, да *огромна* маса радника станује још по јадним и смр-

тоносним шупама, чак и по пећима од циглана! Потрошени капитали у подизање скупочених станова, исцрпли су поједине капиталисте, који се, задуго, не могу обратити ка подизању радничких станова, а ситнији сопственици, који су их, негда, подизали, сад су се, врло јако, позабавили бригом око одржања своје пуне егзистенције. Тако ћемо врло дуго чекати на ублажење радничке и сиротињске кризе станова. Она се, како данас ствари стоје, може *журно* ублажити само ангажовањем општина у друштву с иностраним акционарским капиталима, око подизања *огромнога* броја радничких станова.

Колико ће, кроз кратко време, врло јако нарасти радничко стачовништво у Београду, довољно је напоменути само *један* факт, а на име: да се на прагу Раковице подиже огромна фабрика аутомобила и авиона, која ће, кроз најкраће време, ангажовати неколико хиљада радника. Где су станова за тако огроман број радника и њихових породица, и зар се постојећа криза у радничким становима неће страшно потенцирати!

Драгиша Лапчевић

Љубомир Ст. Косиер, Државни дугови Краљевине С. Х. С. Загреб, 1928 стр. 13 великог формата.

У издању »Банкарства« изишао је недавно овај преглед свих државних дугова предатних и поратних. Како о томе није опширније писано, овај преглед може корисно послужити и као статистички материјал за проучавање нашег државног дуга.

Писац сматра, пошто се наши државни дугови пењу на 69¹/₂ милијарди динара, а то значи оптерећење од 5.400 динара по сваком становнику, да је већ по самом том факту овај проблем довољно крупан, да се о њему поведе озбиљна реч у Народној Скупштини, тим пре, што од стране Министарства Финансија, а нити од стране Краљевске Владе, није од Уједињења наовамо уопште никако утврђена висина целокупног државног дуга и државних обавеза. —

Данас, када Народна Скупштина има да решава о примању нових зајмова на страни, г. Косиер мисли, да је неопходно потребно, да се пре тога и пре сваког другог рада у том питању, претходно прочисти питање досадањих државних дугова и државних обавеза, о којима је Народна Скупштина веома слабо информисана, а јавност, и народне масе о томе готово ништа и не знаду.

Н.

Исправка

Члачак 4. бр. 12. О Државној Хипотекарној Банци. Потпис је погрешком коректора изашао М. Петровић, а треба К. (Коста Петровић).

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец октобар 1927. год.

1. Пољопривреда и шумарство

1. К. Поповић — Шабац. Пољопривредни преглед. Привр. Пр. 2. X, 9. X, 16. X, 23. X.
2. Петар И. Миовић. Помоћ пољопривреди не трпи више одгоде. Југ Лојд. 2. X.
3. Инж. агр. А. Илић. Производња мака у Јужној Србији. Пољопр. Гл. бр. 19.
4. Инж. Ф. Микуж. Взрок летошње слабе пшеничне летине. Наше Горице, бр. 6.
5. Инж. агр. Миленко Милошев. Значај и употреба дрљања и ваљања. Пољопр. Гл. бр. 19.
6. Петар И. Миовић. Примена вештачког ђубрива. Земљорадн. Задр. бр. 9.
7. Инж. агр. М. Кацеић. Пиринач у Брегалници. Пољопр. Гл. бр. 19.
8. Дуванско питање и Јужна Србија, реферат Коморе у Скопљу. Привр. Прегл. 2. X и 9. X.
9. Инж. Б. Милутиновић. Олакшајмо промет вештачких ђубрива. Пољопр. Гл. бр. 19.
10. Францисковић. Шуме Турн. Таксиса. Шумарски Лист, бр. 9, октобар.
11. Антон Певц. Уредба млекари. Млекарски лист, октобар.
12. Инсп. Евген Фајт. Ново ориентовање на подручју гајења шећерне репе. Пољопр. Гл. бр. 19.
13. Јос. Приол. О конзервирању намизнега гроздја. Наше Горице, бр. 6.
14. Г. Шрајбер. Општи осврт на наше поморско рибарство. Јадр. Стража, октобар.
15. Алберт Коен. Баштованство у Херцеговини. Привр. Прегл. 26 и 23. X.
16. Инж. Ј. Тержан. Поднебје Словеније ин култура хмеља. Наше Горице, бр. 6.
17. Едвард Мелецки. Одгајивање коња у Краљевини СХС Пољопр. Гл. 15. X.
18. Јосип Зупанц. Већ им бољше хране вински трти. Наше Горице, бр. 6.
19. Алекс. Станојловић. Унапређење пољопривреде. Пољопр. Гл. 15. X.
20. А. Сотлер. Гнојење саднега дрвја. Наше Горице, бр. 6.
21. Д-р П. Квакан. Скупштина друштва опленењивача била у Осијеку. Пољопр. Гл. 15. X.
22. Инж. агр. Бор. Милутиновић. Вештачка гнојива у Словенији. Пољопр. Гл. 15, X.

II. Индустрија и рударство

1. Проф. З. В. Концелка. Пољопривредна индустрија жесте. Југ. Лојд, 12. X—14. X.
2. Тешко стање наше индустрије. Информ. Трг. и Обртн. Ком. у Загребу, Југ. Лојд, 9. X.
3. Драгиша Лапчевић. Сатирање домаће привреде. Трг. Гл. 12. X.
4. Кретање производње руда у нашој земљи. 1919—1926 (стат. податци) Трг. Гл. 8. X.
5. Данашње стање памучне индустрије у Кр. СХС (стат. под. Загреб. Коморе). Југ. Лојд, 2. X.
6. Проф. З. В. Коуделка. Жеста и погон. Југ. Лојд, 22. X.
7. Фердо Бер. Државна ткаоница ћилима у Сарајеву. Југ. Лојд, 23. X.

III. Кредит, банке и осигурање

1. Анкета Министарства Пољопривреде о раздуживању сељака. Време, Полит. и др. лист. од 24. X.
2. Драгиша Лапчевић. Одуживање сељака. Трг, Гл. 1. X.
3. Милутин К. Месаровић. Поводом питања о раздужењу сељака. Привр. Пр. 9. X.
4. Д-р Вел. Н. Стојковић. Пољопривредни кредит и Савези Земљорадн. Задруга. Трг. Гл. 5. X, 6. X.

IV. Финансије: буџет, порези, валута

1. Лазар Стипић. Порези у Војводини, Југ. Лојд, 22. X.
2. Д-р Инж. Милан Мариновић. Дестатизација или комерцијализација државних шума. Привр. Пр. 2. X.

V. Трговина и царина

1. Наш извоз у месецу августу 1927. г. Трг. Гл. и Привр. Прегл. од 2. X и Југ. Лојд, 2. X, Belgr. Zeit. 4. X.
2. Наш увоз у месецу јулу 1927. г. Трг. Гл. и Привр. Пр. од 9. X, Југ. Лојд 9. X.
3. Ј. Јаклић. Практична наводила гледе царинских ин других формалности при извозу робе. Наше Гориче, бр. 6.
4. Наш извоз за месец септембар 1927 Прив. Пр. 23. X.

VI. Саобраћај и тарифе

1. Рикар Скубец. Угљен и жељезнице. Југ. Лојд, 20. X.
2. Е. Деметровић. Угљен и железнице. Југ. Лојд, 16. X.
3. Драгиша Лапчевић. Пловне реке у Србији. Трг. Гл. 8. X.
4. Славко Ј. Сиришћевић. „Анкета“ о железници на Јадран. Привр. Пр. 9. В.
5. Драгиша Лапчевић. Обуздавање аутомобилског беса. Трг. Гл. 4. X.

VII. Занат и кућевна радноста

1. Пленарна седница Занатске Банке (стат. податци о досад. раду) Трг. Гл. 1. X.
2. В. Ђурчић. Индустија чибука, цигарлука, свирала и чешљева, Радн. Покрет, септ. 27 г.

VIII. Радничко законодавство

1. М. Гласер. Радничко осигурање 1922—27. Радн. Зашт. бр. 9.
2. Жељко Хан. Здравствена служба Сред. Уреда за Осиг. Радника. Радн. Зашт. бр. 9.
3. Милан Гласер. Кратак приказ нашег осигурања радника. Радн. Зашт. бр. 9.
4. Панта Крекић. Слободни избор лекара. Радн. Покрет, септ. 2927.

IX. Социјална и комунална политика

1. Загорска виша техничка школа у Орослављу. Југ. Лојд. 2. X.
2. Б. Вучетић. Још мало о опадању

задругарства у Боки Которској. Земљор. Задр. бр. 9.

2. Ж. Здравковић. Тридесетогодишњица рада Бистричке Земљорадн. Кредитне Задруге. Земљ. Задр. бр. 9.
4. Д-р М. Стојадиновић. Осигурање новинара. Новости (беогр.), 23. X.
5. Р. С. Поповић. Општинска клиника у Београду. Прив. Пр. 23. X.
6. Милан М. Миленовић. Шта нам казује преглед наших земљорадничких задруга. Земљ. Задр. бр. 9.
7. Резолуција збора кућевласника о закону о становима Полит. 24. X.
8. Ј. Менига и инж. Ст. Савић-Носан. Преградња и доградња двора Кленовника у санаторијум Средишњег Уреда за осигурање радника Радн. Зашт. 9.
9. Д-р Жељко Хан. Лечилиште Средишњег уреда за осигурање радника Кленовник. Радн. Зашт., 9.
10. Д-р Л. М. Костић. Позно продужење Закона о становима. Трг. Гл. 25. X.
11. Број нових студената у Београду. Време, 28. X.
12. Д. Стевановић. Снабдевање Београда водом. Време, 28. X.
13. Душ. Ђ. Алимпић. Административна школа за Војводину. Полиција, октобар.

X. Економска политика

1. Д-р Иво Белин. Промет странаца — економски препород приморја. Трг. Гл. 29. X.
2. Пионери привредне радности у Лесковцу. Трг. Гл. 23. X.
3. Драгиша Лапчевић. Штампана и привреда, Новости (Беогр.), 23. X.
4. Енгелберт Граф. Јадран као геополитички проблем, Радн. Покрет, септ. 1927.
5. Лазар Стипић. Суботички привредници и општински избори. Југ. Лојд, 15. X.
6. В. Мареш. Привредни односи између Југославије и балтичких држава. Југ. Лојд, 9. X.

7. Д-р М. Вуковић. Статистика. Југ. Лојд. 13. X.
8. Лазар Стипић. Проблем колонизације у Војводини. Трг. Гл. 12. X.
9. Д-р Иво Белин. Промет странаца — економски препород Приморја, Јадр. Стража, октобар.
10. Лазар Стипић. Грунтовни и имовни односи у Војводини. Југ. Лојд. 6. X.
11. Алекса Нешић. Задругарство и политика. Земљорад. Задр. бр. 9.
12. Д-р Ст. Поповић. Научна организација рада. Трг. Гл. 6. X.
13. Е. Деметровић. Милан Трпић. Југ. Лојд, 2. X.
14. Dr. Barckhausen. Deutsch-Jugoslavische Wirtschaftsmöglichkeiten. Belgrade Zeit. 4. X.
15. Стечајеви у септембру (стат. подаци — укупно 83). Трг. Гл. 8. X.
16. Инж. арх. П. Јушић. Знанствена организација рада. Југ. Лојд. 2. X.

За месец новембар 1927. године.

I. Пољопривреда и шумарство.

1. Вој. В. Ђорђевић. Пољопривреда и задругарство. Полит. 10. XI.
2. Драгиша Лапчевић. Савремена питања (пољопр. школе и расадници). Трг. Гл. 17. XI.
3. Ing. agr. Victor Neugebauer. Le riz et sa culture dans le Royaume SHS. Rev. Econ. de B. oct.
4. Резолуција Конгреса Пољопривредника о мерама за побољшање положаја наше пољопривреде. днев. лист. 14. XI.
5. Д-р инж. А. Вербер. Наводњавање помоћу ваздушних турбина. Трг. Гл. 17. XI.
6. Dr. Ljud. Prohaska. Le mouvement coopératif dans le Royaume SHS Rev. Econ. de Belgr. novembre.
7. М. Николић. За повећање пољопривредне производње. Привр. Прегл. 20. X.
8. Dr. O. Frangeš. La production agricole de la Yougoslavie. Rev. Econ. de Belgr. novembre.

9. К. Поповић. Наше ратарске школе. Привр. Пр. 20. XI.
10. Инж. Јос. Зидоншек. Поучна екскурзија живинорејцев в. Австрија. Наше Горице. бр. 7.
11. Е. Деметровић. Пасивни крајеви: за слободну садњу и трговину дувана. Југ. Којд, 20. XI.
12. Проф. инж. В. Садор. Закон о хмеларству. Наше Горице, бр. 7.
13. Јовановић. Народна одбрана и шума. Шумарски лист, нов.-дец. 1927.
14. С. Улмански. Питање продукције меса и млека у Краљевини СХС. Пољопр. Гл. 15. XI.
15. Копривник. Ловачке организације. Шум. лист, 1927 нов.-дец.
16. Инж. агр. Љ. Петковић. Три сточарске изложбе у Подринској области. Пол. Гл. 15. XI.
17. Инж. агр. Б. Милутиновић. Црвена детелина у кукурузу. Пол. Гл. 1. XI.
18. Инж. Н. Здановски. Важност задруга за одабирање и оплемењивање стоке. Пољ. Гл. 1. XI.

II. Индустрија и рударство

1. Josip Butoras. La production et l'exportation du plomb. et du zinc dans le Rog. SHS Sev. Ec. de Belgr. octobre.
2. Д-р инж. А. Бербер. Снабдевање Београда електричном енергијом. Време, 3. XI.

III. Кредит, банке и осигурање

1. Д-р И. Белин. Редукција кредита Поштанске Штедионике. Трг. Глас. 1. XI.
2. Д-р Мил. Зебић и Мих. Аврамовић. Изјаве о презадужености сељака. (Беогр.) Правда, 14. XI.
3. А. Соштарић-Писачић. Обласна штедионица у Загребу. Југ. Лојд, 12. XI.
4. Д-р Марко Жужић. Пољопривредни кредит. Југ. Лојд, 24. XI.
5. Д-р Велимир Бајкић и д-р М. Марковић. Конгрес правника и заштита улагача, Југ. Лојд, 24 и 25. XI.

IV. Финансије: порези, буџет, валуџа

1. Предлог државног буџета за 1928/29 годину у дневн. листовима од 20 и 21 XI.
2. Е. Деметровић. Тражимо не изједначење, већ снижење пореза. Југ. Лојд, 18. XI.
3. Закон о непосредн. порезима. Југ. Лојд, 20. XI.
4. Д-р Богдан Марковић. Изјава о буџету, о реконструкцији мнистарства и т. д. Време, 13. VI.

V. Трговина и царине

1. Наш извоз у октобру 1927 године. Привр. Пр. 27. XI.
2. Alex. Vegner. Voies du commerce extérieur du Royaume SHS. Rév. Econ. de R., octobre.
3. Наш увоз у септембру 1927 године. Привр. Пр. 27. XI.

VI. Саобраћај и тарифе

1. Slavko Sirišćević. Les bouches de Kotor. Rev. Econ. de Belgr. octobre.
2. Dr. Péro Hitrović. Le pavillon maritime yougoslave. Rev. Econ. de Belgrade, octobre.
3. N. Guiatcintoff. La valeur pécuniaire du trafic des voies fluviales du Rog. SHS. Rev. Ec. octobre.
4. Нацрт уредбе о комерцијализацији држ. железница. Југ. Л. 24 и 25 XI.
5. Slavko Sirišćević. Ports Yougoslaves de l'Adriatique Septentrionale: Souchak. Rev. Econ. de Belgr., octobre.

III. Кредит, банке и осигурање

1. Инж. Гојко Дамјановић. Обласна банка. Сремска самоуправа, 1 XII.
2. Мирко А. Гавриловић. Из биланса акционарских осигуравајућих друштва, Привр. Пр. 11 XII.
3. Миленко Марковић. Стање нашег банкарства, Југ. Лојд, 11 XII, Привреда (Загр.)
4. М. Вукмир. Пољопривредни Кредит, Привр. Пр. 4 XII.
5. Е. Деметровић. Како би се могло намакнути обиле јефтиног новца. Југ. Лојд, 31 XII.

6. Prof. Dr. M. Nedeljković. Emprunts intérieurs. Rev. Econ. de Belgr. déc.
7. Д-р В. Луначек. Осигуратељна питања, Југ. Лојд 20 XII.
8. Д-р инж. Карло Шоштарић-Писачић. Питање кредита у пољопривреди, Југ. Лојд, 24 XII.
9. Ник. Станаревић. „Криза задругарства“, С. К. Гласник, 16 XII 1927.

IV. Финансије: буџет, порези, валуџа

1. M. Dj. Le projet de budget pour l'exercice 1928—29. Rev. Econ. de Belgr. decembre.
2. Д-р В. Бајкић. Анализа буџета за 1928|29 г. Приходи, Трг. Гл. 20 XII.
3. Dr. Ivo Belin. Organisation de notre crédit hypothécaire. Rev. Econ. de Belgr. dec.
4. Д-р В. Бајкић. Тајанственост наших државних буџета, Трг. Гл. 15 XII.
5. Мустафа Дервић. За укидање чл. 79. Финансијскога Закона. Савр. Општ. бр. 7|12.
6. Старе и нове пореске стопе (стат. податци) Трг. Гл. и Полит. 15 XII.
7. Д-р Цветко Грегорић. Порез на радње и на акционарска друштва. Полит. 15 XII.
8. Експозе Министра Финансија о предлогу буџета за 1928|29 годину Трг. Гл. 8 XII.
9. А. Војновић. О буџету и буџетирању у опште те посебице о самоуправном обласном. Сремска Самоупр. 1 XII.
10. Д-р Цветко Грегорић. Национални доходак и пореско оптерећење. Југ. Лојд. 1 XII.
11. Божидар Марковић. Састављање прорачуна управних општина. Сремска Самоупр. 1 XII.

V. Трговина и царине

1. Д-р Цветко Грегорић. Наши трговински односи са Аустријом. Југ. Лојд, 11 XII.
2. Наш увоз за првих 9 месеци 1927 године, Привр. Пр. 4 XII.

3. Наш извоз у новембру 1927 г. Трг. Гл. и Привр. Пр. 25 XII, Југ. Лојд. 28 XII.
4. Раја Ж. Симић. Бојкот трговаца, Привр. Пр. 25 XII.
5. Миливоје М. Савић. Живина за извоз у Словенији, Југ. Лојд 30 XII, у Војводини 31 XII, у Хрватској 24 XII.

VI. Саобраћај и тарифе

1. Dr. J. Butoras. Le trafic des marchandises dans les ports maritimes. Rev. econ. de B. dec.
2. A Vegner, Le transit tchécoslovaque sur le territoire de Royaume. Rev. econ. de B. dec.
4. Драг. Марков. Наша трговачка морнарица у год. 1927. Југ. Лојд, 31 XII.
5. Лаз. Р. Радивојевић. Израда аутомобилских путева, Савр. Општина, бр. 7|12.
6. Мих. В. Илић. Поводом комерцијализације железница, Трг. Гл. 25 XII, 26, 27—29 XII.
7. Д-р В. Бајкић. Комерцијализација државних железница, Полит. 19 XII.
8. Конференција о комерцијализација наших железница — дневн. листови од 6, 7 и 8 XII.

VII. Занат и кућевна радиносћ

1. Д-р Милослав Стојадиновић. Занатство и самоуправе, (реферат), Трг. Гл. 15 XII.
2. Кредити за обртнике — реферат Миросл. Фестетића о раду Занатл. Банке, Југ. Лојд, 14 XII.

VIII. Радничко законодавство

1. Филип Уратник. Заваровање рударјев, Раднички Покрет, нов.-дец.
2. Сретен Јакшић. Радничко осигурање у годинама 1922—27, Раднички Покрет, нов.-дец.
3. Д-р Милослав Стојадиновић. Питање уредбе о општинским чиновницима, Савр. Општина бр. 7|12.
4. Радничко осигурање, реферат г. Коцислуту-а на пленарној седн. Загр. Трг. Коморе, Југ. Лојд, 21 XII.

5. П. Рајковић-Кленовник. Лечилиште Ср. Уреда за О. Р. Раднички Покрет, нов.-дец.

VII. Занат и кућевна радиносћ

1. Наше шегртске школе. Југ. Лојд, 30. XI.

VIII. Радничко законодавство

1. П. Рајковић. Главна Братинска Благаяна за Б. и Х. у 1926 год. Радн. Покрет, октобар.
2. Богдан Крекић. Анкета о положају радника у Војводини. Радн. Покрет, октобар.

IV. Социјална и комунална политика

1. Антон Шмит. III Конгрес Савеза приватних намештеника Југославије. Радн. Покрет, октобар.
2. Т. Михајловић. Самообразовање народа и омладине. Земљор. Задруга, октобар.

X. Економска политика

1. Миливоје М. Савић. Привредно стање варошице Клауња. Привр. Пр. 27 XI.
2. Ник. Станаревић. Акцијско право, књига г. М. Зебића. Трг. Гл. 17 XI.
3. Д-р И. Белин. Уредба о привременом Привредном Савету. Трг. Гл. 6 XI.
4. Alex. Vegner. Quelques aperçus statistique. Rev. Econ. de Belgr. octobre et novembre.
5. А. Николић. Привредна смотра. Рад. Покрет, октобар.

За месец децембар 1927 године

I. Пољопривреда и шумарство

1. Годишња конференција обласних и среских пољопр. референата Сремске области у Сремск. Самоуправи од 1 XII.
2. Д-р Мандекић. Дубоко обрађивање земље, Привр. Прегл. 11 XII.
3. Драг. Микасовић. Поратне појаве у рибарству. Југ. Л. 9 XII.
4. Милан Маленица. Пољопривреда у Јужној Србији, Југ. Л. 9 XII.

5. Д-р Ђосић. Пољопривреда у новом буџету, Трг. Гл. 20 XII.
6. Д-р Ненадић. У обрану наших шума, Југ. Л. 9 XII.
7. П. С. Ораовац. Рибарске Загруге, Привр. Пр. 27 XII.
8. Инж. агр. Алек. Илић. Култура памука у Јужној Србији. Пољ. Глас. 1 и 15 XII.
9. Инж. Ј. Тержан. Мртви капитали, Наше Горице, децембар.
10. Давид Шрајбер. Радови у живинарнику у разна годишња доба, Пољ. Глас. 1 XII.
11. Клотар Боувиер. Некај о промету с цепљенкама, Наше Горице, дец.
12. Инж. агр. Георгије Коцинец. О оцењивању коња. Пољопр. Гл. 1 XII.
13. Инж. Хенрик Мохорчић. Об облетници нашега правилника за уметна гнојила. Наше Горице, децембар
14. Д-р Ђ. Миушковић. Поријекло и историја соје. Пољ. Гл. 1 и 15 XII.
15. Фрањо Горичан. Јесенско орање. Наше Горице, децембар.
16. Владимир Дрецун. Сточарска станица у Ливну, Пољопр. Глас. 1 XII.
17. Инж. агр. Драгомир Илић, Шећерна репа у овој години, Привр. Пр. 4 XII.
18. Илија Димитријевић. Неколико слика о гајењу свилених буба, Пољ. Гл. 15 XII.
19. Д-р Јозо Андрић. Аграр у Босни и пољопривредна криза, Југ. Л. 3 XII.
20. Д-р инж. Б. Хорват. Унапређење говедарства у Хрватској и Славонији, Млекарски Лист бр. 12.
21. Инж. Радо Лах. О заоравању сточнога ђубрета, Прив. Пр. 25. XII.
22. Јулије Хрусењак. Наше поморско рибарство, Југ. Лојд, 29 и 31 XII.
23. Драг. Микасовић. О исцрпивости множине рибе у мору, Југ. Лојд, 13 XII.
24. Лазар Стипић. Пољопривредна биланса, Југ. Лојд, 31 XII,

II. Индустрија, рударство

1. Добросав Јевђевић. Питање погонских уља, Југ. Лојд, 30 XII.

2. Инж. Фран Подбрежник. Рационализација у нашој индустрији, Југ. Л.
3. Инж. С. Дурилин. Домаћи угљен и плинарска индустрија. Југ. Л. 29 XII.
4. Инж. Влад. Јовановић. Бели угаљ. Привр. Пр. 25 XII.
5. Омер Х. Сефић. Индустрија Мостара. Југ. Лојд, 30 XII.
6. Инж. Хорватовић. Наше морско рибарство, Југ. Лојд, 31 XII.
7. Dr. Josip Butoras. La situation actuelle de l'industrie du coton dans le R. Rev. Econ. de B. dec.

IX. Социјална и комунална џолиџика

1. Драгиша Лапчевић. Коларчев Фонд и народни универзитет, Трг. Гл. 7 XII.
2. Београдска Општина (стат. податци из извештаја анкетнога одбора Трг. Гл. 13 XII.
3. Д-р Д. Аранђеловић. Одмор Трговачке омладине, Трг. Гл. 9 XII.
4. Илија Димитријевић, Курс за гајење свилених буба, Пољопр. Гласник 1 XII.
5. Прорачун града Загреба за 1928 годину, Југ. Лојд, 21 XII.
6. Агроном С. Виноградов. Имања продужних пољопривредних школа као огледна поља, Пољ. Гл. 15 XII.
7. Д-р Милослав Стојадиновић. Комуналне реформе, Саврем. Општина, бр. 7|12.
8. Л. М. Костић. Бирачко право и гласачко право у општинама, Саврем. Општина, бр. 7|12.
9. Драгиша Лапчевић. Самоуправе и школе, Савр. Општина, бр. 7|12.
10. Д-р Стеван З. Иванић. Здравствене задруге, Савр. Општина, бр. 7|12.
11. В. Настић. Катастар сеоских општина, Савр. Општина, бр. 7|12.
12. А. Михајловић. Матрикула, Савр. Општина, бр. 7|12.
13. Стојан Прибичевић. Домицил у општини и увођење у бирачке спискове, Савр. Општина, бр. 7|12.
14. П. Бошњак. Административни прописи о заводима местне јавне до-

- бротворности у Далмацији, Саврем. Општина, бр. 7/12.
15. Д-р И. Шћетинац. Вође сталежа. Меркуров Бјесник, бр. 1.
16. А. Шмит. Активирани федерације организација приватних намештеника, Радн. Покрет, нов.-дец.

ВЕСТИ

Нови чланови

За редовне чланове Друштва за Економну и Социалну Политику уписали су се: г. Д-р Милан Симић, директор Гостионичарске Банке и г. Ђорђе Генчић, министар у пензији.

Захваљујући господи што су наш покрет помогли улогом од по 1000 динара, ми овом приликом апелујемо на пријатеље, да за наше Друштво прибаве још кога новог члана.

Опште Југословенско Банкарско Друштво А. Д.

Прожет жељом, да узму што интензивније учешћа у Југословенском привредном животу, споразумели су се: Винер Банк-ферајн из Беча. Банка Белж пур Летренжер из Брисла, афилација Сосиете Женерал де Белжик из Брисла и Базлер Ханделе Банк из Базела са исвесним бројем проминентних личности наше отаџбине, да оснује једну моћну Југословенску Банку, која ће, у првом реду, имати да настави све послове, које су толики низ година са успехом обављале филијале Винер Банкферајна у Београду и Загребу, а сем тога да прошири своју делатност и на остала места наше Краљевине.

Констигуирајући предходни збор, одржан је у Београду 10 фебруара ове год. под председништвом Д-р *Васе И. Јовановића*, министра на расположењу и народног посланика

Акциски капитал утврђен је на 400,000.000 динара, од кога је за сада, емитирано 100,000.000 динара са једном ажијом од 25 % тако да ће ова нова Банка отпочети свој рад са потпуно уплаћеним капиталом од 100,000.000 динара и резервним фондом од 25,000.000 динара.

У први Управни Одбор ушла су следећа господа: *Владимир Арко*, индустријалац и председник трговачко-обртничке Коморе из Загреба; *Д-р Иво Бенковић*, адвокат из Љубљане; *Никола Берковић*, генерални директор Земаљске Банке за Босну и Херцеговину из Сарајева; *Д-р Макс Бругер*, директор Базлер Ханделс-Банк из Базела; *Ханри Деве*, администратор делеге Банк Белж пур Летранжер из Брисла; *Д-р Владимир Ђорђевић*, индустријалац из Београда; *Рихард Фанша*, генерални конзул из Беча; *Влајко Гођевац*, трг. из Београда; *Алфред Хаинсхаимер*, директор Винер Банкферајна из Беча; *Д-р Василије Јовановић*, министар на расположењу и народни посланик из Београда; *Д-р Милан Марић*, председник Ангро Југословенског Петролејског Акц. Друштва из Загреба; *Оскар Полак*, директор Винер Банкферајна из Беча; *Паол Рамло*, администратер делеге Банк Белж пур, Летранжер из Брисла; *Д-р Иван Рибар*, адвокат и народни посланик из Београда; *Георг Тенис*, председник Министарства из Брисла; *Хуго Ваинбергер*, директор Хрватске Подружнице Винер Банкферајна из Загреба.

У, одмах затим, одржаној седници Управног Одбора изабрани су за подпредседнике: министар председник г. *Тенис* и директор г. *Хаинс Хаимер*.

У садашњем стадиуму развоја наше земље, оснивање ове моћне Банке добија нарочити свој значај, јер се у томе јасно огледа велико поверење, које страни, водећи, финансиски кругови поклањају будућности Југославије.

Угледни инострани новчани заводи, који оснивају ову нову Банку, гарантују јој својим великим интернационалним утицајем, да ће јој увек стављати на расположење моћна материјална средства и пружати јој широка поља за њен обилни рад, а учешће водећих личности нашег привредног живота осигуравају јој успешну делатност у њеном развоју.

Са Земаљском Банком за Босну и Херцеговину из Сарајева, склопљена је тесна пријатељска веза за узајамни рад.

Народна Банка

Осми Редовни Збор акционара Народне Банке Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца биће 4. марта 1928. год. у 9 часова пре подне у згради Народне Банке у Београду.

ДНЕВНИ РЕД:

1. Извештај Управног Одбора о раду, и полагање рачуна за 1927. годину;
2. Извештај Надзорног Одбора за 1927. годину;
3. Одобрење биланса и рада Управног и Надзорног Одбора за 1927. годину;
4. Предлог о подели добити;
5. Предлози акционара, ако их буде по одредби Статута (члан 90.);
6. Бирање 6 чланова за Управни Одбор;
7. Бирање 3 члана за Надзорни Одбор.

На овом Збору може учествовати сваки акционар, који је држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и који је у књиге банчине уведен као акционар најмање месец дана пре штампања ове објаве (чл. 86. Статута).

Акционари који желе да учествују на овом Збору, треба да поднесу своје акције, као и друге исправе, где и оне требају, најдаље 10 дана пре одређеног дана за Збор, а то је закључно до 22. фебруара ове године.

Поднесене акције примаће и издавати на њих признанице:

У Београду Народна Банка, Одељење за Зајмове на Залогe и Оставе;

У унутрашњости сви банчини филијали.

После Збора може сваки акционар своје акције (и остале приложене исправе) на повратак признанице дићи оданде где их је положио.

По одредби члана 48. Закона о Народној Банци додаје се, да је код Суда тражен поништај акција под овим бројевима: 3.751—790, 9.386—405, 10.020, 10.723, 11.829, 13.372—375, 13.954, 14.910, 16.259, 16.787—799, 17.187, 18.301—302, 18.304 до 305, 18.325—333, 18.340—348, 18.350—353, 18.358—368, 18.741, 18.743, 18.745—748, 18.886—894, 19.546—549; 19.581 до 585, 19.603—613, 19.617—626, 19.628—630, 19.632, 19.712, 19.714, 19.797—800, 58.279—283, 58.284; привремене акције 1-ог издања Бр. 8.404—405.

Бр. 7.989

За Гувернера Народне Банке,
Вице-Гувернер

30. јануара 1928. год.,
у Београду.

Љ. Срећковић

ИМОВИНА

РАЧУН ИЗРАВНАЊА НА

Метална подлога			
у металу			
„ злату	88,771.923,10		
„ сребру	17,570.623,60	106,342.546,70	
„ разној старој монети			
„ благајницама	747.870,71		
„ депо-у код страних кореспондената	345,644.917,65	346,392.788,36	452,735.335,06
Готовина у мет. никленом новцу			194.561,04
Зајмови			
на менице по простом есконту		1.432,006.440,09	
„ залогу хартија од вредности		251.123.405,99	1.683,129.846,08
Примања од државе			
дуг за откуп крунских новчаница	1.102,664.873,70		
по одбитку учешћа државног у за- ради Нар. Банке Дин. 42,374.191,51 мање од овога за државно учешће у трошковима око израде новчаница Дин. 12,374.191,51	30.000.000,—	1.072,664.873,70	
по рач. сталне размене у банч. новч.		188,112.273,06	
„ „ привр. „ „ „ „		110,702.543,90	
„ „ редов. кредита од 1 милијарде		966,355.034,—	
„ ванредном кредиту		2.000,000.000,—	4.337,834.724,66
Вредности банчиних фондова			
резервног		10,710.453,50	
за поуну дивиденде		23,866.455,—	
„ непокретност		2,323.512,50	
„ зидање антрпота		2,663.288,—	
„ потпомагање пољопривреде		467.420,—	
„ „ пољопривредне књи- жевности		261.129,—	40,292.258,—
Вредности пенс. фонда банчиног особља			20,359.200,50
Непокретности банчине			
зграде централе и филијала		81,955.404,16	
фабрика за израду новчаница		11,027.137,69	92,982.541,85
Намештај и прибор			2,804.269,51
Оставе на чувању			40,758.149,65
Оставе по раз. рач. и кауције			4.940,219.197,88
Вредност држ. домена зал. за издавање новчаница			2.138,377.163,—
Депо кованог новца			32,455.700,—
Курсдиференција			
по купљеним разним девизама			888,361.767,08
			14.670,504.714,31

По решењу Управног Одбора од 4. јануара 1928. год. потписани испитали смо овај „Рачун изравнања,“ упоредили га с главним и споредним књигама и нашли, да је у свему тачан и исправан.

13. јануара 1928. године,
у Београду.

Чланови Управног Одбора:

Тод. Ј. Мијаиловић
И. Бајлони
Мих. Л. Ђурић

ДАН 31. ДЕЦЕМБРА 1927.

ДУГ

Главница предвиђена је на 50 мил. у ков. злату; на рачун ове уплаћено:			
„ кованом злату		10,000.000,—	
„ новчаницама		20,000.000,—	30,000.000,—
Новчанице у течају			
сталне динарске		4.332,283.810,—	
динарске		1.390,878.045,—	
динарско-крунске		20,227.600,—	5.743,389.455,—
Потраживања државе			
по рач. стал. размене у раз. монети		188,112 273,06	
„ „ прив. „ „ „		110,702.543,90	
„ раз. рачунима		167,352.202,61	466,167.019,57
Обавезе по тек. и по раз. рач.			
по жиро рачунима		720.965.713,52	
„ раз. „		365,615.751,55	1.086,581.465,07
Фондови банчини			
резервни			
за куповину злата за главницу		10,738.885,57	
„ попуну дивиденде		83,055.870,—	
„ амортизацију непокретности		23,712.045,97	
„ зидање антрпота		17,872.431,35	
„ потпомагање пољопривреде		2,664.164,08	
„ „ пољоприв. књижев.		464.467,95	
		258.911,52	138,766.776,44
Пенсиони фонд банчиног особља			20,303.682,97
Остављачи остава на чувању			40,758.149,65
Остављачи остава по разним рачунима и кауције			4.940,219.197,88
Потраживања државе за заложене домене			2.138,377.163,—
Мин. Фин. по рач. депо-а кованог новца			32,455.700,—
Тантијеме			4,507.892,71
Неисплаћена ранија дивиденда			728.751,—
Чист овог. добитак за поделу акционарима			28,249.461,02
			14.670,504.714,31

Шеф књиговодства,
Мил. Париводић

На основи чл. 27 Закона о Народној Банци и Статута чл. 75 и 94, Надзорни Одбор прегледао је овај „Рачун изравнања“ и нашавши да је исправан, одобрава га.

16. јануара 1928. године,
у Београду.

Подпредседник,
Мат. Јовановић

Председник,
Д. Ј. Живадиновић

Д-р Ферд. Грамберг
Р. Ј. Јовановић

Чланови Надзорног Одбора:
Миливоје М. Поповић
Татомир Петронијевић

Х. Д. Азријел
Д. Хрибар

ГУБИТАК

РАЧУН ДОБИТКА И ГУБИТКА

Укупни трошкови централне и свих филијала: плате и додаци на скупшћу огрев, осветлење, поштарина, депе- ше, канцеларијски материјал, оправ- ка зграде, дневнице, прилози, трош- кови на изради новчаница и сви остали трошкови	17,839.752,55	
Амортизације од непокретности, намешт. и прибора		31,954.481,34
Сумњива потраживања	14,114.728,79	2,133.979,17
Тантијеме Управном и Надзорном Одбору и чиновницима по чл. 39. Закона		4,990.220,00
Државно учешће у заради по чл. 39. Закона		4,507.892,71
Чист добитак за поделу акцио- нарима		42,374.191,51
		28,249.461,02
		114,210.225,75

По решењу Управног Одбора од 4. јануара 1928. год. потписани испитали смо овај „Рачун Добитка и Губитка,“ упоредили га с главним и споредним књигама и нашли да је у свему тачан и исправан.

13. јануара 1928. године,
у Београду.

Чланови Управног Одбора:

Тод. Ј. Мијаиловић

И. Бајлони

Мих. Л. Ђурић

ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Централа: Београд. Филиале: Сарајево, Љубљана, Загреб,
Скопље. Афилиације: све поште у држави.

ОТВАРА ЧЕКОВНЕ РАЧУНЕ

сваком лицу и установи; прима уплате и врши исплате преко свих пошта уз минималне трошкове; на потраживање одобрава 2⁰/₀ камате.

ИЗДАЈЕ УЛОЖНЕ КЊИЖИЦЕ

и плаћа на улоге 4⁰/₀ камате годишње нето. Улози се примају и враћају код свих пошта без икаквих трошкова. За улоге гарантује држава.

ОДОБРАВА КРЕДИТЕ

новчаним заводима по текућем рачуну; приватним лицима даје зајмове на залогу државних обвезница.

ЧЛАН ЈЕ БЕРЗЕ,

те извршује берзанске налоге својих комитената.

ПРОМЕТ С АМЕРИКОМ

омогућава нашим исељеницима, да из Сједињених Америчких Држава и Канаде могу преко поште слати новац у стари крај.

УПУТСТВА

добивају се бесплатно код Поштанске Штедионице и код свих пошта. Дописивање са Поштанском Штедионицом ослобођено је од такса и од поштарине.

Набавка дасака

Управа Државних Монопола на основу Управиног решења МБр. 1326 од 24. јануара 1928. год., набавиће путем директних понуда разних дасака за потребу Државне Маркарнице у Београду.

Понуде за поменути материјал имају се поднети најдаље до 28. фебруара ове године.

Услови и сва остала обавештења за ову набавку могу се добити у Одељењу Економном (канцеларија Одсеку за Куповину) сваког радног дана од 8 до 12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 2164 од 7. фебруара 1928. год у Београду.

Набавка белог и смеђег картона

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати на дан 3. марта 1928. године у 11 часова у канцеларији Управе Државних Монопола.

164.000 кгр. белог и 519.000 кгр. смеђег картона за потребу фабрике дувана у Нишу, Сарајеву, Бања-Луци, Љубљани, Травнику и Мостару.

Услови, мустре као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 2326 од 6. фебруара 1928. године у Београду.

Набавка беле хартије

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати на дан 5. марта 1928. године у канцеларији управе у 11 часова

456.000 кгр беле хартије у бобинама
за паковање дувана.

Услови, мустре као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 2505 од 7. фебруара 1928. г. у Београду.

Набавка дасака разних димензија

Управа Државних Монопола набавиће путем друге оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 6. марта 1928. год. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова

2105 куб. м дасака разних димензија
и 1410 куб. м летава.

Услови као и сва потребна обавештења за ову лицитацију могу се добити у канцеларији Економног Одељења — одсек за куповину — сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 2458 од 8. фебруара 1928. године у Београду.

Набавка цигар-папира

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати на дан 7. марта 1928. године у канцеларији Управе у 11 часова

44,200 бобина цигар-папира за луксузне цигарете и 59.200 бобина цигар-папира за обичне цигарете.

Услови, као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 3042 од 15. фебруара 1928. године у Београду.

Набавка разног мазива

Управа Државних Монопола на основу решења Управиног МБр. 665 од 12.-I. о. г. набавиће путем прве оферталне лицитације која ће се одржати на дан 15. марта 1928. год. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова извесну количину разног мазива, бензина, петролеума, нафте и дрвеног угља а за потребе својих установа.

Услови, као и сва потребна обавештења за ову лицитацију могу се добити у канцеларији Економног Одељења — Одсек за Куповину — сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМ Бр. 2165 од 6. фебруара 1928. године у Београду.

Набавка разних пожарних справа

Управа Државних Монопола расписује I оферталну лицитацију за набавку разних пожарних справа и ручних ватрогасних апарата за потребе разних монополских установа.

Лицитација ће се одржати на дан 16. марта 1928. г. у канцеларији Господина Управника Државних Монопола у 11 часова пре подне.

Сваки понуђач дужан је Депозитној Благајни Управе Државних Монопола најдаље до 10 часова дана означеног за лицитацију положити кауцију, која износи за држављане СХС 5 од сто, а за стране 10 од сто од понуђене цене.

Услове и ближа обавештеља могу се добити у канцеларији Индустијског Одељења сваког дана од 9—12 часова пре подне.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр. 13728 од 10. фебруара 1928. године.

Набавка аутомата

На основу решења Управног Одбора Самосталне Монополске Управе МБр. 10922-27 и решења Г. Министра Финансија Бр. 201-27 Управа Држав. Монопола одржаће на дан 26. марта 1928. г. прву оферталну лицитацију за набавку 2 ком. Ротационс-Штанц и Друк аутомата за Фабрике Дувана у Нишу и Љубљани.

Сваки је понуђач дужан положити кауцију у Депозитној Благајни Управе Држав. Монопола најдаље до 10 часова дана одређеног за лицитацију. Кауција износи за држављане СХС 5%, а за странце 10% од понуђене суме. Услови, цртежи и сва остала обавештења могу се добити сваког радног дана од 8—12 часова у канцеларији Машинског Одсека Индустриског Одељења Управе Држав. Монопола.

Из канцеларије Индустриског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр. 213 од 13. фебруара 1928. г.

Трговачка Банка у Ћуприји доставља тужну вест да је њен заслужни члан Управног Одбора

Никола Б. Јоцић

индустријалац

преминуо 24. ов. м. после дужег боловања.

БОГ ДА МУ ДУШУ ПРОСТИ!

"ПУТНИК"

ДРУШТВО ЗА САОБРАЋАЈ ПУТНИКА И ТУРИСТА
У КРАЉЕВ. СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА А. Д.

Коларчева 1 **БЕОГРАД** Телефон 19-16

Заступништва и билетарнице:

Београд, Краља Милана 7, Телефон 34-05. Загреб, Јелачићев Трг 5. Љубљана, Дунајска цуста 1. Марибор, Александрова цеста 35. Сушак, Средња улица 2. Сплит, Перистил. Дубровник, Пијаца Краља Петра. Шибеник. Сарајево, Трг фра Грге Марића. Нови Сад, Краља Александра 20. Врњачка Бања. Беч, Цајлерштете 20. Софија, улица Мариј Лујза 71/74. — — Продаје билете за путовање железницом, за речну, морску и ваздушну пловидбу. — — Обезбеђује путнике и путнички пртљаг, прибавља визе путних исправа.

ДАЈЕ БЕСПЛАТНО СВА ОБАВЕШТЕЊА ЗА ПУТОВАЊЕ

**Молимо новчане
заводе и велика
индустр. акционар.
предузећа да нам
пошаљу своје би-
лансе за 1927. год.
ради приказа у
нашем часопису.
У р е д н и ш т в о
„ЕКОНОМИСТА“**

**ФИЛИЈАЛ
ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ**

У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу
Краља Милана и Сремске ул.

ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Акц. капитал Кч. 100,000.000
Рез. фондови Кч. 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт, Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц, Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске, Храдиште, Усти н/Л., Хрућим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљ. СХС, Чехосл. Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 19-80, 81, 82 и 83

Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду
број 51.005 у Загребу број 39.081